Vadovas
po
Žaslius

а.
О. Стар
ицкин.
б.
б
М. Жосли.
О. Ли
минды
Ф. Жосли
в
О. Жосли.

Augustina Grinkevičiūtė
Rolandas Gustaitis
Vilma Karvelytė-Balbierienė

Vadovas po Žaslius

KAIŠIADORIŲ MUZIEJUS
Kaišiadorys • 2007

UDK 910.4:379.8(474.5)(036)
Gr406

Redaktorė Danutė Grigonienė

Viršelyje panaudota O. Lukoševičiaus nuotrauka

2-me puslapyje: 1849 m. Žaslių miestelio planas.
Bendras valstybinio Žaslių dvaro planas, sudarytas 1849 m. LVIA.

3-me puslapyje: Žaslių vėliavos fragmentas

Žaslių miestelio architektūrinio apmatavimo darbus 2007 m.
atliko, pastatų brėžinius parengė Kauno technologijos universiteto
Kraštotvarkos centras. Studentų darbo vadovai –
arch. Vilma Karvelytė-Balbierienė ir doc. Edmundas Isevičius

ISBN 978-9986-646-34-1

Žasliai

Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose Žasliai paminėti 1457 m. vasario 28 d., nors gyvenvietės ištakos šioje vietoje siekia senesnius laikus. Pagal 1995 m. archeologinių žvalgymų metu rastus I–II tūkstantmečio pradžia datuojamus radinius galima spręsti, kad šiaurės rytiniame Limino ežero krante jau tuo metu buvo įsikūrusi gyvenvietė. O pačiame Žaslių miestelyje, ant Žaslių ežero kranto (kur dabar stovi bažnyčia), tuo pat metu buvo įtvirtinta gyvenvietė – piliakalnis.

Miestelio vardas yra vandenvardinės kilmės. Netoli Žaslių teka Žaslos upelis, o šalia esantis Žaslių ežeras (plotas 101 ha) dar XVIII amžiuje buvo vadinamas Žosla.

Žaslių miestelis ir apylinkės.
K. Radlinsko nuotr. 2004 m.

Dalis Kaišiadorių rajono su Žasliais ir jų apylinkėmis.
Žemėlapis parengtas Valstybiniame žemėtvarkos institute.

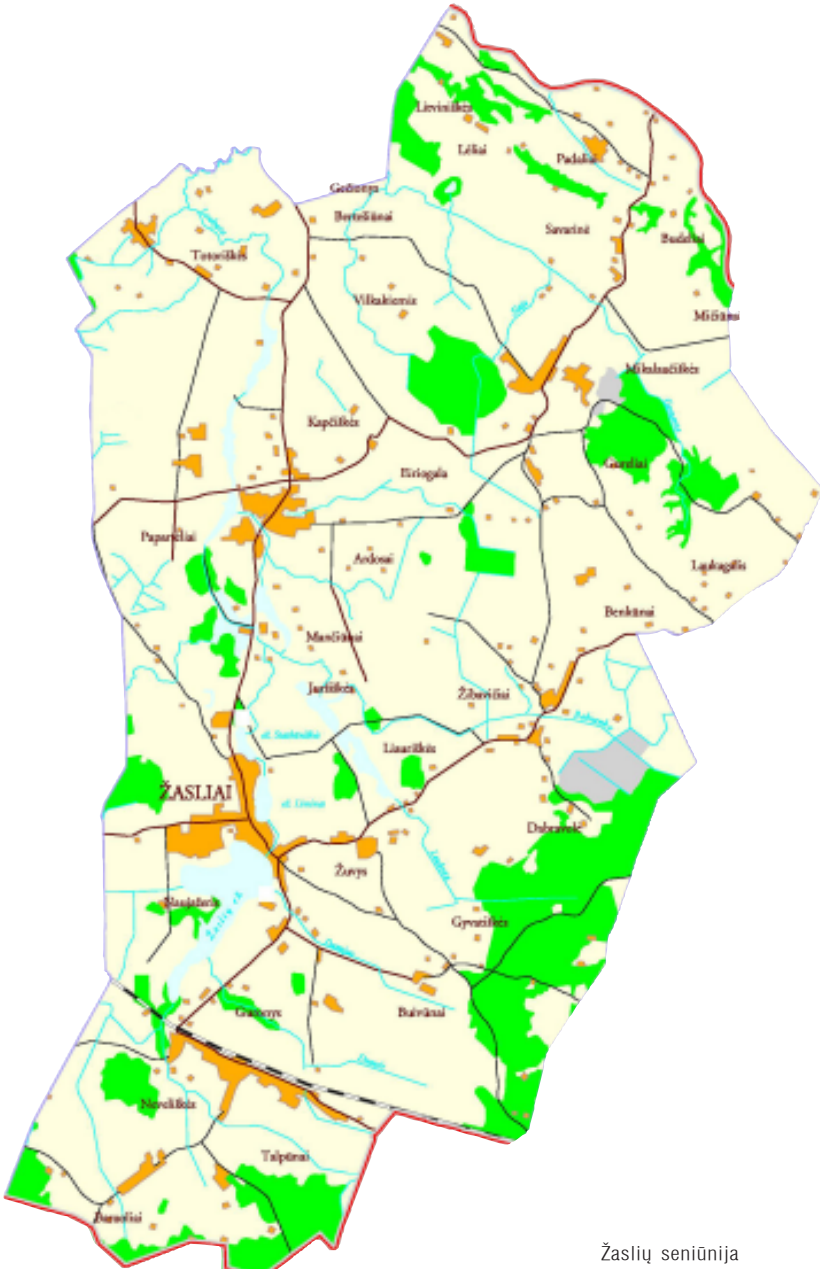

Žaslių seniūnija

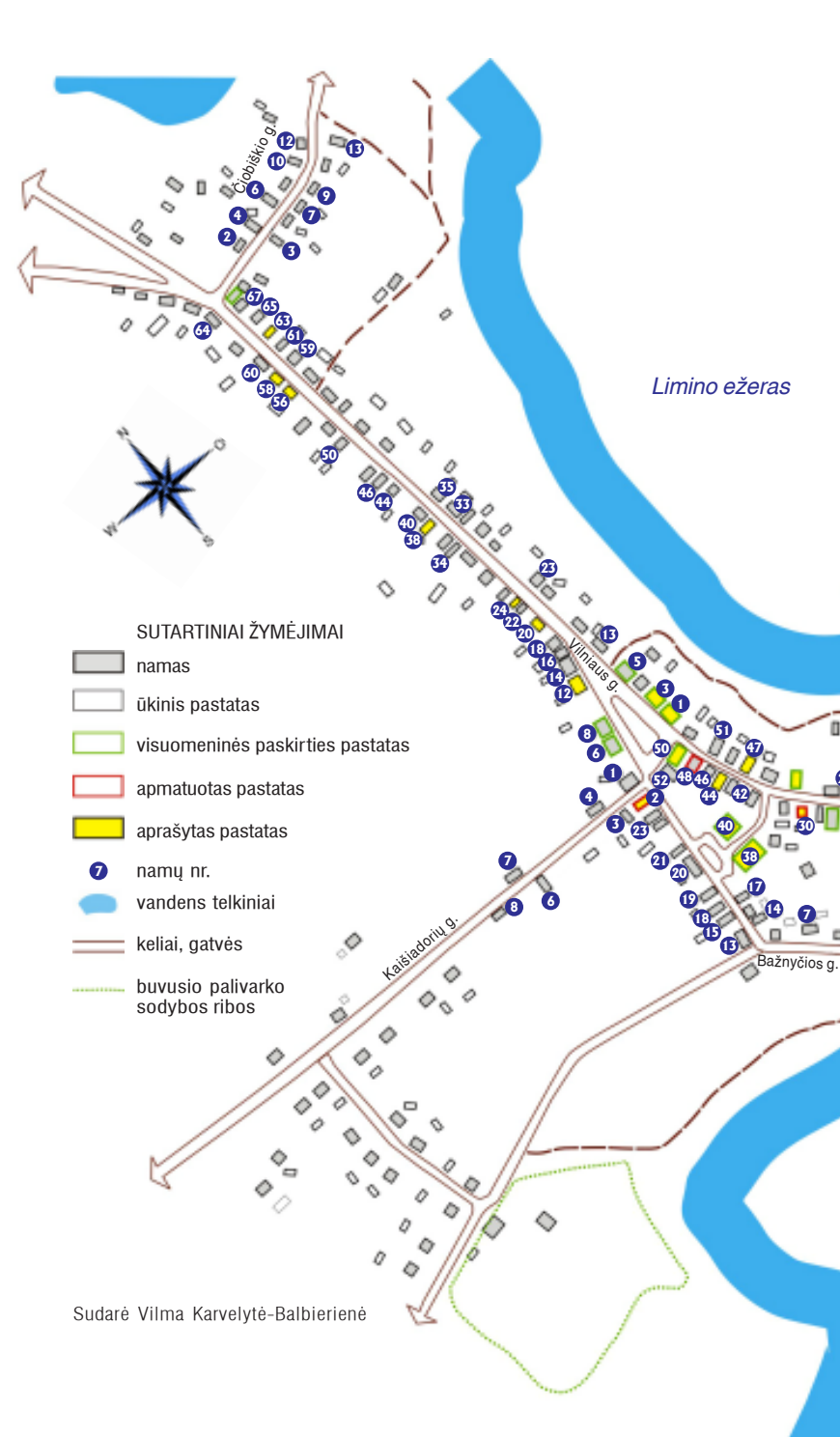
Limino ežeras
Čiobiškio g.
Vilniaus g.
Kaišiadorių g.
Bažnyčios g.
SUTARTINIAI ŽYMĖJIMAI
namas
ūkinis pastatas
visuomeninės paskirties pastatas
apmatuotas pastatas
aprašytas pastatas
namų nr.
vandens telkiniai
keliai, gatvės
buvusio palivarko sodybos ribos
Sudarė Vilma Karvelytė-Balbierienė

ŽASLIŲ MIESTELIS

Kur Plento gatvė?

Žasliai, Utena, Ukmergė XVI a. buvo vienodo dydžio miestai, nes 1551 m. mokėjo vienodą miestų bei miestelių sidabrinės mokestį – po 10 kapų grašių. Žaslių suklestėjimui didžiausią įtaką darė per juos ėjęs prekybinis kelias iš Vilniaus į Kėdainius.

Žaslių savivalda. 1522 m. paminėtas miesto vaitas ir tuo metu veikusios karčemos rodo, kad Žasliai turėjo savivaldą. Ji buvo atnaujinta 1792 m., kai Žasliams suteiktos magdeburginės teisės ir herbas. Netrukus buvo išrinkti miesto magistrato nariai – burmistras Vincentas Seliava, po tris tarėjus ir teisėjus. Deja, sulig carinės Rusijos okupacija savivalda buvo panaikinta. 1861 m. įkurtas Žaslių valsčius savo teritoriją išsaugojo ir esant nepriklausomai Lietuvos valstybei. Po 1944 m. prasidėjusios antrosios sovietinės okupacijos valsčiaus teritorija buvo sumažinta; jo vietoje atsirado kitas administracinis vienetas – Žaslių apylinkė, kuri 1992 m. pervadinta į seniūniją.

Senasis Žaslių herbas (1792 m.).

Žaslių herbas

Žaslių herbas. Žasliams miesto savivaldos privilegija suteikta 1792 m. sausio 12 d. Nors buvo teigiama, kad privilegija atnaujinama, tačiau nebuvo pateikta dokumentų, patvirtinančių, kad savivalda miesteliui priklausė nuo anksčiau. Žasliams suteiktas herbas – piešinys vaizdavo auksinį kviečių pėdą mėlyname dangų simbolizuojančiame fone. Virš pėdo – du angelai laiko laurų vainiką, kuriame lotyniškai įrašyta: *EX MANCIPIO LIBERTAS* (Nuosavybė – tai Laisvė).

1992 m. rugpjūčio 16 d., kai buvo minima Žaslių savivaldos privilegijos 200 metų sukaktis, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas Česlovas Stankevičius žasliečiams įteikė atkurtą Žaslių herbą.

Pagrindinis oficialiai atkurto po 200 metų pertraukos Žaslių herbo šaltinis – jo piešinys Lietuvos Metrikoje. Pagal jį dailininkas profesorius Juozas Galkus parengė herbo etaloną. Jį 1992 m. gegužės 21 d. aprobavo Lietuvos heraldikos komisija, o 1992 m. birželio 17 d. herbą patvirtino Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas.

Žasliai – miestelis su daugiakultūre praeitimi. Žasliuose iki pat II pasaulinio karo gyveno trys nemažos tautinės bendruomenės – lietuvių, žydų ir lenkų. II pasaulinio karo pradžioje buvo sunaikinta žydų bendruomenė, o pokaryje po truputį ėmė mažėti lenkiškoji Žaslių dalis; šiandien tik vieną kitą seną žaslietį dar galima išgirsti kalbant lenkiškai. Šiuo metu Žaslių seniūnijos gyventojų tautinė sudėtis: lietuvių – 94%, rusų – 3,5%, lenkų – 0,5%, ukrainiečių – 0,4%, baltarusių – 0,3%.

Garsiausias pasaulio **žaslietis** – žymus pianistas Leopoldas Godovskis (1870–1938). Skambinti fortepijonu išmoko namuose. Kurį laiką mokėsi Vilniuje, vėliau – Berlyne. Trejus metus mokėsi pas kompozitorių K. Sen-Sansą. Gastroliavo Europoje ir Šiaurės Amerikoje. Vienos (Austrija) muzikos akademijos karališkasis profesorius, dėstė ir Čikagos, Niujorko, Filadelfijos konservatorijose. L. Godovskio kūrybinį palikimą sudaro keliasdešimt opusų, skirtų fortepijonui. „Tai brilliantinės technikos soliniai šedevrai, nenustoję savo reikšmės ir dabar“, – teigė muzikologas V. P. Jurkštas.

Pasaulinio garso pianistas Leopoldas Godovskis, gimęs Žasliuose.

Žaslių miestelis formavosi trijų ežerų apsuptyje – tarp Žaslių (plotas 101 ha), Limino (12,3 ha) ir Statkūniškio (7,9 ha) ežerų, todėl turi kompaktišką radialinio plano struktūrą. A. Miškinio knygoje „Rytų Lietuvos miesteliai“ rašoma, kad Žasliai kaip miestelis funkcionavo jau XVI a. pirmoje pusėje. 1551 m. nurodoma, kad čia buvo „turgaus saikas“, kuris liudija, kad čia rinkosi turgus, vyko prekyba. Miestelyje susiformavo prekybinės paskirties aikštė. Kaip pažymi autorius „jau pradžioje aikštė galėjo įgyti trikampę formą, o miestelis XVI a. viduryje – radialinio plano

Žasliai 1910 m.

bruožus“. Į centrinę, trikampės formos miestelio aikštę sueina keturios gatvės (keliai): Vilniaus, Vytauto, Bažnyčios ir Kaišiadorių. 1931 m. ši aikštė baigta grįsti akmenimis. 1974 m., asfaltuojant miestelio gatves, išsaugotas jos neasfaltuotas fragmentas.

Žaslių miestelio radialinis planas formavosi palaipsniui, prisitaikydamas prie reljefo. Apie trikampę aikštę ir pagrindines gatves (Vilniaus ir Vytauto) išliko linijiniam planui būdingi siauri ir ilgi sklypai, kuriuose šalia vienas kito stovėjo miestelėnų ir mažažemių valstiečių namai. Tankų centrinės dalies užstatymą lėmė ribotas žemės kiekis ir aukštos jos nuomos kainos. Todėl prie aikštės ir arčiau jos namai buvo statomi arti vienas kito, čia buvo įsikūrę labiau pasiturintys miestelio gyventojai. Šioje miestelio dalyje ir šiuo metu vyrauja visuomeninės ir prekybinės paskirties pastatai: seniūnija (joje taip pat įsikūręs paštas, biblioteka, žemėtvarkos tarnyba), vaistinė, pirminės sveikatos priežiūros centras, parduotuvė.

Centrinėje miestelio dalyje (aikštėje ir pagrindinėse gatvėse) prekybininkų ir amatininkų namai skyrėsi nuo žemdirbių namų. Pastato priekyje, nuo gatvės ir aikštės, buvo prekybinės patalpos, gilumoje (kiemo pusėje), taip pat mansardoje („salkoje“) – gyvenamosios patalpos. Namai paprastai stovėjo prie pat gatvės ir aikštės. Jie dažniausiai galais atsukti į gatvę (aikštę). Atstumai tarp šių pastatų dažniausiai yra labai maži.

Žaslių miestelio centrinės dalies užstatymui įtakos turėjo ir gyventojų nacionalinė sudėtis. Iki Antrojo pasaulinio karo čia gyveno gausi žydų bendruomenė. 1911 m. apibūdinant Žaslius rašyta, kad „miestelis apgyvendintas žydų ir miestelėnų lenkų

Žaslių aikštė.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

(...) sankrovos ko ne visos žydų rankose, išskyrus „Vartotojų draugiją“ ir tris sulenkėjusių lietuvių“. 1911 m. miestelio plane pažymėti žydų savininkų sklypai užėmė 2/3 teritorijos – beveik visus sklypus aplink aikštę ir Vilniaus gatvėje. Šios bendruomenės nacionalinės tradicijos, religija ir socialinė padėtis lėmė kai kuriuos pastatų grupavimo, planavimo, architektūros bruožus.

Žaslių miestelio „plytų stiliaus“ pastatai. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Žaslių miestelis sparčiai augo. Tačiau 1905 m. gaisras sunaikino 2/3 pastatų, įskaitant ir visą centrinę miestelio dalį. Dauguma iki mūsų dienų išlikusių senųjų miestelio pastatų

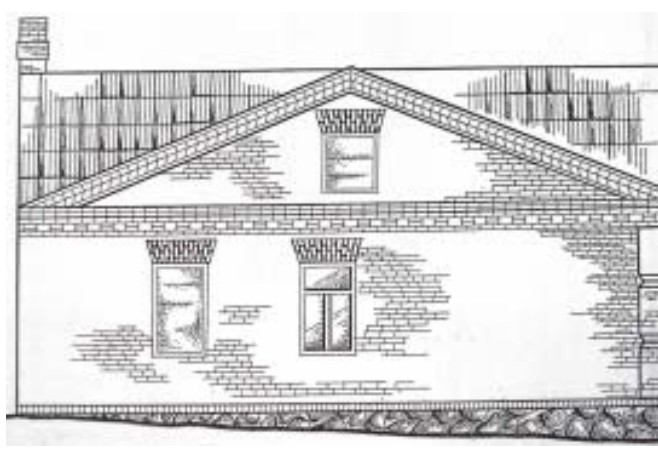

Žaslių „plytų stiliaus“ pastatas, Vytauto g. 30.

Viršutinė pastato dalis (Vytauto g. 25).
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

Langas su autentiškomis langinėmis (Vilniaus g. 8).
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

Vilniaus g. 8 namo pagrindinis fasadas.
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

Vieno iš pagrindinio fasado langų fragmentas (Vilniaus g. 23).
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

Vilniaus g. 1 namo fragmentas.
R. Gustaičio nuotr. 2004 m.

Vilniaus g. 1 ir 3 namų fragmentai iš kiemo pusės.
R. Gustaičio nuotr. 2004 m.

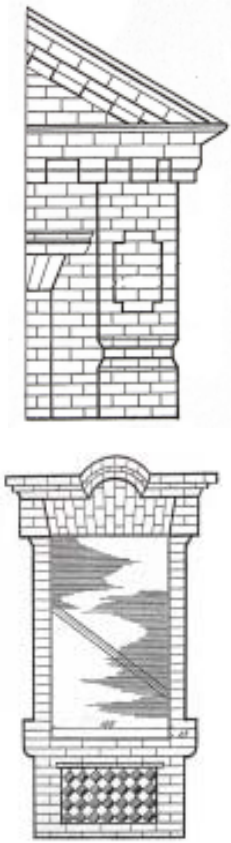

Vytauto g. 30 namo pagrindinio fasado fragmentų brėžiniai.

yra statyti po didžiojo gaisro. Gyventojai naujus namus statėsi, kiek leido lėšos – saugesnius. Atstatomų medinių namų viena šoninė siena buvo mūrinė (vadinama „ugniasiene“). Šiuo laikotarpiu apie aikštę bei pagrindinėse miestelio gatvėse (Vytauto ir Vilniaus) atsirado įvairios paskirties mūrinių pastatų, kuriuos galima priskirti istorizmo architektūros laikotarpiui.

Vytauto ir Vilniaus gatvėse esantys mūriniai pastatai dažniausiai yra prekybinės ir gyvenamosios paskirties nedideli, stačiakampio plano, vieno aukšto su mansarda namai. Pagal architektūrinius bruožus šie XX a. pradžioje statyti pastatai priskiriami „plytų stiliaus“ architektūros krypčiai. Jie dekoruoti saikingais orderio[1] elementais: piliastrai[2] žymi pagrindinių (į gatvę atsuktų) fasadų kraštus, pastoges juosia dantyti karnizai[3], o langai dažniausiai sumūryti su segmentinėmis sąramomis bei dekoruoti įvairių raštų apvadais, laužytais arba lenktais sandrikais[4], iškilūs ornamentai puošia palangių plokštumas. Šių pastatų į gatvę atsukti frontonai[5] taip pat puošiami apvadais bei dekoratyvinės paskirties nedideliais langeliais. Prie aikštės pastatytų, kiek didesnių pastatų pagrin-

[1] Orderis – architektūrinės kompozicijos tipas, kurio svarbiausi elementai yra kolona, kapitelis ir antablementas.

[2] Piliastras – konstrukcinis arba dekoratyvinis architektūros elementas – kolonos arba stulpo pavidalo vertikalus sienos kyšulys.

[3] Karnizas – 1. Viršutinė antablemento juosta (virš frizo); 2. Horizontali profiliuotos juostos pavidalo sienos atbraila (dažniausiai dekoratyvinė).

[4] Sandrikas – architektūros elementas: karnizo ar frontonėlio pavidalo kyšulys virš lango ar durų.

[5] Frontonas – trikampė ar pusapvalė viršutinė pastato fasado (kai kada durų, lango) dalis.

dinius fasadus papildomai dar skaido mentės. Visų mūrinių pastatų šoniniai fasadai yra daug „kuklesni“. Šių fasadų plokštumą kartais skaido siauras karnizas bei pora nedekoruotų langų.

Kiekvienas Žasliuose išlikęs „plytų stiliaus“ namas turi savitą šio stiliaus dekorą, kuris sukuria išskirtinį pastato charakterį, tačiau visų šių pastatų architektūrinė visuma išlaiko bendrą šiam laikotarpiui būdingą stilių. Galima teigti, kad gausus dekoras visur panašaus pobūdžio, tačiau atskirų elementų derinimas nesikartoja. Vertinant šiuos pastatus bendrame architektūros kontekste „plytų stiliaus“ pastatams taikomos raiškos priemonės vertinamos gana kritiškai. Istorizmo laikotarpio architektūros tyrinėtojai teigė, kad tai šabloniškos dekoro priemonės, kurios laikui bėgant greitai išnaudojo savo galimybes, kad šio stiliaus pastatai yra gana paprastos, tiesmukiškos ir neperspektyvios architektūros, kuri dažniausiai buvo taikoma ūkinės ir gamybinės paskirties pastatams.

Tačiau patyrinėjus Žaslių miestelyje išlikusius šio stiliaus pastatus, reiktų atkreipti dėmesį, kad nedidelių, kompaktiškų pastatų architektūroje „plytų stiliaus“ raiškos priemonės buvo taikomos gana jautriai ir išmoningai, išvengiant šabloniškumo. Kiekvieno pastato puošybos elementai yra skirtingo charakterio ir kuria savitą vaizdą. Įvairios šio stiliaus dekoro detalės bei jų visuma, atsižvelgiant į pastatų tūrius bei paskirtį, puikiai atspindėjo jų funkciją. Šio stiliaus pastatai paįvairina istorinių miestelio gatvių panoramas ir yra savita Žaslių architektūros paveldo dalis.

Šiandien Žasliuose yra šios **pagrindinės gatvės**: Bažnyčios, Čiobiškio, Kaišiadorių, Naujažerio, Plento, Vilniaus, Vytauto.

BAŽNYČIOS GATVĖ

Sovietmečiu ši gatvė buvo vadinama Tarybų gatve (nuo 1949 m. iki Nepriklausomybės atkūrimo). Pastaraisiais metais į tarp Bažnyčios gatvės ir Žaslių ežero esantį **Bažnyčios slėnį** persikėlė tradiciniai bendruomenės renginiai – kalendorinės, valstybinės ir kitos masinės šventės.

Bažnyčios gatvėje anksčiau stovėjo Žaslių **parapijos namai** su sale, įkurti po 1935 m. pertvarkius 1912 m. statytą bažnyčios tarnų namą. Tai buvo bene svarbiausias Žaslių parapijos kultūros bei švietėjiškos veiklos centras.

550 metų jubiliejaus paminėjimo šventė Bažnyčios slėnyje. 2007 m. liepos 15 d.
O. Lukoševičiaus nuotr.

Tokie meduoliai („žaslinkos“) buvo pardavinėjami Žasliuose, turgaus dienomis.

Žaslietiški suvenyrai, skirti jubiliejui.

Ona Šadurskaitė (kairėje?), bažnytinių rūbų siuvėja, Žaslių bažnyčios šventoriuje apie 1930 m. *LNM IS.*

Žaslių miestelio parapijos namuose tarpukariu gyveno bažnytinių rūbų siuvėja **Ona Šadurskaitė**. Ji buvo baigusi siuvinėjimo kursus Vilniuje. Daugiausia siuvinėjo arnotus – ne tik Žaslių, bet ir kitų parapijų bažnyčioms. Taip pat siuvo ir įvairių visuomeninių organizacijų vėliavas.

Atlaidai ir Mindaugo karūnavimo 700 m. minėjimas Žasliuose 2003 m. liepos 20 d.
O. Lukoševičiaus nuotr.

Plačiau parapijos namai aprašyti G. Šapranauskaitės straipsnyje „Žaslių miestelio parapijos namų salė XX a. trečiajame – ketvirtajame dešimtmetyje“, paskelbtame straipsnių rinkinyje „Paparčių ir Žaslių apylinkės“ (Kaišiadorys, 1997 m.).

Koplytstulpis su įrašu „Šv. Jurgi, globok mūsų jaunimą, šeimas ir visą parapiją“ (jo autorius – Algirdas Šalkauskas iš Rumšiškių) stovi tarp bažnyčios ir klebonijos (Bažnyčios g. 1A).

Koplytstulpio fragmentas.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

Koplytstulpis pašventintas per Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atlaidus 2004 m. liepos 11 dieną. Šv. Jurgis, kurio vardu yra konsekruota Žaslių bažnyčia, yra šios parapijos globėjas. Kažkada šioje vietoje buvo **kapinės**. Pasakojama, kad statant kleboniją buvo rasta žmonių kaulų. O kalno eroduojančiame šlaite prieš porą dešimtmečių buvo rastas signetas – žiedas su antspaudu. Šis radinys liudytų, jog šioje vietoje buvo palaidoti kilmingi žmonės.

Žaslių parapijai skirtas koplytstulpis.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2006 m.

Guoba iš ežero pusės.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2006 m.

Už klebonijos, ant aukšto Žaslių ežero skardžio, auga saugomas gamtinio kraštovaizdžio objektas – **Žaslių guoba.** Jos aukštis apie 25 metrus, kamieno apimtis 4 metrai, skersmuo – 1,27 metro. Guobos amžius – 120–150 metų.

Istoriniai duomenys liudija, kad šioje vietoje, kur dabar auga guoba, t.y. Žaslių ežero šiaurės vakarinio kranto aukštumoje, maždaug nuo XV a. stovėjęs dvaras. **Žaslių dvaras** su žirgynu minimas 1510 m. Iki tol, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto laikais, Žaslių kaimas priklausė Jauniui Volimuntaičiui. Nuo 1432 m.

Žasliai 1921 m.
LCVA FS.

jį valdė Nacas (Nocys) Ginvilaitis. 1457 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras Žaslius atidavė Jonui Goštautui, kuris juos valdė iki 1458 m. Po to Žaslius valdė Martynas Goštautas, Vilniaus vaivada Albertas Goštautas, Sofija Goštautienė. Po pastarosios mirties Žasliai atiteko Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. Žygimantas Augustas pagal 1549 m. gegužės 1 d. privilegiją juos kartu su kitomis valdomis užrašė Barborai Radvilaitei. Nuo 1554 m. Žasliai kartu su dvaru buvo pavedami valdyti valstybei nusipelniusiems asmenims arba įkeičiami už užstatą. 1795 m. gyventojų surašymo duomenimis, ant ežero kranto stovėjo dvaro sodyba su spirito varykla. 1809 m. Žaslių dvaro sodyba sudegė. Iš buvusio dvaro liko tik šioje vietoje aptinkami radiniai – čerpių, koklių, buitinės keramikos (molinių puodų, lėkščių, keptuvių šukės), stiklo fragmentai. Kai kurie tyrėjai mano, kad dvaro pastatai vėliau buvo atstatyti, tačiau ne pradinėje vietoje – perkelti į vakarinį miestelio pakraštį, toliau nuo bažnyčios ir ežero (maždaug toje vietoje, kur dabar yra vaikų darželis).

KAIŠIADORIŲ GATVĖ

XVIII amžiuje tai buvo kelias į Kauną (per Žiežmarius), prie kurio stovėjo vos keli namai. XX a. pirmoje pusėje šia gatve buvo vykstama į Kaišiadoris – Trakų apskrities centrą. Nuo tada ši gatvė gavo tokį pavadinimą.

Kaišiadorių g. 2 numeriu pažymėtame pastate bei priešais plytinčioje miestelio aikštėje buvo filmuojamas Lietuvos televizijos filmas „Tadas Blinda“ (sukurtas 1972 m., režisierius – Balys Bratkauskas, vaidino – V. Tomkus, V. Mainelytė, A. Radzevičius, A. Matulionis, D. Juronytė). Kartais ši aikštė juokais pavadinama Tado Blindos aikšte, nes joje „žuvo“ filmo herojus Blinda.

Kadras iš televizijos filmo „Tadas Blinda“.

Tai prekybinę ir gyvenamąją paskirtį turėjęs namas. Kadangi jis stovi prie aikštės, dviejų gatvių susikirtimo kampe, tai įėjimas į prekybines patalpas buvo kampinis. Lietuvoje prie gatvių sankryžų ir aikščių kampuose pastatytų prekybininkų namų durys dažniausiai būdavo daromos namo kampe. Žasliuose šis namas yra vienintelis toks išlikęs. Nors namas šiuo metu tik gyvenamasis, iki šių dienų išliko autentiška namo forma, langai, savitas kampinis įėjimas.

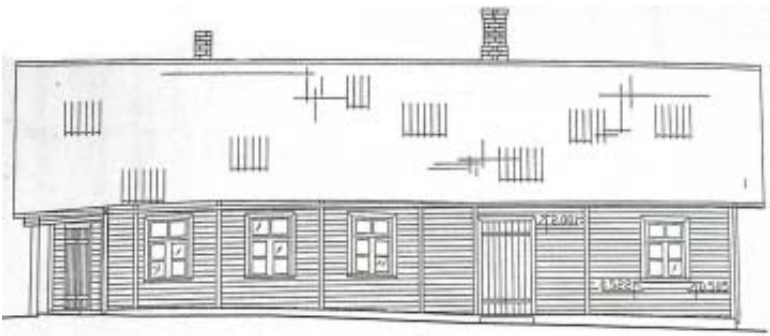

Namo Kaišiadorių g. 2 brėžinys.

Namas aikštės kampe (Kaišiadorių g. 2), kuriame buvo filmuojamos televizijos filmo „Tadas Blinda“ scenos.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

Tarp Kaišiadorių g. 1 namo ir aikštės stovėjo ilgas medinis namas, kuriame buvo bene didžiausia Žasliuose manufaktūros (audinių) parduotuvė. Joje buvo didelis medžiagų pasirinkimas. Po karo šiame pastate kurį laiką buvo įsikūrusi Černiachovskio kolūkio (kolūkis veikė nuo 1948 m.) valdyba.

Tarp šio bei greta buvusio vieno aukšto mūrinio namo (kurio vietoje dabar stovi seniūnijos pastatas, pastatytas 1977 m.) buvo įvažiavimas į nedidelę aikštelę. Kai antradieniais Žasliuose būdavo turgadieniai ir miestelio aikštėje rinkosi įprastas turgus, šioje aikštelėje vykdavo karvių turgus (trečias turgus – arklių – rinkdavosi Vilniaus ir Čiobiškio gatvių sankryžoje).

Kaišiadorių gatvės pabaigoje anksčiau buvo Naujažerio kaimas, dabar suaugęs su Žaslių miesteliu.

Kaišiadorių g. 14 sodybos patvoryje, prie pat gatvės, guli **Naujažerio akmuo su ženklais**. Tai – pilko granito akmuo. Jis yra pailgas, apie 1,5 m ilgio ir 0,4–0,6 m pločio, 0,25 m aukščio. Akmenyje iškaltas kryžius, kurio galai baigiasi atskirais kryželiais. Apačioje kryžiaus virš apskritimo iškaltas keturkampis. Pasakojama, kad tai – pirmųjų krikščionių kapų antkapis. Taip pat manoma, kad tai gali būti didiko antkapio fragmentas. Žasliečiai kalba, kad anksčiau akmuo gulėjęs prie medinio kryžiaus, kad jis buvęs stebuklingas. Buvo tikima, kad nuplovus akmenį ir to vandens davus ligoniui, šis galėdavęs pasveikti.

Naujažerio akmuo su ženklais.
R. Gustaičio nuotr. 2006 m.

VYTAUTO GATVĖ

XVIII a. viduryje ši gatvė vadinosi Vilniaus gatve, nes sutapo su Vilniaus–Kėdainių prekybiniu keliu. Dabartinį pavadinimą gatvė gavo tarpukariu (apie 1930 m.).

Kryžius Lietuvos nepriklausomybės kovų aukų atminimui.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

Medinis **kryžius** su įrašu „Lietuvos nepriklausomybės kovų aukų atminimui“ (pastatytas 1998 m. vasario 14 d.; jo autorius Algirdas Šalkauskas) stovi prie kelių į kapines ir Žaslių geležinkelio stotį sankryžos. Šis kryžius stovi toje vietoje, kur 1928 m., minint Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dešimtmetį, Žaslių šaulių būrio rūpesčiu buvo pastatytas vietos meistro Jankausko padirbtas kryžius ant kubo pavidalo (1×1 m) betoninio postamento. Postamento kraštines ryškino iškilūs apvadai, priekinėje plokštumoje buvo Gedimino stulpų reljefas ir įrašas: „1918–1928“. Prie kryžiaus buvo pritvirtinta metalinė Nukryžiuotojo skulptūrėlė. Netoli stovėjo vėliavos stiebas – čia tarpukario laikais vykdavo tautinių švenčių iškilmės, moksleivių, skautų, jaunalietuvių, ugniagesių rikiuotės. 1964 m. gegužės 24 d. kryžius sovietinės valdžios nurodymu buvo nugriautas.

Šalia šios sankryžos esančiame daugiabučiame name (**Plento g. 15**) gyvena alpinistas ir juvelyras **Alfonsas Jakštas** (gimęs 1938 m.), 1971 m. rugpjūčio 22 d. įkopęs į aukščiausią SSRS Komunizmo viršukalnę (7495 m aukščio) bei parašęs knygą „Everesto glėbyje“ (1992).

Žaslių **vidurinė mokykla** yra pačioje Vytauto gatvės pradžioje (**Vytauto g. 1**). Jos žymesni auklėtiniai yra Vilniaus universiteto profesorius, Konstitucinio teismo teisėjas Pranas Rasimavičius ir teisės istorikas Vytautas Raudeliūnas, kelių knygų („Posmuoti žodžiai“, „Posmuotos mintys“, „Meditacijos“ bei kt.) autorius Vaclovas Dzedulionis, Šiaulių universiteto dėstytojas filologas Česlovas Grenda, teisininkas ir kelių knygų teisės klausimais bendraautoris Martynas Apanavičius, miškininkas Vincas Červokas, kartu su kitais autoriais parašęs keletą knygų apie miškus, taip pat docentas Algirdas Penkauskas, Vilniaus pedagoginio universiteto dėstytojas.

Vytauto g. 3 numeriu pažymėtas apie 1938 m. pastatytas Žaslių **valsčiaus savivaldybės pastatas.** Iki tol šioje vietoje stovėjusiame vienaaukščiame mediniame pastate taip pat veikė valsčiaus savivaldybė. Šioje miestelio vietoje formavosi Žaslių administracinis centras – čia buvo valsčiaus savivaldybė, kuriai vadovavo viršaitis (ilgametis valsčiaus viršaitis tarpukariu buvo Jonas Lukoševičius). Prie netoliese pastatyto Nepriklausomybės 10-mečiui skirto kryžiaus vyko šventės ir renginiai. Aukštumoje pastatytas savivaldybės pastatas tapo antrąja miestelio architektūrine dominante (po bažnyčios). 1944 m. čia įsikūrė „liaudies gynėjų“ būstinė, o pusrūsyje buvo įrengtas kalėjimas. Čia trumpai

Buvęs Žaslių valsčiaus savivaldybės pastatas (Vytauto g. 3).
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

kalėjęs Bronius Petkevičius (iš Vareikonių kaimo) rašė: „Po pusvalandžio pasiekėm Žaslių miestelį. Prie buvusio mūrinio valsčiaus pastato vaikščiojo NKVD kareiviai ir, kaip visuomet jiems atvykus, rūko lauko virtuvė. „Apgyvendino“ mus rūsyje, kurio plotas apie 9 m^2. Nebuvo jame nė vieno suolo atsisėsti, nei narų atsigulti, tik plikos betoninės grindys, ir tos prišiukšlintos, nežinia kada šluotą mačiusios. Viršuje, šiaurės pusėje, mažytis grotuotas langelis teikė šiek tiek šviesos.“

Vėliau, kai „liaudies gynėjai“ persikraustė į kitą pastatą Žaslių aikštėje (Vilniaus g. 1), čia 1946 m. įsikūrė Žaslių progimnazija. 1966 m. pastačius dabartinį trijų aukštų mokyklos pastatą, buvusiame valsčiaus savivaldybės name veikė moksleivių bendrabutis. Šiuo metu jame įrengti butai mokytojams.

II pasaulinio karo pabaigoje sovietinės armijos 29-asis tankų korpusas kartu su 215-ąja ir 184-ąja šaulių divizijomis kovėsi Žaslių miestelio apylinkėse su fašistinės Vokietijos 6-ąja tankų divizija, sustiprinta sunkiųjų tankų batalionu iš dalinio „Didžioji Vokietija“, jėgerių batalionu, ir 1944 m. liepos 14 d. užėmė Žaslius. **Sovietinių karių kapinės** miestelyje atsirado 1944–1945 m. pradėjus laidoti žuvusius „liaudies gynėjus“. 1945 m. vasarą buvo pradėtas masiškas sovietinės armijos karių, žuvusių Žaslių valsčiuje 1941 m. birželio mėnesį, palaikų perkėlimas iš laikinųjų laidojimo vietų. Palaikų perkėlimas tęsėsi ir vėliau. Iš viso buvo perkelti 331 nežinomų kareivių ir karininkų palaikai.

Kario paminklas sovietinių karių kapinėse.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

Taip pat buvo perkelti ir 1944 m. liepos mėnesį žuvusių ar mirusių nuo sužeidimų sovietinių karių palaikai, kurie prieš tai buvo palaidoti prie Naujažerio pradinės mokyklos – tuometinės laikinosios karo ligoninės. Iš ten buvo perkelti 59 karių palaikai. Šių karių pavardės įamžintos paminklinėse lentose. Trys pavardės yra lietuviškos: Laurušonis, Mareckas ir Nanartonis.

Praėjus šešeriems metams, „liaudies gynėjų“ palaikai iš čia buvo perkelti į paprastas miestelio kapines.

Pradžioje karių kapinės buvo aptvertos medine tvorele ir viduje buvo pastatytas raudonas medinis obeliskas. 1949 m. kapinės buvo apmūrytos tvora ir pastatytas dabartinis paminklas. Darbus atliko sovietinės armijos kariai, vadovaujami kaišiadoriečio skulptoriaus Antano Nesavo. Vėliau (1957 ir 1963 m.) tas pats skulptorius kapines sutvarkė ir įrengė paminklines lentas.

Sovietinės armijos kario paminklas vaizduoja karį, kairėje rankoje laikantį vėliavą, dešinėje – automatą. Skulptūros aukštis – 5 metrai. Postamento šonuose yra plokštės, kuriose iškaltos 66 žuvusių karių pavardės ir laipsniai. Kapinės sutvarkytos 2002 metais Rusijos Federacijos lėšomis.

Vytauto g. 8A name (statytame apie 1902–1903 m.) prieš karą gyveno Žaslių savanorių ugniagesių draugijos pirmininkas **Jokūbas Medzianskis**, aktyviai reiškęsis miestelio visuomeninėje veikloje.

Namas stovi ilguoju šonu atsuktas į gatvę. Čia, palei visą namo ilgį, yra atvira, kolonomis paremta terasa, į kurią veda du įėjimai. Pagal pastato suplanavimą ir padėtį kelių atžvilgiu galima spėti, jog čia prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir tarpukariu veikė

Šiame name gyveno Žaslių savanorių ugniagesių draugijos pirmininkas J. Medzianskis. *R. Gustaičio nuotr. 2003 m.*

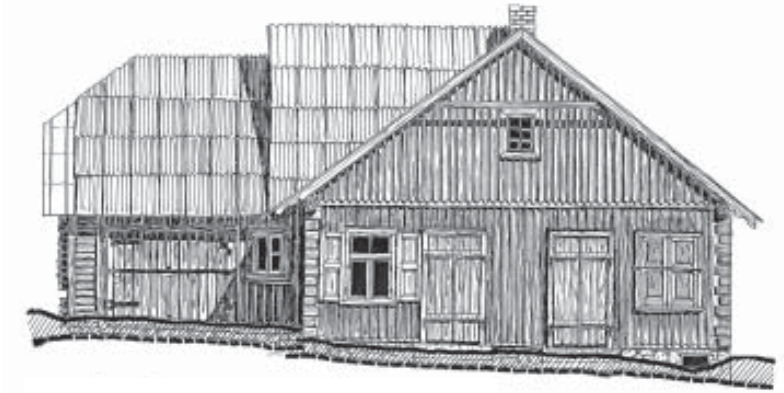

2000 m. nugriauto pastato
(stovėjusio prie pat Vytauto g. 8A namo) piešinys.
KšMA.

krautuvė ir/arba *karčema*. Namas yra labai prastos fizinės būklės, tačiau įdomus savo architektūra ir pasižymi dekoratyvinių elementų gausa.

Tarp šio namo ir Žaslių bei Limino ežerus jungiančio kanalo (kuris anksčiau buvęs siauresnis), šalia kelio, anksčiau stovėjo dar du pastatai. Vienas jų (buvęs prie pat Vytauto g. 8A namo) nugriautas apie 2000 m. Pastatas priklausė Žaslių vidurinei mokyklai (buvo įrengtas sandėlis), o iki karo jame gyveno žydė, žasliečių vadinta Joseliene. Tai buvo „labai gudri, išsilavinusi ir apsiskaičiusi žydė", – taip ją prisimena seni žasliečiai. Joselienės name veikė maisto prekių parduotuvė. Šiame name buvo rastas ir į Kaišiadorių muziejų pateko medinis skydas su Dovydo žvaigžde ir žydų sporto organizacijos „Makabi" pavadinimu.

Vytauto g. 10 name, stovinčiame atokiau nuo gatvės, tarpukariu gyveno gerai žasliečių vertintas stalius **Stasys Kasperavičius**, pas kurį buvo galima užsisakyti daug ką – kad ir ąžuolinius baldus ar karstus.

Pastatas yra pailgas, ištęstas, iš dviejų dalių, kurių kiekviena turi po atskirą įėjimą. Tikriausiai tarpukariu rytinė pastato dalis buvo perstatyta, todėl yra aukštesnė ir erdvesnė už vakarinę dalį bei turi uždaro tipo gonkeles. Vakarinė namo dalis yra senesnė, statyta maždaug XIX a. pabaigoje. Čia išliko nemažai to laikotarpio autentiškų detalių: stogo forma ir konstrukcijos bei langai. Pastato sienos dailylentėmis apkaltos tarpukariu, kuomet buvo perstatyta rytinė namo dalis.

Vytauto g. 10 namas.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

Tiltas-užtvanka per kanalą, jungiantį Žaslių ir Limino ežerus, pastatytas po to, kai 1969 m., įrengiant Laukystos žuvų veislyną, pagilinti grioviai tarp ežerų ir pakeistas vandens lygis. Pakilus Žaslių ežero vandens lygiui, kranto juosta pasistūmėjo keliolika metrų.

Vytauto gatvė Žasliuose. XX a. 4 dešimtmetis.
Dešinėje stovi Valentavičiaus namas – jo jau nebėra.
B. Buračo nuotr. LNB RKRS.

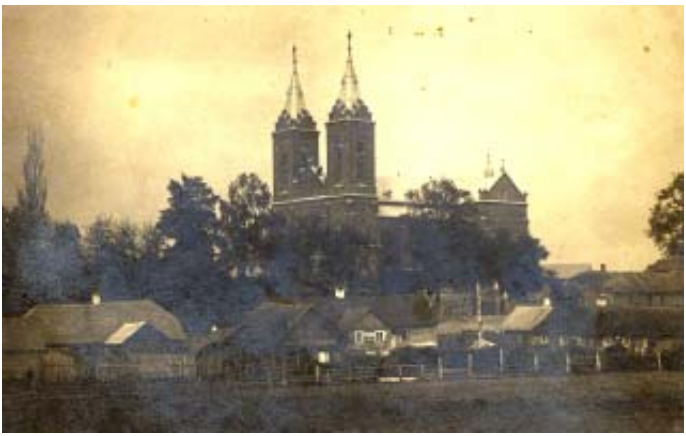

Žaslių bažnyčia ir Vytauto gatvės namai tarpukariu (XX a. 3 deš.).
KšMA.

Vytauto gatvės fragmentas.
R. Gustaičio nuotr. 2004 m.

Vytauto gatvės fragmentas – namai (iš kairės) numeriais 11, 9a, 9, 7.
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

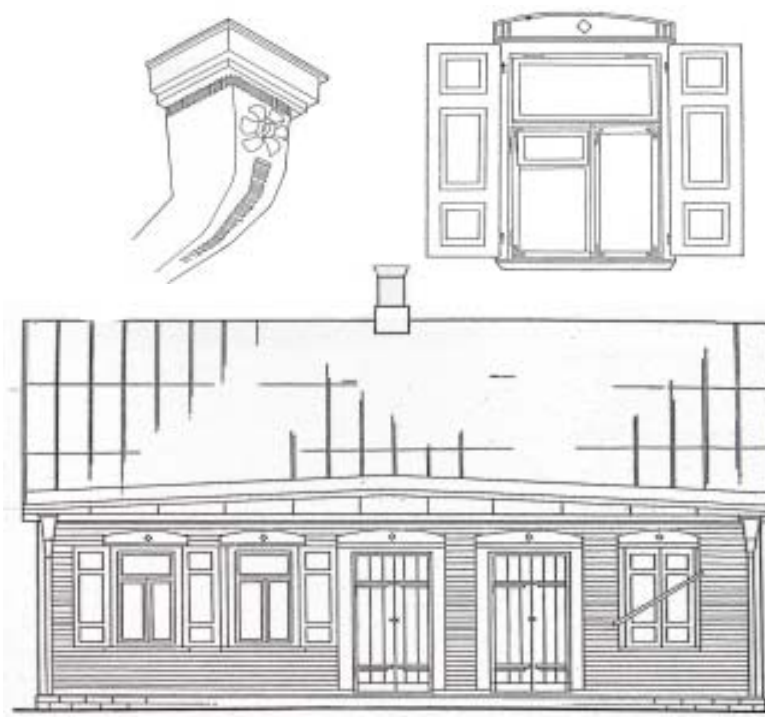

Vytauto g. 7 namo fasado, lietvamzdžio detalės ir lango brėžiniai.

Vytauto g. 11 namas, stovintis priešais bažnyčią, praeivio dėmesį patraukia įdomiais, plačiais ir dekoruotais laiptais, statytais 1930 m. – tą liudija ant jų šonų esantys įrašai „1930 V. D. m.“ (1930 Vytauto Didžiojo metai). Tais metais statyti įvairios paskirties statiniai dažnai būdavo paženklinami tokiais įrašais. Mat visoje Lietuvoje iškilmingai buvo minimas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo mirties 500 metų jubiliejus. Žasliuose, kaip ir kituose Lietuvos miesteliuose, buvo išrinktas Vytauto Didžiojo komiteto Žaslių skyrius, kuris rūpinosi renginiais, skirtais šiam jubiliejui. Pastatas iki šių dienų išlaikė daug vertingų ir įdomių autentiškų elementų: dvivėres duris, langus, bendrą fasadų apdailą ir medžiagas. Namas stovi ant šlaito, todėl turi gana aukštą, nedideliais langais pusrūsį. Kaip ir dauguma Vytauto gatvėje esančių pastatų, turi nuo gaisro apsisaugoti skirtą „ugniasienę“.

Šį namą pasistatė ir jame iki mirties gyveno daraktorė, knygnešė, mokytoja **Ona Lisauskaitė**. Gimė 1884 m. birželio 23 d. Ukmergės apskrities Gelvonų valsčiaus Juknonių kaime. Augo didelėje šeimoje (septyni broliai ir trys seserys). Tėvai turėjo 7 ha žemės. Baigusi Juknonių k. slaptą lietuvišką mokyklą, tame pačiame kaime 1903–1907 m. pati slapta mokė vaikus bei platino iš Tilžės parneštas draudžiamas knygas lietuvių kalba. 1907–1908 m. mokėsi pedagoginiuose kursuose Vilniuje. 1909 m. persikėlė mokytojauti į Trakų apskritį. 1916 m. Voronežo mokytojų seminarijoje įsigijo Rusijos pradžios mokyklos mokytojo cenzą. 1917 m. nuo birželio 15 d. iki liepos 15 d. lankė pirmuosius lietuvių mokytojų kursus Voroneže. Paskaitas apie lietuvių tautos istoriją, tautinį atgimimą, kultūrą, lietuvių kalbą ir literatūrą, lietuviškus terminus, pedagoginę psichologiją, grafiką ten skaitė tokie Lietuvos šviesuoliai, kaip J. Jablonskis, K. Būga, S. Čiurlionienė, J. Yčas, J. Šliūpas, kun. J. Tumas (Vaižgantas), K. Sklėrius, M. Šikšnys bei kiti. 1919 m. vasarą lankė aukštesniuosius mokytojų kursus Kaune. 1930 m. Švietimo ministerijos egzaminų komisijoje išlaikė egzaminus ir įgijo pradžios mokyklos mokytojo cenzą. Tarnybą pradėjo dar I pasaulinio karo metais, kai vokiečių okupacinės valdžios skyrimu 1918 m. paskirta Kareivonių pradžios mokyklos mokytoja ir toje pat mokykloje 1918 m. lapkričio 11 d. perėjo į Lietuvos valstybės tarnybą. Daugiausia mokytojavo dabartinėje Kaišiadorių rajono teritorijoje: Kareivonyse, Darsūniškyje, Surgantiškėse, Žasliuose (Naujažeryje), Lomeniuose, Eitekonyse, Cineikiuose, taip

17. Vytauto gatvės fragmentas ties bažnyčia. Namai numeriais 11 ir 9a. <—
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

pat ir už jos ribų – Valkininkuose, Tolkuškiuose (trumpai – porą mėnesių), Ratomkoje (Minsko gub.). Mirė 1954 m., palaidota Žaslių kapinėse.

Pokario metais šiame name butą nuomojosi Žaslių kunigai.

18. Vytauto g. 11 namo laiptai.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, šiek tiek į pietryčius nuo Šv. Jurgio bažnyčios, kai kurių tyrėjų nuomone, buvo **piliakalnis**. Nežinantiems ar primiršusiems galima priminti, kad piliakalnis – tai įtvirtinta gyvenvietė (ir/arba medinės pilies vieta), įkurta kalvoje, kranto kyšulyje, sustiprinta įvairiais gynybiniais įtvirtinimais (pylimais, grioviais, terasomis, pastatintais šlaitais ir pan.). Greta kai kurių dar būdavo įkuriami priešpiliai, papiliai ar papėdės gyvenvietės.

Tokia įtvirtinta gyvenvietė I–II tūkstantmečio pradžioje buvo ir šiaurės rytiniame Žaslių ežero krante. XX a. viduryje, žvalgymų metu, užfiksuotas storas anglių ir pelenų sluoksnis, rasta keramikos fragmentų. Piliakalnis buvo įrengtas aukštumos kyšulyje, kurį iš pietvakarių supo Žaslių ežeras, iš pietų – bevardis upelis. Piliakalnio šlaitai – statūs, 10 m aukščio, aikštelė – trikampė, pailga, orientuota ŠV–PR kryptimi, apie 50 m ilgio ir 40 m pločio. Šiaurės vakariniame aikštelės gale buvo pylimas ir griovys. Šiuo metu išlikęs tik 0,6 m aukščio ir 13 m pločio išskleistas pylimas. Piliakalnis smarkiai apnaikintas statant bažnyčią. Išlikęs tik 31 m

Žaslių piliakalnis iš pietryčių pusės.
R. Gustaičio nuotr. 2006 m.

Žaslių bažnyčios projektas, sudarytas 1897 m. birželio 20 d. Šoninis fasadas. *LVIA.*

ilgio ir 27 m pločio pietrytinis piliakalnio aikštelės pakraštys. Ir ši piliakalnio dalis smarkiai apardyta čia stovinčios koplyčios, aplink ją esančių kapų.

Pirmąją Žaslių **bažnyčią** pastatė 1460 m. Žaslių dvaro savininkas Jonas Nacas Ginvilaitis, o pašventino Vilniaus vyskupas Mikalojus. 1533 m. Žaslių dvaro paveldėtojai broliai Jonas ir Mykolas Nacai atnaujino ir praplėtė fundaciją. 1645 m. vizitacija mini Žaslių seniūno Jono Alfonso Lackio ir parapijiečių pastangomis neseniai pastatytą medinę bažnyčią, kurią 1655 m. sudegino Rusijos kariuomenė. Jos vietoje netrukus vėl iškilo nauja bažnyčia, kuri buvo ne kartą perstatoma ir remontuojama XVIII ir XIX amžiais.

1864 m. uždarius Paparčių dominikonų vienuolyną ir bažnyčią, dalis Paparčių parapijos priskirta Žaslių parapijai. 1882–1883 m. Žasliuose pasižymėjo kun. Aleksandras Burba, atgaivinęs lietuvių kalbą viešajame gyvenime. Senoji medinė bažnyčia

jau nebepajėgė sutalpinti didelės Žaslių parapijos tikinčiųjų. 1883 m. Žaslių klebonu paskiriamas kun. A. Dauga. 1884 m. birželio 18 d. jis prašė dvasinės vyresnybės leisti miestelyje statyti naują mūrinę bažnyčią už parapijiečių lėšas. Vilniaus generalgubernatorius, kuriam buvo persiųstas prašymas, bažnyčios neleido statyti. 1894 m. klebonas kun. V. Živoronka rašė apie naujos mūrinės bažnyčios statybai numatytą vietą – šalia senosios bažnyčios buvusiose kapinėse. Kapinės su antkapiniais paminklais perkeltos į kitą vietą. Naujos bažnyčios projektas patvirtintas 1897 m. gruodžio 2 d., jo autorius – inžinierius Mečislovas Titenbrukas. Bažnyčia pradėta statyti po metų (1898 m.), klebonaujant kun. Kazimierui Kibeliui. Jam 1902 m. mirus, statybos darbus pabaigė kitas Žaslių klebonas – kun. Jonas Skardinskis. 1902 m. rugpjūčio 20 d. jaunesnysis architektas Soninas pranešė Statybos komisijai, kad liepos 25 d. nugriuvę skliautai, nes turbūt tik po paros nuimti pastoliai. Nugriuvusi dalis permūryta iš naujų plytų. 1902 m. lapkričio 18 d. pasirašytas priėmimo aktas (komisiją sudarė prelatas J. Kurčevskis, klebonas J. Skardinskis, inžinierius Prozorovas). Bažnyčia neogotikinio stiliaus, ji tapo vietos architektūrinio kraštovaizdžio dominante ir puošmena.

Žaslių bažnyčios ir šventoriaus vaizdas iš oro.
K. Radlinsko nuotr. 2006 m.

Žaslių bažnyčios fasadas.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

Iki I pasaulinio karo bažnyčioje buvo įrengti trys mediniai neogotikiniai altoriai, rodantys aukštą XX a. pradžios Lietuvos dailiųjų amatų lygį.

Kunigaujant Juozapui Stakauskui, prie piliorių buvo įrengti du mūriniai neogotikiniai altoriai.

Neogotikinės presbiterijos grotelės kartu su to paties stiliaus sakykla buvo pagamintos 1902 m. Vilniuje Zigmanto Ščensnavičiaus metalo dirbtuvėse. Presbiterijos grotelės pagamintos V. Pac-Pamarnackio, sakykla – Benedikto Juškevičiaus lėšomis.

Bažnyčioje, dešinėje jos pusėje, ant pilioriaus kabo metalinis kun. K. Kibelio bareljefas. Taip įamžintas bažnyčios statytojo atminimas.

Bažnyčios fasado fragmentas.
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atlaidai Žasliuose 2004 m. liepos 11 d.
R. Gustaičio nuotr.

Senuosius vargonus 1892 m. pastatė Vilniaus meistras Florianas Ostromieckis. Sovietmečiu jie nukentėjo, nes buvo pašalintas senasis istorinis vargonų fasadas, o jo vietoje buvo pridėtas naujas, „modernus“.

1915 m. mūšių metu bažnyčios sienose sviediniai pramušė dvi skyles, apgriovė bokštus, išdaužė visų langų stiklus. Žaslių miestelis taip pat gerokai nukentėjo – pusė jo sudegė. 1929 m. Žaslių bažnyčią konsekravo vyskupas J. Kukta ir ji tapo pagalbine vyskupijos katedra. Beje, 1926 m. įkūrus Kaišiadorių vyskupiją ir paties vyskupo J. Kuktos ingresas vyko Žaslių bažnyčioje (Kaišiadorių katedra dar tik buvo statoma).

Žaslių fotografo Giršo Barilo nuotraukoje – Žaslių klebonas, koplytėlės statytojas kun. Matas Cijūnaitis. 1936 m. spalio 12 d. *LNM IS.*

Koplyčia

Jėzaus, nešančio kryžių, koplyčia pastatyta 1933 m. Žaslių bažnyčios klebono kanauninko Mato Cijūnaičio pastangomis. Skirta 1933-iesiems Jubiliejiniams šventiesiems metams – 1900 metų nuo Kristaus Kančios, Mirties ir Prisikėlimo. Jėzaus statula gelžbetoninė. Koplytėlė pašventinta 1935 m., antrą Velykų dieną. Ji stovi ten, kur buvo senosios medinės bažnyčios didysis altorius.

Kapai šventoriuje

Žaslių bažnyčios šventoriuje iš viso palaidota 11 kunigų.

Prie Jėzaus, nešančio kryžių, koplyčios palaidoti šeši kunigai. Tai visų pirma pats koplyčios statytojas **kan. Matas Cijūnaitis**, **kun. dr. Juozapas Stakauskas**, **kun. Jonas Žižliauskas**, **kun. Pranas Gerbutavičius**, **kun. Henrikas Surginevičius** ir **kun. Aleksandras Alkovikas**.

Paveikslas „Žasliai". Apie 1993 m. Autorius Vytautas Vaicenavičius.

Istoriko profesoriaus kun. Juozapo Stakausko (1900–1972) kapas – vietinės reikšmės istorijos paminklas.

J. Stakauskas gimė 1900 m. rugpjūčio 24 d. Degsnės kaime, Mielagėnų valsčiuje (dabar – Ignalinos r.). 1912 m., baigęs Mielagėnų dviklasę mokyklą, įstojo į Švenčionių gimnaziją; 1918–1922 m. mokėsi Vilniaus ir Marijampolės gimnazijose. Vyskupo J. Matulaičio paskatintas, J. Stakauskas išvyko į Austriją ir Insbruko universitete 1923–1926 m. studijavo teologiją. Vėliau (1926–1930) Vienos universitete pagrindinis jo studijų dalykas buvo istorija, šalutinis – filosofija ir klasikinė lotynų kalba. 1926 m. J. Stakauskas buvo įšventintas kunigu. Vokiečių kalba parašė disertaciją „Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje" ir ją

Kun. Juozapas Stakauskas.
K. Misiaus asmeninis archyvas.

Jėzaus, nešančio kryžių, koplyčia (kairiajame puslapyje).
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

apgynęs gavo istorijos mokslų daktaro vardą. Šios disertacijos pagrindu buvo išleista to paties pavadinimo knyga lietuvių kalba. Grįžęs į Lietuvą J. Stakauskas Semeliškėse dirbo vikaru, dėstė Marijampolės, Kauno gimnazijose. 1934 m. jis paskiriamas Kauno centrinio valstybės archyvo vedėju, 1939 m. – Vilniaus Valstybinio archyvo direktoriumi (iki 1944 m.). Vokiečių okupacijos metais J. Stakauskas saugojo archyvo senuosius aktus. Jis slėpė ir išgelbėjo keliolika žydų. Po karo kunigavo Gelvonuose (1944–1954), Kazokiškėse (1954–1957), o 1957 m., nusipirkęs namelį Žasliuose, persikėlė čia gyventi, tapo Žaslių bažnyčios altarista. 1959–1970 m. jis buvo Kauno kunigų seminarijos profesorius (dėstė bažnyčios istoriją, rusų ir vokiečių kalbas), be to, kurį laiką klebonavo Krivonių bažnyčioje. Mirė Vilniuje 1972 m. kovo 2 d. Antkapinėje lentoje iškalta: „Istorijos mokslų daktaras, Kauno kunigų seminarijos profesorius, pasmerktųjų gelbėtojas“ ir žodžiai „Dievo ieškojau protu, o suradau jį širdimi“. 1995 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu apdovanotas Žūstančiųjų gelbėjimo kryžiumi (po mirties).

Keturi iš kunigų gimę tuometiniame Žaslių valsčiuje: kun. J. Žižliauskas (1920–1965), kilęs iš Krivonių, kun. P. Gerbutavičius (1919–1977) – iš Pajautiškių, kun. A. Alkovikas (1917–1984) – iš Pustakiemio, kun. H. Surginevičius (1912–1979) – iš pačių Žaslių.

Netoliese, atskiruose kapuose, palaidoti dar penki kunigai:

Kun. Zigmas Červokas (1915–2000). Kun. Z. Červokas gimė 1915 m. liepos 22 d. Trakų apskrityje. Baigęs Kaišiadorių gimnaziją, 1936 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją. Ją baigęs, 1942 m. gruodžio 19 d. buvo įšventintas kunigu. 1943 m. paskirtas Semeliškių vikaru. 1948 m. paskirtas Čiobiškio, 1954 m. – Stakliškių, 1961 m. – Želvos, 1968 m. – Gegužinės, 1988 m. – Labanoro, 1989 m. – Kiauklių parapijos klebonu. Nuo 1991 m. – Gegužinės parapijos rezidentas.

Kun. Silvestras Tomaševskis, kilęs iš Žaslių parapijos Baruolių kaimo, ilgametis Žaslių bažnyčios klebonas. Ant paminklo lenkų kalba iškalta: „Čia ilsisi Dievo malonėje kun. Silvestras Tomaševskis, Trakų dekanas, Žaslių klebonas. Po 46-erių uolaus kunigavimo šioje bažnyčioje mirė 1866 m. gruodžio 18 d. eidamas 74-uosius metus”. Palaidotas Žaslių bažnyčios šventoriuje. Tuo metu jo kapas buvo prie senosios bažnyčios pagrindinių durų.

Bažnyčios statytojas, šventosios teologijos magistras, **kun. Kazimieras Kibelis**, kurio paminklo apačioje, nepaisant tuo metu buvusio spaudos draudimo, parašytas lietuviškas tekstas: „Per aštuonerius metus, vargdamas su mumis, grąžino mus prie Dievo, grąžino mus prie tėvų mūsų, pastatęs namus Dievo žemiškus, laukia mūsų dangiškuose“. Gimė 1868 m. kovo 15 d. Lomoje (dabar Šilalės r.), Žasliuose klebonavo nuo 1894 m. iki pat mirties 1902 m. vasario 3 d. Mirė jaunas (34 m.) nuo džiovos. Per savo neilgą gyvenimą pasižymėjo kaip lietuvių tautinio atgimimo ugdytojas – nepaisydamas vietos lenkų protestų (apylinkės dvarininkų ir miestelėnų), Žaslių bažnyčioje nemažą dalį pamaldų ėmė laikyti ir lietuviškai.

Beje, tai vienas iš dviejų (dar kun. dr. J. Stakauskas) Žaslių bažnyčios šventoriuje palaidotų profesorių – buvo Vilniaus kunigų seminarijos profesorius.

Kun. Jurgis Kazlauskas mirė 1944 m. rugsėjo 3 d., sulaukęs 38 metų. Jis, kaip nurodyta antkapyje, buvo Zibalų (prie Širvintų) bažnyčios klebonas.

Čia palaidoto **kun. Prano Cibulsko** (1892–1967) pagrindiniai gyvenimo nuopelnai nurodyti jo antkapyje: „Pastatė Perlojoje bažnyčią ir Vytauto Didžiojo paminklą“. 1922–1927 m. Žasliuose vikaravęs kun. Cibulskas „organizavo jaunimą, įkurdino lietuvaičių siuvyklą su kursais, subūrė lietuviškąją kooperaciją, rėmė mokyklas, bažnyčioje ir visuomenėje aiškino žasliečiams Lietuvos nelaimę – lenkiškąją Vilniaus okupaciją (…), skelbė Vilniaus vadavimo reikalą, organizavo jį“ (kun. N. Švogžlys-Milžinas).

Šalia ilsisi jo brolio Boliaus Cibulsko palaikai.

Cibulskų kapų dešinėje – **kunigaikštienės Joanos Giedraitienės**, mirusios 1850 m. birželio 22 d., antkapis.

Čia palaidota **Uršulė Sladkevičienė (Kavaliauskaitė)**, Kardinolo motina, gimusi 1885 m. Žaslių valsčiaus Skėrių kaime. Sulaukusi 85-erių, mirė Nemunėlio Radviliškyje 1970 m. pavasarį.

Dviejų akmeninių antkapių (vienas jų – su metaliniu kryžiumi viršuje) įrašai, deja, šiandien jau yra neįskaitomi. Galima tik spėti, kad šie senųjų kapinių antkapiai yra iš XIX amžiaus.

Bažnyčios šventoriaus kalno šlaite, jo viršutinėje terasoje, yra **Zaleskių šeimos laidojimo rūsys**. Pastatytas Senojo Egipto stiliumi XIX a. viduryje – III ketvirtyje.

Plytų mūro statinyje, kuriam buvo naudojamas ir pilkas granitas, yra dvi juodo granito antkapinės plokštės. Čia palaidoti žinomo XIX a. dailininko, vieno iš 1863 m. sukilimo organizatorių, Antano Zaleskio tėvai – **Ignotas Zaleskis** ir **Konstancija Zaleska**. Kairiojoje epitafinėje lentoje iškaltas įrašas lenkų kalba:

„Tu spoczywa w Bogu / IGNACY ZALESKI / Chorąży Pttu Trockiego, Major b: / wojsk Polskich, Prezes Komitetu dla / oświaty Starozakonnych przy Mi / nisteryum Oświecenia w Królestwie Pol- / skiem, wzór cnót chrześcijańskich i Oby / watelskich. zm: 29 Grudnia 1847 r. / w 58 roku życia.-“

„Čia ilsisi ramybėje IGNOTAS ZALESKIS, Trakų pavieto vėliavininkas,b.[uvusios] lenkų kariuomenės majoras, Senojo tikėjimo išpažintojų [žydų – *aut. past.*] švietimo komiteto prie Lenkijos Karalystės švietimo ministerijos pirmininkas, krikščioniškųjų dorybių ir patriotizmo pavyzdys. M.[irė] 29 gruodžio 1847 m. 58[-aisiais] gyvenimo metais.“

YRA TRYS AUTORIAI

Dešiniojoje epitafinėje lentoje iškaltas įrašas:

„Konstancya z Hr: / ZABIEŁŁÓW ZALESKA / Pani ozdobiona rzadkim zbiorem / zalet najlepszej żony Matki i Obywa- / telki Której życie było pasmem Ofiary i / poświęcenia dla bliźnich, męża, osiero- / ciałych dzieci i wnuków. / Zmarla [taip] dnia 22 Kwietnia 1861. / w 70 roku życia.-“

„Konstancija iš gr.[afų] ZABIELŲ ZALESKA, moteris, apdovanota retu žmonos, motinos ir pilietės dorybių rinkiniu, kurios gyvenimas buvo pasiaukojimas ir pasišventimas artimiesiems, vyrui, našlaičiais likusiems vaikams ir anūkams. Mirė balandžio 22 dieną 1861 [m.], 70[-aisiais] gyvenimo metais.“

26. Zaleskių laidojimo rūsys.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

2007 m. buvo restauruoti šio statinio vartai (restauravo Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno muziejinių vertybių restauravimo centro restauratorius Rimvydas Derkintis).

Bažnyčios pamatuose (nuo ežero pusės) įmūrytas 45 metų amžiaus **Pranciškos Zarak-Zarakovskos iš Bonč-Butkovskių**, mirusios 1878 m. rugpjūčio 13 d., antkapis.

Šventoriaus tvoroje nuo Bažnyčios gatvės pusės (iš vidaus) įmūryti du antkapiai. Vienas skelbia pagarbą Lydos iždininko žmonos **Juzefos Mickevičienės** atminčiai. Ji mirė 1867 m. gruodžio 7 d., eidama 72-uosius metus. Kitas skirtas **Liarsou-Delay**, kilusiai iš Prancūzijos ir mirusiai 1862 m. Žasliuose.

Toje pat šventoriaus pusėje, ties Didžiuoju altoriumi, stovi **medinis kryžius** su įrašu: „1990. Konstancijai ir Vincentui Levickams. Politinių kalinių ir tremtinių kančioms atminti. 1941–1956. Sibiro našlaičiai. Sūnūs ir dukros“.

V. Levickas (g. 1900 m.) 1941 m. buvo atskirtas nuo šeimos ir įkalintas. Mirė Puksos lageryje 1946 m.

K. Levickienė (g. 1900 m.) 1941 m. birželio 14 d. buvo ištremta į Novosibirsko sritį. Tolesnis jos likimas nežinomas. Abu gyveno Bernardinkos kaime (dabar Paparčių seniūnija).

Vytauto g. 17 name 1918–1919 m. buvo įsikūręs Žaslių bolševikų revoliucinis komitetas. Šį komitetą išrinko grupelė Žaslių komunistų, kurių dauguma buvo grįžę iš sovietų Rusijos ir užsikrėtę revoliucinėmis idėjomis. 1919 m. balandį iš Žaslių išvijus okupantus – Raudonosios armijos dalinį, su jais kartu pasitraukė ir šio komiteto nariai. Sovietmečiu ant jo sienos iš gatvės pusės buvo pritvirtinta tai primenanti paminklinė lenta.

Tarpukariu ir pokaryje (iki XX a. 8-tojo dešimtmečio) šiame name veikė paštas.

Pastatas stovi kiek atokiau nuo gatvės, šalia buvusios klebonijos sodybos sklypo. Nors namas yra vieno aukšto su mansarda, tačiau yra gana aukštas ir erdvus. Pastato stogas dvišlaitis, pusiau valminis, sienos iš rąstų, apkaltų horizontaliomis medinėmis dailylentėmis, pamatai tradiciškai mūryti iš akmenų.

Už Vytauto g. 17 namo esančioje senais medžiais apaugusioje žemumoje stovėjo **senoji Žaslių klebonija**. Šis sklypas nuo seniausių laikų priklausė Žaslių bažnyčiai. XVIII a. šioje vietoje stovėję pastatai darė palivarko – ūkinio komplekso įspūdį. Čia

Prie senosios Žaslių klebonijos. XX a. antra pusė. *KšMA.*

buvo klebonija su ūkiniais pastatais: bravoras, kluonas, tvartas, arklidė, svirnelis ir kiti pastatai. Šalia stovėjo atskiri nameliai vargonininkui ir zakristijonui, špitolė (prieglauda).

XIX a. klebonijos sodybą sudarė klebono ir bažnyčios tarnų namas, svirnas ir kluonas, tvartas. Klebonui dar priklausė *jurzdikas* (valda, kuriame gyveno neturtingesnieji) pačiame miestelyje bei *karčema*.

Sovietmečiu klebonija buvo nacionalizuota. Joje kurį laiką veikė Žaslių vidurinės mokyklos V–VI klasės. Vėliau pastatas buvo išardytas.

Vytauto g. 16 name (Bažnyčios ir Vytauto gatvių kampas) apie 1992–1996 m. gyveno Naujojo Testamento vertėjas, taip pat vertęs ir grožinės literatūros kūrinius, poetas **kun. Česlovas Kavaliauskas** – „gražios, didelės ir taurios sielos žmogus. Daugialypių mokslinių ir meninių interesų", – teigė jį pažinojęs poetas Sigitas Geda. „Žmogus – Dievo partneris", – visiems žinomi Č. Kavaliausko ne kartą pasakyti žodžiai. Jau minėtasis S. Geda Č. Kavaliausko poezijos rinktinės „Pažadėtoji žemė" (Vilnius, 2000 m.) įžangos žodį pabaigė taip: „Vieną pavasarį, kaip atsisveikinom: Žasliuose ant aukštumos stūksojo bažnyčia, teliūskavo birželio ežeras ir žydėjo jazmino krūmelis. Tada ir pagalvojau –

Kun. Česlovas Kavaliauskas Žasliuose.

praeis dar nemažai laiko, kol suvoksime jį buvus vienu iš didelių žmonių ne vien mažam krašte...“ Šiame namelyje 1995–1996 m. buvo įrašinėjamos kai kurios Vaidoto Žuko vedamos Lietuvos katalikų radijo laidos („Mažoji studija“).

Medinis dviejų galų gyvenamasis namas, dabartinių šio namo gyventojų teigimu, statytas apie 1950 metus. Nors ir statytas vėliau, tačiau puikiai prisiderino prie senojo miestelio centrinės dalies užstatymo. Pastatas išliko beveik nepakitęs iki šių dienų.

Šiame name (Vytauto g. 16) gyveno kun. Česlovas Kavaliauskas.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007.

Žaslių partizanai, kairėje jų vadas Petras Junevičius. 1919 m. *LCVA FS.*

Žaslių bažnyčios šventoriaus vartų dalis ir ankstesnio šiame sklype stovėjusio namo kampas matyti 1919 m. darytoje Žaslių partizanų būrio nuotraukoje. Apie tą būrį štai ką galima papasakoti.

1919 m. grėsė nuolatinis lenkų puldinėjimų pavojus, o lietuvių komendantūra turėjo tik keliasdešimt kareivių, paskirstytų įvairiose vietose; milicijos (taip tuomet vadinosi policija) kartu su raštininkais buvo 50 vyrų. Apskrities viršininkas B. Stosiūnas su piliečių apsaugos vadu (taip tada buvo vadinamas policijos vadas) Kostu Bajoru sumanė sudaryti savo partizanų būrį Žasliuose, nes čia tuo metu dėl apylinkėse bruzdėjusių vietos lenkų buvo labai neramu. Partizanų vadu apskrities viršininkas paskyrė vyr. milicininką Petrą Junevičių, kilusį iš Semeliškių valsčiaus.

Junevičius greit surinko apie 40 vyrų. Buvo raitelių ir pėstininkų. Partizanai iš valdžios nieko negaudavo, gyveno iš žmonių aukų. Jiems tik būdavo duodama dovanų už pagautą „šmugelį".

Junevičius su savo raiteliais kaip vėjas skraidydavo po visą apskritį ir lenkų partizanams įvarydavo daug baimės, trukdydavo jiems susiburti. Pats jis pagarsėjo kaip energingas, drąsus ir vikrus vyras.

Vėliau išformuoto partizanų būrio pagrindu įsikūrė Žaslių šaulių būrys.

Su bažnyčia susijęs ir toks istorinis įvykis. 1919 m. rugsėjo 8 d., iškart po pamaldų prie bažnyčios, įvyko mitingas Lietuvos valstybei paremti. Po oratoriaus kalbos, kviečiančios kovoti su tėvynės priešais, Žaslių našlaičių prieglaudos vaikai sugiedojo „Lietuva, tėvyne mūsų". Paskui minia nuo bažnyčios nuėjo į aikštę,

kur buvo pasakytos dar kelios prakalbos, sveikinamos šauksmu „Valio!“. Po to minia grįžo prie bažnyčios, kur buvo priimta tokia rezoliucija:

„1919 metų rugsėjo 8 diena. Mes, Žaslių valsčiaus ir apylinkės gyventojai, išreiškiam Lietuvos valstybei pasitikėjimą ir prisižadam palaikyt Ją visuose reikaluose. Griežčiausiai protestuojam prieš visus okupantus, norinčius mūs tėvynę pavergt: Reikalaujam kad tuojau lenkai, rusai, caro bernai kolčakininkai išsinešdintų iš mūsų Tėvynės Lietuvos.“

Vytauto g. 21 name, kai miestelį 1919 m. keliems mėnesiams okupavo Raudonosios armijos dalinys, buvo įsikūręs to dalinio štabas. Vėliau, tarpukariu, vienoje šio namo pusėje veikė banko Žaslių skyrius, kuriam vadovavo Steikūnas. Stankevičius buvo buhalteris. Kitoje pusėje veikė arbatinė.

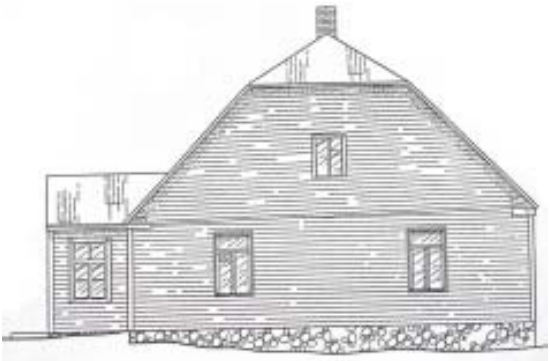

Vytauto g. 21 namo brėžinys.

Vytauto g. 21 namas.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007.

Gyvenamasis namas (Vytauto g. 25).
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

Šis namas statytas prieškariu, stovi ilguoju šonu, kiek atokiau nuo gatvės. Namas yra gana erdvus, vieno aukšto su mansarda. Stogas dvišlaitis, pusiau valminis. Iš gatvės pusės yra uždaro tipo gonkelės. Kadangi tarpukariu čia veikė banko skyrius ir arbatinė, tai pastatas turi du atskirus įėjimus. Po karo jame įrengti mokytojų butai. Iki mūsų dienų namas išliko mažai pakeistas.

Vytauto g. 25 namas statytas XX a. pradžioje. Iki II pasaulinio karo tai buvo ne tik gyvenamosios, bet ir prekybinės paskirties pastatas. Iki šių dienų namas mažai pakeistas, išsaugoti „plytų stiliaus" fasadai bei kiti autentiški elementai: langai, durys, stogo danga. Buvęs pagrindinis įėjimas iš gatvės turi tradicines, Žaslių miesteliui charakteringas, dvivėres duris. Pagrindinio fasado langas dekoruotas platėjančiu apvadu, apačioje yra „įrėminta", eglute išmūryta palangės plokštuma. Gausiais puošybos elementais išsiskiria viršutinė pastato dalis: virš langų išmūryti laužytos formos sandrikai, frontono centre yra nedidelis, dekoratyvus langelis.

Vytauto g. 26 namo keturšlaitis stogas jį išskiria iš kitų senųjų miestelio pastatų. Namas ne kartą rekonstruotas, išskyrus bendras proporcijas, neišliko jokių autentiškų architektūros detalių. Jame sovietmečiu buvo įsikūręs Žaslių paštas.

Tarp Vytauto g. 24 (dabar parduotuvė „Pasagėlė") ir Vytauto g. 26 namų yra akmenimis grįsto kiemo fragmentas. Kieme, kairėje pusėje, stovi senovinis ūkinis pastatas, už kurio takelis nuves prie

Nudžiūvusios Žaslių guobos kelmas
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

didelio kelmo – tai viskas, kas liko iš senosios Žaslių guobos. Jos aukštis buvo apie 30 metrų, kamieno apimtis 3,55 metro, o skersmuo 1,13 metro. Guobos amžius buvo per 100 metų. Ji augo maždaug 100 metrų atstumu nuo kitos guobos, dar žaliuojančios ant Žaslių ežero kranto.

XX a. pradžioje statyti bei miestelio žydų bendruomenei priklausę gamybinės arba visuomeninės paskirties pastatai. Kiek didesnio tūrio pastatai stovėjo centrinėje miestelio dalyje, įsiterpę tarp mažesnių gyvenamųjų namų ir krautuvėlių. **Vytauto g. 39** namas yra vienas iš nedaugelio senųjų mūrinių miestelio pastatų. Gatvės panoramoje jis išsiskiria didesniu savo tūriu. Namo architektūra pakeista: fasadai tinkuoti, išdidintos langų angos, tik fasadų kraštus žymintys piliastrai „išduoda“, kad tai buvo „plytų stiliaus“ architektūros pastatas. Namas jau spėjo įgyti turtingą istoriją – prieš karą jame gyveno du broliai žydai, pokaryje čia įsikūrė koklių dirbtuvės. Vėliau name veikė parduotuvė, o šiandien pastatas kol kas stovi tuščias.

Priešais, kitoje gatvės pusėje, stovintis apleistas mūrinis namas (**Vytauto g. 30**) statytas XX a. pradžioje. Iki II pasaulinio

Vytauto g. 30 – kultūros paminklas.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

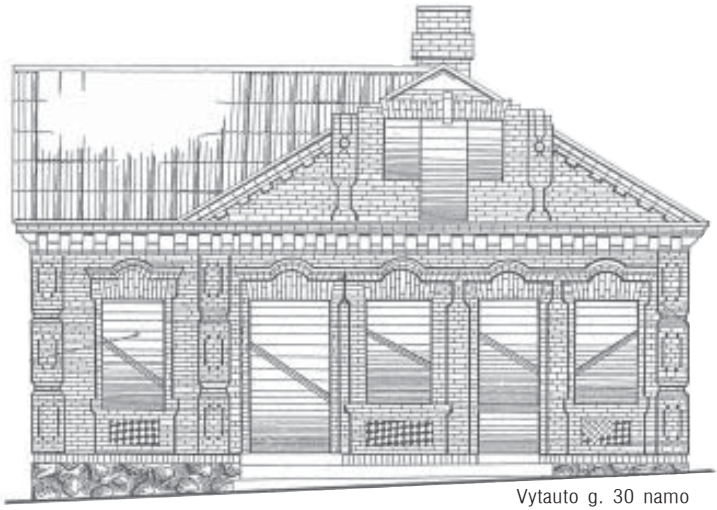

Vytauto g. 30 namo pagrindinio fasado brėžinys.

karo jis buvo ne tik gyvenamosios, bet ir prekybinės paskirties (veikė avalynės parduotuvė) pastatas. Namas yra saugomas kaip nekilnojamoji kultūros vertybė. Pastatas priskiriamas „plytų stiliaus“ architektūrai. Gausiausiai dekoruotas į gatvę atsuktas fasadas. Pagrindiniai priekinį fasadą puošiantys elementai: platus, dantytas, visą pastatą juosiantis karnizas, fasado kraštus akcentuoja trijų dalių piliastrai, langai dekoruoti į viršų platėjančiais apvadais, kuriuos užbaigia per vidurį išlenkti sandrikai, palangių plokštumos iki pat cokolio išmūrytos šachmatų lentos ornamentu. Pastatą puošia dekoratyvus „plytų stiliaus“ mūras. Priekinio fasado viršutinė dalis, nors ir griūvanti, tačiau išsiskiria gausiais puošybos elementais. Centrinė frontono dalis kiek iškelta ir savo plokštuma uždengė viršutinę stogo dalį, į gatvės pusę atsikišusios sijos byloja, kad čia buvo nedidelis balkonas, kurio įėjimą puošė du siauri, šoniniai langai.

Toliau nuo gatvės esančiame **Vytauto g. 36** pastate šiuo metu yra Kaišiadorių rajono priešgaisrinės tarnybos Žaslių ugniagesių komanda; tarpukariu šiame pastate taip pat buvo įsikūrę ugniagesiai – Žaslių savanorių ugniagesių draugijos komanda – geriausia tuometinėje Trakų apskrityje.

XX a. 3 dešimtmetyje vietos žydams viena JAV žydų bendruomenė atsiuntė nemažą pinigų sumą, už kurią buvo pastatyta ši ugniagesių stoginė (garažas) su raštine. Tose patalpose vykdavo

33. Žaslių ugniagesių komandos pastatas. *R. Gustaičio nuotr. 2005 m.*

susirinkimai, vakarėliai, kurių metu grodavo ugniagesių draugijos dūdų orkestras.

Štai kaip tuo metu atrodė ugniagesių raštinė. Viduje ant sienos pagal numerius buvo sukabinti išblizginti, tarsi parodoje, ugniagesių šalmai. Ant sienų kabojo valstybės herbas Vytis, Valstybės Prezidento portretas, Ministrų kabineto nuotrauka, ugniagesių gyvenimo vaizdai. Viršuje sienos dekoruotos tautinių spalvų juosta. Ant sienos kabojo laikrodis, narių sąrašas ir 10 ugniagesių įsakymų, kuriuos verta pacituoti.

10 ugniagesių įsakymų

1. Dievui garbė – artimui pagalba.
2. Būk drausmingas.
3. Išgirdęs signalą, tuoj atvyk į ugniagesių stoginę.
4. Susitvarkyk ir paruošk viską gaisro gesinimui.
5. Klausyk savo viršininkų įsakymų.
6. Pildyk savo pareigas ramiai ir kantriai.
7. Saugok paskirtą tau vietą.
8. Neklausyk patarimų pašalinių žmonių.
9. Neatsitrauk nebaigęs darbą.
10. Duok pagalbą ir savo priešui.

Vytauto g. 38 pastatas – tai buvusi **žydų ortodoksų sinagoga**, pastatyta 1909 m. pagal A. Filipovičiaus-Duboviko projektą. Pastatas buvo istorizmo laikotarpio (XIX a. pab.–XX a. pr.) architektūros pavyzdys. Sinagoga buvo dviejų aukštų su dviem įėjimais, turėjo valminį skarda dengtą stogą. Fasadus puošė aukšti arkiniai langai bei stogą remiančios kolonos. Kiekvieną įėjimą akcentavo gausios dekoratyvinės detalės: puošnūs laiptai bei virš durų esantys apvalūs langai „rožės“. Po 1967 m. atliktos rekonstrukcijos joje veikia kultūros namai. Rekonstrukcija pastatą pakeitė neatpažįstamai: panaikintas keturšlaitis stogas, dabartinės langų angos iškirstos naujose vietose. Išliko tik bendras pastato tūris (be stogo).

Buvusi žydų ortodoksų sinagoga 1964 m.
J. Laurinavičiaus nuotr.

Vytauto g. 40 pastate iki karo veikė **žydų chasidų sinagoga**, pastatyta 1908 m. taip pat pagal A. Filipovičiaus-Dubovviko projektą. Tai beveik kvadratinio plano dviaukštis mūrinis pastatas su istorizmo laikotarpio architektūrai būdingais elementais. Pastato architektūra buvo gimininga priešais stovėjusiai ortodoksų sinagogai. Tai buvo tradicinė, vientisos erdvės sinagoga. Joje po karo buvo kolūkio kontora, vėliau – pramoninių prekių parduotuvė. Šis pastatas taip pat buvo pertvarkytas – vyrų maldų salėje, buvusioje per du aukštus, buvo įrengta gelžbetoninė perdanga, kartu pakeista ir maldų salės langų forma – vietoj langų per du aukštus, besibaigiančių smailiomis arkomis,

Buvęs žydų chasidų sinagogos pastatas.
O.Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

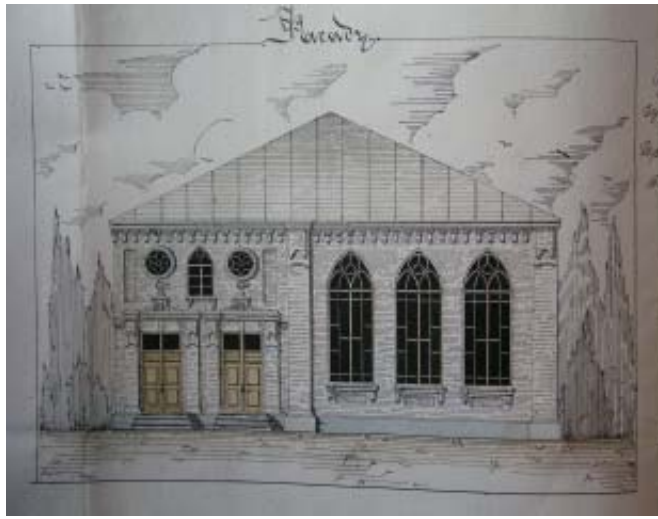

Taip atrodė Žaslių žydų chasidų sinagoga projekte.
Žydų chasidų maldos namų statybos projektas. 1906 m. *LVIA*.

buvo padaryta po du kvadratinius langus. Abi sinagogos pastatytos sudegusių per didįjį 1905 m. miestelio gaisrą medinių sinagogų vietoje. Tarp jų esantis kelias, jungiantis Vytauto ir

Vidaus interjero fragmentas. *LVIA*.
Žydų chasidų maldos namų statybos projektas. 1906 m.

Bažnyčios gatves, iki karo turėjo savo pavadinimą – tai **buvusi Sinagogos gatvė**. Aplink ją esantys pastatai anksčiau priklausė žydams, kurie Žasliuose įsikūrė anksti. 1555 m. dvylika Žaslių žydų skundėsi Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Augustui, kad jiems grasina Trakų vaivada. Todėl Vilniuje išleistu raštu (1555 m. rugpjūčio 30 d.) Lietuvos didysis kunigaikštis įsakė, kad už bet kokią žydams padarytą skriaudą Trakų vaivadai bus paskirta 300 kapų grašių bauda. Šis faktas rodo to meto Žasliuose gyvenus ne pavienius žydus, o visą bendruomenę – vieną pirmųjų dabartinės Lietuvos teritorijoje.

Šalia buvusių abiejų sinagogų 1939 m. buvo pradėti statyti **draugijos „Talmud Tora" Salamono ir Doros Šapirų vardo Žaslių žydų kultūros namai**, kuriuose planuota įrengti biblioteką, muziejų ir paskaitų salę. Netrukus prasidėjusi sovietinė okupacija statybą nutraukė, o tai, kas buvo pastatyta, buvo sulyginta su žeme (šiandien yra išlikęs pylimas, ant kurio buvo statomas šis kultūros centras).

35. Žaslių žydų kultūros namų projekto fragmentas. 1939 m. *LCVA.*

Vytauto g. 44 pastate iki karo buvo Žaslių **šaulių namai**. Miestelio šaulių būrys susikūrė 1921 m. vasario 23 d., o jo pagrindą sudarė buvę Žaslių partizanai. 1935 m. Žaslių valsčiaus taryba vietos šaulių būriui padovanojo žemės sklypą su ten stovėjusiu patrešusiu namu. Būrio valdyba 1936 m. gavo leidimą jį perstatyti. Po metų darbai buvo baigti ir 1937 m. gegužės 9 d. šaulių namai buvo pašventinti. Namuose atsidarė Vartotojų draugijos „Solidarumas“ parduotuvė. Draugija buvo įkurta 1910 m. Viduje buvo įrengtos medinės sekcijomis suskirstytos lentynos iki pat lubų. Prekiaudavo viskuo – maisto produktais (saldainiais, cukrumi, miltais, kruopomis, taukais, dešromis, rūkyta šonine), įvairiausiais puodais, kitais namų apyvokos daiktais, skarelėmis, mezginiais, metalo gaminiais (grandinėmis, pasagomis, vinimis ir kt.), žibalu. Vien tiktai kokie prieskonių pavadinimai – citronai, imbierai, migdolai, kardamonai, *bachinas*... Prekes atsiveždavo iš Kauno. Joje, priešingai nei žydų parduotuvėse, dėl kainos niekas nesiderėjo – o ir derėtis nebuvo galima.

Namas stovi tarp dviejų beveik identiškų prekybinės paskirties pastatų, kurie yra svarbūs formuojant gatvės erdvinę struktūrą. Gana erdvus stačiakampio plano pastatas iki mūsų dienų išsaugojo beveik nepakitusius autentiškus fasadus ir atskirus jų elementus: dvivėres duris, langus, bendrą apdailą ir medžiagas. Kaip ir dauguma Vytauto gatvėje esančių namų stovi prie pat gatvės linijos. Nuo gatvės pusės turi du įėjimus, o prekės buvo pristatomos pro atskiras šonines duris. Namo dešinėje išliko sumūryta išilginė namo siena, vadinama „ugniasiene“. Sovietmečiu pastatas buvo nacionalizuotas ir toliau naudojamas prekybai.

Vytauto g. 47 namas.
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

Bufetas sovietmečiu veikė **Vytauto g. 47** name. Šis pastatas yra tipiškas, Žaslių miesteliui būdingas prekybinis-gyvenamasis miestelėno namas, pastatytas prie pat gatvės linijos, atsuktas galu į gatvę. Namas yra gana erdvus, stačiakampio plano, turi

du įėjimus: vienas jų vedė į krautuvę, o kitas įėjimas skirtas patekti į gyvenamąsias patalpas. Pastatas išliko beveik nepakeistas.

Vytauto g. 50 namas, kuriame yra **vaistinė**, stovi Vytauto ir Kaišiadorių gatvių susikirtimo kampe prie aikštės. Tame pat pastate ji veikė ir tarpukariu. Vaistinė Žasliuose atidaryta jau 1889 m. Pastatas yra visiškai renovuotas, tačiau išsaugant autentišką tūrį ir tinkamai priderinant sienų apdailą.

VILNIAUS GATVĖ

XVIII a. viduryje ši gatvė vadinosi Kėdainių gatve. Šiaip abu gatvės vardai (Vilniaus ar Kėdainių) yra teisingi, nes ji įsikūrė ant Vilniaus–Kėdainių kelio.

Aikštė susiformavo jau XVI amžiuje. Joje vykdavo kassavaitiniai turgūs antradieniais ir kasmetiniai didžiųjų švenčių dienomis – vasario 2, verbų sekmadienį, balandžio 23, šeštinių ir devintinių dienomis, liepos 16, rugpjūčio 15, lapkričio 1 d. Aikštė akmenimis išgrįsta 1931 metais. 1938 m. aikštėje, arčiau Kaišiadorių gatvės, priešais dabartinį seniūnijos pastatą, buvo iškastas miestelio šulinys. Tačiau jo vanduo buvo rudas ir neskanus. 1944 m. sovietinis tankas užvažiavo ant šulinio ir jį užvertė. Aplink aikštę prieš karą gyveno turtingiausi Žaslių gyventojai.

Žaslių turgus (Vytauto g.) apie 1930 m.

Paminklo projektas „Simbolis“, autorius Vidmantas Gylikis.

2007 metais, minint Žaslių miestelio 550-ties metų sukaktį, centrinėje aikštėje planuojama pastatyti paminklą, skirtą šiam jubiliejui. 2006 m. vyko paminklo projektų konkursas, kuriame buvo išrinktas projektas, kurio autorius – Vidmantas Gylikis. Paminklas kai kuriais motyvais primins Žaslių herbą ir simbolizuos šimtmečių praeitį ir bendruomenės vienybę bei gerovę.

Paminklo projektų vertinimo komisijos nariai Žaslių miestelio aikštėje, kurioje ir bus statomas paminklas. 2006 m.
O. Lukoševičiaus nuotr.

Su šia aikšte susiję tokie istoriniai įvykiai.

Jonas Kareckas (Karys) savo prisiminimuose rašo apie tai, kaip žasliečiai bei apylinkių gyventojai pirmąkart šioje aikštėje pamatė Lietuvos kariuomenės savanorių rikiuotę ir kokį įspūdį jiems tai padarė:

„Vieną 1919 metų pavasario dieną plačiai pasklindo gandas, jog į Žaslius (Trakų aps.) atvykęs tikros Lietuvos kariuomenės būrys. Šis gandas Paparčių parapijoje padarė milžinišką įspūdį. Įvairūs klausimai skraidė iš lūpų į lūpas, iš kaimo į kaimą, ir vis grožėjo. „Kaip kalba ... kokia komanda ... kaip apsirengę, ar turi šautuvus?“ Tie klausimai buvo girdėti ne tik suaugusių, bet ir piemenų lūpose. Mes, „blozni“ moksleiviai, taip pat turėjom savo vertę. Tad, klebono Zimkaus paraginti, pasileidome šaukliais į kaimus. Kitą dieną jau susirinko „mitingas“. Didokas vyrų ir moterų būrys, su tautine vėliava, kun. J. Zimkaus vedamas, patraukė Žaslių link brangių savo gynėjų pasveikinti. Nepaisant gavėnios laiko, visi dainavom lietuviškas patriotiškas dainas.

Žaslių rinkoje išsirikiavo apie 50 uniformuotų karių. Jų pryšaky atsistojo jaunas vadas. Minia užpildė veik visą rinką. Su duona ir druska buvo sutikti pirmieji Lietuvos kareivėliai. Širdyse jiems buvo atnešta tokia meilė, kokios nė įsivaizduoti negali.

Kalbėtojų žodžiai tirpo džiaugsmo ir laimės ašarose...

Lietuviška kariška komanda!

Būrys pakėlė šautuvus, iššovė neperilgiausią salvę ir, pasisukęs dešinėn, nužygiavo į barą, nes netoli Žaslių jau buvo atsigrūdę bolševikai...“

Šios iškilmės paskatino ne tik J. Karecką (Karį), bet ir daug kitų šio krašto vyrų stoti savanoriais į kariuomenę.

Po II pasaulinio karo aikštėje, ties **Vilniaus g. 1** pastatu, kuriame 1945–1953 m. buvo **NKVD–MGB būstinė** su areštine rūsyje (jame buvo kalinami suimtieji), buvo sumetami partizanų kūnai.

Šiuo metu Vilniaus g. 1 pastate yra įsikūręs Žaslių pirminės sveikatos priežiūros centras. 2004 m. liepos 11 d. ant pastato pagrindinio fasado atidengta memorialinė lenta priešais pastatą esančioje aikštėje niekintų 1945–1950 m. Žaslių apylinkėse žuvusių Didžiosios Kovos apygardos partizanų atminimui. Atminimo lentoje iškaltas tekstas: „Šioje aikštėje 1945–1950 m. sovietiniai okupantai ir jų pakalikai sumesdavo išniekintų kovose už Lietuvos laisvę žuvusių partizanų kūnus“.

Šiame bei gretimame pastatuose sovietmečiu veikė ligoninė.

Šventė Žaslių aikštėje
1928 m.
KšMA.

Atminimo lenta.
O. Lukoševičiaus nuotr.

Atminimo lentos žuvusiems partizanams atidengimas 2004 m. liepos 11 d.
R. Gustaičio nuotr.

Prie Žaslių miestelio pagrindinės aikštės išsidėstę visuomeninės paskirties mūriniai pastatai yra XX a. pradžioje susiformavusios „plytų stiliaus“ architektūros pavyzdys. Tai kiek stambesnio tūrio statiniai. Vilniaus g. 1 pastatas yra geros fizinės būklės, tačiau dėl funkcijų kaitos buvo ne kartą rekonstruotas, todėl išsaugojo tik dalį buvusios fasadų apdailos. Pertvarkant nutinkuotas pagrindinis fasadas, kuriame dar matomi išlikę užmūrytų angų sandrikai. Pastato išorė iš kiemo pusės išliko beveik nepakeista.

Vilniaus g. 3 pastatas stovi prie Žaslių miestelio pagrindinės aikštės, kur išsidėstę dauguma visuomeninės paskirties pastatų, atstovauja XX a. pradžioje susiformavusiai „plytų stiliaus“ architektūrai. Pailgo stačiakampio plano namas yra prastai išsilaikęs, tačiau turi išlikusių autentiškų fasado dekoro detalių.

Vilniaus g. 6 – administracinis pastatas, kuriame įsikūręs Žaslių seniūnas, biblioteka, paštas. Ant šio pastato sienos pritvirtintas Žaslių miestelio herbas.

Vilniaus g. 8 name, statytame XX a. pradžioje, tarpukariu gyveno Izaokas Berkmanas ir veikė manufaktūros (audinių) parduotuvė. Šis pastatas gana saikingai dekoruotas „plytų stiliaus“

Žaslių miestelio aikštė.
K. Radlinsko nuotr. 2004 m.

Šio namo vietoje šiandien stovi parduotuvė „Milda“ (Vilniaus g. 5).
R. Simonaičio piešinys

elementais. Pagrindinis fasadas iš dalies renovuotas, tačiau išsaugojo autentišką dekorą. Pagrindiniai pastatą puošiantys elementai – platus karnizas ir fasado kraštus akcentuojantys piliastrai bei langas su autentiškomis langinėmis, papuoštas lenktu sandriku.

Vilniaus g. 12 name tarpukariu gyveno turtingiausio žasliečio, miško pirklio Jeinės Buršteino šeima. Pastatas yra vienas didesnių medinių namų, statytų po 1905 m. gaisro. Name padaryta daug pakeitimų, tačiau bendras pastato vaizdas išliko charakteringas, išsaugotas autentiškas pastato tūris, fasadų apdaila.

Žaslių centras (aikštė ir Vilniaus g. pradžia) 1926 m.

Vilniaus gatvė.
K. Radlinsko nuotr. 2004 m.

1940 m., prasidėjus pirmajai sovietinei okupacijai, Žasliuose susibūrę komunistai ėmė ieškoti erdvesnių patalpų savo partijos būstinei. Jiems tinkamas pasirodė būtent šis namas. Tuo metu J. Buršteinas gyveno Kaune. 1940 m. rugsėjo 6 d. Žaslių milicijos nuovados viršininkas Matas Delininkaitis sukvietė komisiją, susidedančią iš Žaslių valsčiaus viršaičio Boliaus Zinkevičiaus, kompartijos atstovo Juozo Nikitino, Stasio Vasiliausko, komjaunimo atstovo Motelio Zaso ir Joselio Romo, apžiūrėjo namą ir nustatė, kad jo patalpos yra tinkamos. Namo nuomininkas J. Romas sutiko šias patalpas užleisti kompartijos nariams. Komisija J. Romui laikinai naudotis paliko antrame namo gale esančius sandėlius.

Šiuo metu čia gyvena dailininkas Raimundas Simonaitis su šeima.

Vilniaus g. 20 name gyveno Žasliuose gerai žinoma, gausi felčerio Kazio Surginevičiaus šeima. Pastatas statytas po 1905 m. gaisro. Namas yra kvadratinio plano – tai bendram tūriui suteikia kiek neįprastą formą, kuri yra labiau charakteringa žydų tradicinių gyvenamųjų-prekybinių namų architektūrai. Pastatas išliko beveik autentiškas. Pakeisti į gatvės pusę išeinantys langai.

Medicinos felčeris **Kazys Surginevičius** (1870–1952) ilgą laiką dirbo Žasliuose. Jo konkurentas buvo dar vienas Žaslių felčeris – Natanas Azerskis, su kuriuo, beje, kartu mokėsi ir kartu išlaikė valstybinius medicinos felčerių egzaminus 1926 m. Kaune. K. Surginevičius palaidotas Žaslių kapinėse.

Šiame name (Vilniaus g. 20) gyveno felčerio Kazio Surginevičiaus šeima. *V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.*

Surginevičiai išaugino ir gerą išsilavinimą suteikė visiems dešimčiai savo vaikų. Šiek tiek žinių apie tris K. Surginevičiaus sūnus:

Česlovas Surginevičius buvo Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris. Pokario metais dirbo karinio parengimo mokytoju Žaslių vidurinėje mokykloje.

Henrikas Surginevičius (1912–1979) buvo kunigas. Įvairiose Kaišiadorių vyskupijos bažnyčiose ėjo vikaro ir klebono pareigas. Palaidotas Žaslių bažnyčios šventoriuje prie Jėzaus, nešančio kryžių, koplyčios.

Edvardas Surginevičius įgijo mokytojo profesiją. Pokaryje dirbo Antanaičių pradinės mokyklos (veikusios Neprėkštos kaime) vedėju. Nušautas 1945 m. gegužės 23 d.

Vilniaus g. 23 namas statytas XX a. pradžioje. Keli iš gatvės pusės išlikę įėjimai byloja, jog iki II pasaulinio karo tai buvo ne tik gyvenamosios, bet ir prekybinės paskirties pastatas. Gausiausiai dekoruotas yra į gatvę atsuktas fasadas. Pastato pagrindinis fasadas, kaip ir kiti šio laikotarpio mūriniai Žaslių miestelio pastatai, turi „plytų stiliaus“ architektūros bruožus. Du įėjimai iš gatvės pusės turi tradicines, Žaslių miesteliui charakteringas, dvivėres duris. Įėjimą akcentuoja tiesus sandrikas, kuris vizualiai praplatina dantytą karnizą. Vienas iš pagrindinio fasado langų dekoruotas platėjančiu apvadu, kuris viršuje užbaigiamas laužytos formos sandriku.

Vilniaus g. **24** name, statytame po 1905 m. gaisro, prieš karą buvo užeiga. Nors bendras pastato tūris yra nepakitęs, tačiau fizinė būklė yra vidutinė. Išsaugotas autentiškas namo tūris, durys iš gatvės pusės ir charakteringa fasadų apdaila, tačiau pakeisti visi langai bei stogo danga.

Nuo **Vilniaus g. 38** namo, kaip pasakojama, prasidėjo didysis Žaslių gaisras, vykęs 1905 m. gegužės 29 d. Tuomet sudegė 178 žydų namai, 3 sinagogos, 33 krikščionių namai. Sudegė ir 26 žydų parduotuvės. Išliko tik trečdalis miestelio su bažnyčia, 4 žydų ir 1 katalikų parduotuvė. „Ugnis teip staigiai platinosi po šiaudinius stogus, kad daugumas nespėj nė savo daiktų išsinešti. Dagi ir išnešti daiktai degė, pertat vertė juos stačiai į ežerą. Aplinkiniai gyventojai ne tik gelbėjo, bet kai-kurie da ir vogė (…). Nelaimingi, daugiausia žydai, neturėdami kur dingti apsigyveno laukuose ir daržinėse (…). Namai buvo daugiausia neapdrausti. Liko be pastogės apie 500 šeimynų“, – tuo metu buvo rašoma „Vilniaus žiniose“. Vincas Mickevičius-Kapsukas spaudoje gynėsi, kad šį gaisrą sukėlė ne „cicilikai“ (t. y. socialistai), kaip kalbėjo vietiniai žmonės.

Nuo to laiko prie gatvės statant miestelio medinius gyvenamuosius namus buvo būtina viename namo šone pastatyti ugniasienę – plytų mūro sieną, kuri galėtų sustabdyti gaisro plitimą nuo namo prie namo. Tokias ugniasienes turi ir kai kurie Vytauto gatvėje esantys namai. Pastatas nuo jo pastatymo (po 1905 m. gaisro) išliko mažai pakitęs.

Vilniaus g. 56 name anksčiau gyveno malūninkas Stasys Tvirbutas. Vėliau jame buvo įsikūrusi Žaslių apylinkės liaudies deputatų taryba. Ant šio namo pamatų (kairėje pusėje) matyti cemente parašyta namo statybos data – „1932 m.“. Prieš šį namą pasukus keliuku į kairę (iš miestelio aikštės pusės) už 100 metrų buvo Stasio Tvirbuto malūno-elektros stoties pastatas.

S. Tvirbuto malūno brėžinys. Vaizdas iš šono. Kairėje pusėje – mūrinis priestatas mašinų skyriui, dešinėje, mediniame karkasiniame dviejų aukštų pastate – malūnas. 1938 m.

Buvusio S. Tvirbuto malūno pastatas.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

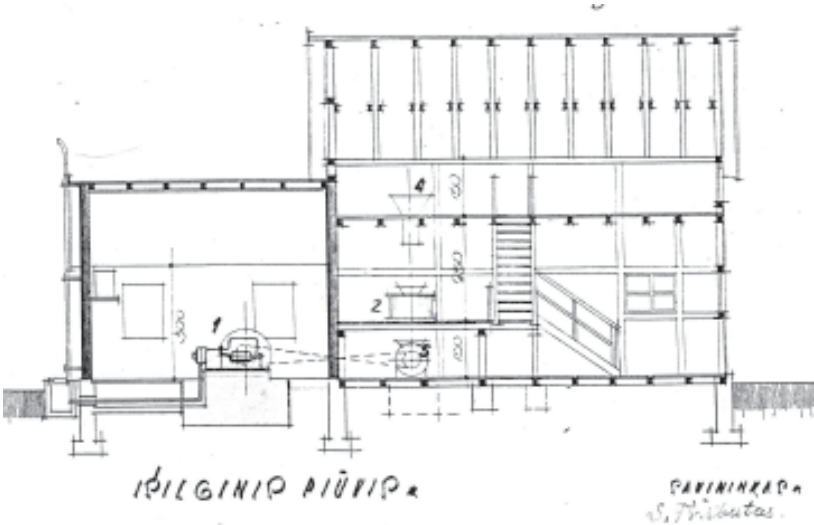

S. Tvirbuto malūno išilginis pjūvis.
1 numeriu pažymėtas dyzelinis motoras „Linke“, 2 – girnos (jų būta dvejų), 4 – piltuvė (į kurią grūdai maišais būdavo pakeliami specialiu keltuvu), 5 – transmisija.
LCVA.

Jis apie 1960 m. sudegė, tačiau išliko raudonų plytų mūrinė dalis, prie kurios vėliau vėl buvo pristatytas medinis priestatas. Po gaisro mūrinėje pastato dalyje buvo įrengta pieninė.

Greta esančiame **Vilniaus g. 58** pastate gyveno Viktoras Tadarauskas, kuris prieš karą čia buvo įrengęs kepyklą. Išsaugotas autentiškas namo tūris, dvivėrės durys ir charakteringa fasadų apdaila, tačiau pakeisti visi langai ir stogo danga.

Vilniaus g. 58 namas.
V. Karvelytės-Balbierienės nuotr. 2007 m.

Tarpukariu veikusi pieninė, stovėjusi Vilniaus g. pabaigoje, ties keliu, vedančiu į Žaslių kaimą. *KšMA.*

Vilniaus g. 60 name, statytame tarpukariu, gyvenęs ūkininkas Ignas Kliukas savo žemėje prie Statkūniškio ežero tarpukariu pasodino pušyną, kuris šiandien vadinamas Kliuko pušynėliu. Pakeisti namo langai, tačiau bendras pastato tūris išliko mažai pakitęs.

Vilniaus gatvėje žydi migdolai.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2006 m.

Kun. J. Stakausko namas.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

Vilniaus g. 64 namą 1957 m. nusipirko istorikas prof. kun. J. Stakauskas ir persikėlė į jį gyventi. Jame gyveno iki pat mirties 1972 m. Palaidotas Žaslių bažnyčios šventoriuje (plačiau apie jį žr. Žaslių bažnyčios ir šventoriaus aprašyme).

Ties šiuo namu Vilniaus gatvę anksčiau kirto kelias iš Kasčiukiškių dvaro į Čiobiškį. Abipus šio kelio, dešinėje Vilniaus g. pusėje, susidarė Čiobiškio gatvė.

Toje vietoje, kur buvo sankryža, susiformavo tarsi mažasis Žaslių centras – sankryžoje susidaręs gatvių išplatėjimas suformavo nedidelę aikštę su savo architektūriniu akcentu – koplytėle, kuri stovėjo pačiame Vilniaus ir Čiobiškio gatvių kampe. Netoliese buvo trečioji Žaslių turgavietė – arklių turgus.

Aplink šią sankryžą anksčiau gyveno beveik vieni katalikai žemdirbiai. Štai Čiobiškio gatvėje tarpukariu gyveno Kučinskai, Barauskai, Medišauskai, Jankevičiai, Sagatavičiai, Butkevičiai bei kiti gyventojai lietuviškomis pavardėmis. Tokiose sodybose namų išsidėstymas niekuo nesiskiria nuo kaimo sodybų.

Koplytėlė buvo mūrinė, tinkuota, dviejų tarpsnių, kvadrato plano. Virš keturšlaičio skardinio stogelio buvo kaltinis geležinis kryžius. Antrojo tarpsnio įstiklintoje nišoje stovėjo kryželis su Nukryžiuotuoju. Pasakojama, kad koplytėlė buvo pastatyta ant 1812 m. kare žuvusių prancūzų kareivių kapų. Buvo aptverta tvorele. Kasmet per Sekmines prie koplytėlės vykdavo gegužinės pamaldos. Sovietinės valdžios nurodymu 1964 m. gegužės

Iškilmės Žasliuose (Vilniaus ir Čiobiškio gatvių kampe) Vytauto Didžiojo karūnavimo dieną 1930 m. rugsėjo 8 d. *NČDM.*

24 naktį koplytėlė buvo nugriauta. Vėliau jos vietoje pastatyta antrinių žaliavų supirktuvė. Pagal architekto Stasio Petrausko projektą 1990 m. prie miestelio šiaurinės ribos ir kelio į Stabintiškes pastatyta koplytėlės kopija. Joje yra skulptūrėlė, perkelta iš Žaslių bažnyčios. Maždaug šioje vietoje prieš I pasaulinį karą stovėjo vėjo malūnas.

Statkūniškio koplytėlė. *D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.*

Jau už Žaslių miestelio ribos yra **Kliuko pušynėlis**, kuriame pastatyti trys kryžiai pokario metais žuvusių ar nužudytų ir čia užkastų partizanų palaikų vietoje. Prieš tai jie būdavo iš įvairių Žaslių valsčiaus vietų atvežami į Žaslių aikštę ir numetami priešais tuometinę „liaudies gynėjų“ būstinę (Vilniaus g. 1).

Visus kryžius pastatė žuvusiųjų artimieji.

Pirmiausia buvo pastatytas betoninis paminklas – kryžius. 1944 metais pirmas nuo sovietinių okupantų rankos žuvo A. Petkevičius.~~Jo~~ Paminklo užrašas skelbia:

ŽUVUSIEMS UŽ LIETUVOS LAISVĘ
A. PETKEVIČIUI IR
DAUGELIUI KITŲ
1944–1953

~~Pastaba: A. Petkevičius žuvo 1944 m.~~

Paminklas pokaryje nužudytiems ir šioje vietoje užkastiems partizanams. *O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.*

Atgimimo pradžioje taip pat buvo pastatytas ąžuolinis kryžius, ant kurio buvo toks įrašas:

ŽUVĘ UŽ LIETUVOS LAISVĘ
ŽASLIŲ VALSČIUJE
1944–1950

JONAS ALEKSANDRAVIČIUS
EDVARDAS KAVALIAUSKAS
KAVALIAUSKAS
BRONIUS MARCINKEVIČIUS
ADOMAS TAPARAUSKAS
BERNARDAS ŠVENČIONIS
BRONIUS SASNAUSKAS
BRONIUS ŠMIGELSKAS
ALFONSAS ŠMIGELSKAS
ANDRIUS PETKEVIČIUS
KAZIMIERAS KAZAKEVIČIUS
IGNAS KAZAKEVIČIUS
ANTANAS PETKEVIČIUS
JUOZAS PETKEVIČIUS
MARTYNAS LISAUSKAS
JUOZAS LEKAVIČIUS

Kryžius, pastatytas pokaryje nužudytų ir čia užkastų partizanų atminimui.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

1999 m. gegužę buvo pastatytas trečias, taip pat ąžuolinis, kryžius su įrašu:

A†A
1945.04.15
NUKANKINTI IR
SUŠAUDYTI
BOLESLOVAS
BALČIŪNAS
GIM. 1922

VYTAUTAS
MATAČIŪNAS
GIM. 1920

Kryžius pokario aukoms Kliuko pušynėlyje.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

Maždaug 300 m į rytus nuo šių kryžių, šiaurės rytiniame Limino ežero krante, yra **Žaslių (Limino ež.) senovės gyvenvietė**. Ji yra nežymioje kalvelėje. 1995 m. vykusių archeologinių tyrinėjimų metu čia rasta brūkšniuotu, lygiu, grublėtu paviršiumi lipdytos ir žiestos lygiu paviršiumi keramikos šukių, surinkta daug geležies šlako, aptikti keli titnaginiai dirbiniai, tarp kurių buvo ir įtveriamasis kirvelis. Pagal radinius sprendžiama, kad šioje vietoje buvo gyventa III–II tūkstantmetyje pr. Kr. bei I tūkstantmetyje – II tūkstantmečio pradžioje.

Žaslių (Limino ež.) senovės gyvenvietė.
A. Grinkevičiūtės nuotr. 2006 m.

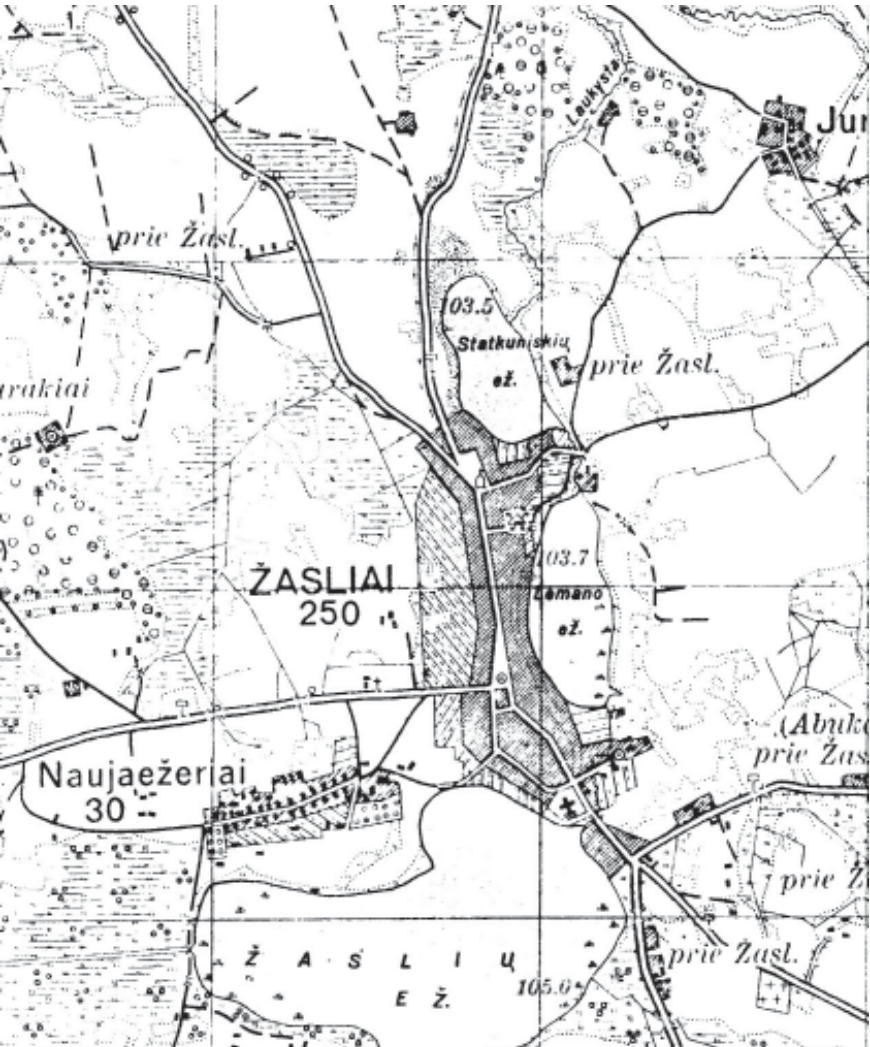

1932 m. žemėlapio ištrauka:
Žaslių miestelis ir apylinkės.
MAB. RSS.

NAUJAŽERIO GATVĖ

Ši gatvė pavadinta kaimo, XIX amžiaus antroje pusėje įsikūrusio Žaslių palivarko žemėse, vardu. Palivarko pastatai stovėjo toje vietoje, kur šiandien yra Žaslių **vaikų darželis**; tą vietą žymi ir daug senų medžių. Nors šiandien dar yra Naujažerio kaimas su dviem sodybomis (link žydų kapų), tačiau didžioji kaimo dalis jau tapo pietvakarine Žaslių miestelio dalimi.

Naujažerio g. 3 pastatas, kuriame šiuo metu veikia Žaslių vaikų darželis, buvo pastatytas pačioje XIX a. pabaigoje specialiai valdiškai mokyklai.

Žaslių valdiška **mokykla** veikė nuo 1860 m. Pamokos joje vyko tik rusų kalba. Nuo 1883 m. mokykla veikė labai prastos būklės pastate, stovėjusiame miestelyje ant bažnytinės žemės. 1895 m. naujos mokyklos statybai buvo perduotas Naujažerio kaime buvęs valdiškas vaismedžių sodas. Valdžia nemokamai paskyrė 360 pušų rąstų sienų statybai ir dar 64 pušis gegnėms. Per 1896 m. vasarą naujas mokyklos pastatas buvo pastatytas. 1896 m. spalio 21-ąją – Rusijos Imperatoriaus įžengimo į sostą dieną – Žaslių liaudinė mokykla iškilmingai šventė savo įkurtuves. Atvyko svečių iš Vilniaus, dalyvavo vietos įstaigų valdininkai, moksleiviai su tėvais. Po iškilmingos vieno svečio, pašlovinusio Rusijos carą už šią dovaną ir paraginusio valstiečius amžinai saugoti savo širdyse dėkingumą už tai, kalbos, giedant mokinių

Rugiapjūtė Žasliuose. XX a. 4 dešimtmetis.
J. Tureco nuotr. KšMA.

chorui, tikybos mokytojas stačiatikių šventikas Sergijus Smirnovas pašventino pastatą, apeidamas visas patalpas. Po to valsčiaus raštininkas perskaitė valsčiaus sueigos nutarimą, kuriuo valstiečiai nusprendė padovanoti mokyklai Nikolajaus stebukladario ikoną sidabro apkaustais. Čia pat ikona buvo pašventinta. Vėliau sekė šventiko kalba, šlovinanti carą ir jo šeimą, po to tris kartus sugiedotas himnas „Dieve, saugok carą“ ir galiausiai iškilmes užbaigė pietūs su tostais į Jo Didenybės Imperatoriaus sveikatą.

Šis pastatas tuo metu buvo didžiausias tarp kitų Trakų apskrities mokyklų pastatų – klasėje galėjo tilpti daugiau kaip 100 moksleivių. Viduje, be klasės, dar buvo mokytojo butas bei miegamasis moksleiviams iš tolimų kaimų.

Karo metu (1917 m.) Nukentėjusiems nuo karo šelpti lietuvių komitetas iš Vilniaus į Žaslius perkėlė **vaikų prieglaudą**. Iki 1918 m. jos išlaikymu rūpinosi šis komitetas, o 1919 m. ją perėmė Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybė. 1919 m. spalį prieglaudoje buvo 87 vaikai. 1925 m. Žasliuose prieglauda buvo uždaryta, auklėtiniai perkelti į Lietuvos moterų kultūros draugijos išlaikomą Antalieptės prieglaudą.

Su šia prieglauda susijusi vieno žinomo žmogaus istorija.

1919 m. prie globos namų buvo paliktas vaikas. Apskrities mokyklų inspektorius ir Žaslių liaudies mokyklos mokytojas Pranas Gudynas ėmėsi jį globoti, krikštijamam kūdikiui davė savo vardą ir pavardę. Kol veikė prieglauda, lankė Pranuką Žasliuose, o ją uždarius, vaiką pasiėmė auginti Prano Gudyno tėvai, gyvenę Veiveriuose.

Buvęs mokyklų inspektorius P. Gudynas vėliau tapo aviacijos karininku ir buvo paskirtas Lietuvos ministro pirmininko Augustino Voldemaro adjutantu. Buvo nušautas 1929 m. gegužės 6 d. komunistų pasikėsinimo į premjerą metu; pastarasis liko gyvas. Po šio įvykio Kapitono Prano Gudyno vardu buvo pavadinta viena Kaišiadorių gatvių (dabar Gedimino).

Tapytojas, restauratorius, muziejininkas Pranas Gudynas

O jo globotinis **Pranas Gudynas** (1919–1979) išsimokslino ir tapo žinomu lietuvių kultūros veikėju – tapytoju, dailėtyrininku, restauratoriumi ir muziejininku.

P. Gudyno vardu yra pavadintas jo iniciatyva įkurtas Lietuvos dailės muziejaus muziejinių vertybių restauravimo centras.

Vaikų darželis šiame pastate įsikūrė uždarius prieglaudą. Jame apie 1930 m. pradėjo dirbti vienuolės benediktinės (1940 m. jų būta dviejų).

Netoli vaikų darželio ant Žaslių ežero kranto 1972 m. slapta buvo įrengtas simbolinis kapas ir pastatytas kryžius. Jis buvo skirtas paminėti gegužės 14 d. Kaune žuvusio Romo Kalantos žygdarbį, kuris susidegino protestuodamas prieš Lietuvos okupaciją. Aišku, kad šis paminklas sovietinės valdžios tuojau pat buvo sunaikintas, kad nesužadintų antiokupacinių nuotaikų.

Iš **Naujažerio** kaimo kilęs Didžiosios Kovos partizanų apygardos štabo vadas dimisijos pulkininkas leitenantas **Benediktas Trakimas** (1921–1998), turėjęs Genelio slapyvardį. 1998 m. balandžio 28 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu jis apdovanotas Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu.

Naujažerio kaime yra Žaslių **žydų kapinės**, kuriose buvo laidojama iki 1941 m. Nors jos gerokai apnaikintos, tačiau iki mūsų dienų dar yra išlikę apie 100 antkapinių paminklų su įrašais hebrajų kalba. Seniausias antkapis yra su 1848 m. mirties data.

Antkapis žydų kapinėse. *R. Gustaičio nuotr. 2003 m.*

Naujažerio kaime esančios žydų kapinės. *R. Gustaičio nuotr. 2005 m.*

Netoli Naujažerio esančio Borų miško pakraštyje, netoli ūkininko J. Lesotos sodybos, auga **pušis su kryžiumi**, kurios kamieno apimtis 3 m, skersmuo – 95 cm. Pušies amžius siekia 150–170 metų. Pušis neaukšta (apie 23 m) ir vėjo suformuota plokščia lajos forma. Aukštai, tarp pušies šakų, įkaltas metalinis kryžius su Nukryžiuotuoju jau baigia įaugti į pušies kamieną. Pušis 1999 m. paskelbta valstybės saugomu botaniniu kraštovaizdžio objektu.

Borų miško pušis su kryžiumi.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

Kryžius Borų miško pušyje.
R. Gustaičio nuotr. 2002 m.

ŽASLIŲ KAPINĖS

Kapinėse šiuo metu yra žinomi keturių **Lietuvos nepriklausomybės kovų savanorių kapai**. Trys antkapiniai paminklai pakeisti į naujus, ketvirtas (Šnaro) paliktas senas. Anksčiau būta šešių kapų.

Iš senos spaudos žinoma, kad 1937 m., prieš Vėlines, Žaslių šaulės moterys sutvarkė čia palaidotų dviejų savanorių kapus: eilinio Šnaro ir nežinomo kareivio.

Čia palaidoti savanoriai **Juozas Simanavičius** (kilęs iš Kauno apskr. Garliavos vls., iš 9 pėstininkų pulko, žuvo 1923 m.), **Feliksas Simanauskas** (kilęs iš Kauno apskr. Garliavos vls., iš 2 pėstininkų pulko, žuvo 1919 m. lapkričio 24 d.), **Simas Miškinis** (kilęs iš Alytaus apskr. Merkinės vls., iš 2 pėstininkų pulko, žuvo 1920 m. spalio 31 d.) ir **Šnaras** (vardas nežinomas, žuvęs 1922 m. gegužės 15 d.).

Kur šiose kapinėse yra palaidoti **Martynas Tarasevičius** (kilęs iš Kėdainių apskr. Žeimių vls, iš 2 pėstininkų pulko, žuvęs

Lietuvos nepriklausomybės kovų savanorių kapai Žaslių kapinėse.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

1920 m. rugsėjo 4 d.) bei **nežinomas kareivis** – šiandien jau nėra žinoma.

Kapinėse palaidota mokytoja **Stefanija Petkevičiūtė**. Gimusi 1885 m. Nuo 1920 m. dirbo mokytoja Paparčiuose, vėliau Užuguosčio, Panerių, Navasodų mokyklose, o 1928–1936 m. – Pajautiškių pradžios mokykloje. 1936–1941 m. – Žasliuose, vėliau – Papartėlių, 1942 m. – Gečionių mokyklose. 1945 m. dirbo Krivonių pradžios mokykloje, kur buvo suimta ir tardymo metu enkavedistų nužudyta Žasliuose. Jos kūnas buvo užkastas pušynėlyje prie Statkūniškio ežero, tačiau artimieji slapta naktį perlaidojo Žaslių kapinėse.

Žaslių apylinkės

ČIOBIŠKIO KRYPTIS

Tuoj už miestelio, kairėje pusėje, yra Žaslių kaimas. Jame yra **Erelių balos ežeras** (plotas 8 ha). Jo pakraštyje 1988 m. įkurtas pirmasis Lietuvoje **Žaslių herpetologinis (varliagyvių ir roplių) draustinis**, užimantis 2 ha plotą. Jis skirtas saugoti nendrinei rupūžei, įrašytai į Lietuvos raudonąją knygą. Tai viena „gyvybingiausių" šios rūšies varliagyvių veisimosi vietų Lietuvoje.

Abipus kelio į Stabintiškes, ties **Mančiūnų kaimu**, matyti valstybinės įmonės **Laukystos žuvų veislyno** tvenkiniai. Jame veisiamos nykstančios ir vertingos žuvys vidaus vandenimis įžuvinti.

Mančiūnų kaimo kapinės yra prie pat kelio iš Žaslių į Stabintiškes. Seniausiame kapinių antkapyje įrašyta 1879 m. mirimo data. Šiose kapinėse palaidotas **Benediktas Mikulis**, netoliese esančio Prazariškių kaimo gyventojas. Jis, bijodamas Sovietų valdžios keršto, 1944 m. pradėjo slapstytis savo tėvų namo rūsyje Prazariškėse, iš jo išlipdavo tik naktimis. Bijoti pagrindo būta, nes jis II pasaulinio karo metu keletą mėnesių buvo dirbęs Pravieniškių priverčiamųjų darbų stovyklos prižiūrėtoju, o jo brolis Kazimieras nuėjo pas partizanus ir vėliau, 1946 m., žuvo. B. Mikulis slapstėsi net 27 metus, iki 1971 m. Vėliau gyveno gimtajame kaime. Mirė 2000 m., palaidotas Mančiūnų kaimo kapinėse, kaip ir žuvęs jo brolis partizanas Kazimieras (1924–1946).

Kapinėse palaidotas Lietuvos kariuomenės savanoris, atsargos vyr. leitenantas **Benediktas Bičkauskas** (1897–1937), 1930–1931 m. buvęs Žaslių šaulių būrio vadu.

Taip pat čia palaidotas sovietų partizanų brigados vadas **Teofilis Monči unskas** (1903–1976). II pasaulinio karo metais vadovavo sovietų partizanų būriui „Už tėvynę“. Nuo 1944 m. – Vytauto Trakų I sovietų partizanų brigados vadas (slapyvardis Žvirblis). Laikraščių „Partizanų šūkis“ ir „Trakiečių šūkis“ redaktorius. Jo vadovaujami sovietiniai partizanai 1944 m. liepos 9–12 dienomis dalyvavo kautynėse dėl Vilniaus. 1960 m. išleido atsiminimų knygą „Rūdninkų girios partizanai“.

Einant palei Mančiūnų kaimo kapines vakarų kryptimi vedančiu keliu, pasiekiamas **Mančiūnų piliakalnis**. Jis buvo įrengtas Laukystos upės dešiniojo kranto aukštumos kyšulyje. Tačiau įsteigus Laukystos žuvininkystės ūkį ir patvenkus Laukystos upę buvo pakeista pirminė aplinka; šiuo metu piliakalnį supa Laukystos tvenkiniai. Piliakalnis smarkiai apardytas ilgą laiką jį ariant, išskleistas pylimas, suardyta piliakalnio aikštelė. Šiuo metu piliakalnio šlaitai nuo tvenkinio yra gana nuolaidūs, maždaug 13 m aukščio, šiaurės vakarinėje pusėje – 4 m aukščio (apardyti ariant). Aikštelė – trikampė, pailga, 67 m ilgio ir 50 m pločio. Piliakalnis iš šiaurės vakarų pusės buvo sustiprintas vienu gynybiniu pylimu ir

Mančiūnų piliakalnio ir Laukystos tvenkinių vaizdas.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2005 m.

Mančiūnų piliakalnis iš pietvakarių.
D. Tomkuvienės nuotr. 2006 m.

vienu grioviu. Manoma, kad šis piliakalnis galėjo būti naudojamas I tūkstantmetyje – II tūkstantmečio pradžioje. Tačiau galima paminėti, kad 2006 m. maždaug 200 m į šiaurės rytus esančiame tuo metu suartame lauke rastas akmeninio įmovinio kirvio fragmentas, kuris galėtų liudyti, kad šiose vietose buvo gyventa ir dar anksčiau.

Su Stabintiškėmis baigia suaugti **Papartėliai**. Šio kaimo pietvakariniame pakraštyje, patvenktos Laukystos upės dešiniajame krante esančiame aukštumos kyšulyje, buvo įrengtas **piliakalnis**. Jau XX a. 8-ajame dešimtmetyje vykusios archeologinės ekspedicijos metu užfiksuota, kad visas pietrytinis piliakalnio kraštas nukastas, dalį piliakalnio kirto trys skersiniai grioviai. Jau tada apie piliakalnio formą buvo galima spręsti tik apytiksliai. Užfiksuota, kad tuo metu piliakalnio šlaitai buvo statūs, 2,5–3 m (šiaurės vakarų ir vakarų pusėse) ir 4–5 m (rytų ir pietryčių pusėse) aukščio. Aikštelė – pailga, apie 50x30 m dydžio. Šiuo metu piliakalnis visiškai sunaikintas kasant žvyrą. Tačiau šis piliakalnis įdomus dėl istorinių įvykių, kurie gali būti siejami su šia vieta. Kaip žinoma, XV–XVI a. Papartėliai buvo Paparčių valsčiaus administracinis centras. Dar XIX a. I pusėje Papartėliai vadinti Paparčiais. Todėl, kaip mano kai kurie tyrėjai, gali būti, kad 1387 m. Jogailos

sutartyje su Skirgaila minima Paparczun (Paparten, Popparten) pilis stovėjo Papartėlių piliakalnyje. Šiose vietose 1394 m. kryžiuočių buvo sugautas ir pakartas Vytauto svainis Sudimantas.

Papartėliuose (arba Paparčiuose) kadaise buvęs ir dvaras, priklausęs žinomai Zaleskių giminei. Šį dvarą 1779 m. įsigijo Mykolas Zaleskis, Gardino kardininkas ir Trakų kaštelionas, garsus XVIII a. literatas, švietėjas ir memuaristas. Dvaro gyvenamasis pastatas ant Laukystos upės kranto buvęs medinis, vieno aukšto. 1857 m. dvaras priklausė Martynui Zaleskiui. Tuo metu jame apsilankė grafas Konstantinas Tiškevičius, žinomas ano meto visuomenės ir kultūros veikėjas. Jis rašė: „Kai viešėjau Zūbiškėse, su p. Antanu Zaleskiu nukakome į Paparčius aplankyti jo senyvo dėdės, žinomo dėl nuopelnų visuomenei ir plataus mokslo baro, Martyno Zaleskio. P. Martynas Zaleskis turi gausų knygų rinkinį, kuriame apstu lenkų literatūros bibliografijos retenybių. Apžiūrėjau gražią jo italų mokyklos senųjų paveikslų galeriją ir nusistebėjau nepaprastai turtingu ir vieninteliu jau dabar Lietuvoje senojo saksų porceliano rinkiniu, kuriam pradžią davė Kuršo kunigaikščiai." Mūsų dienų nesulaukė nė vienas dvaro pastatas, o ką jau kalbėti apie čia minimas kultūros vertybes...

Papartėlių piliakalnio liekanos iš vakarų pusės.
D. Tomkuvienės nuotr. 2006 m.

Paminklas išnykusiam Paukščių kaimui.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

Iš Stabintiškių sankryžos važiuojant tiesiai, galima pasiekti pačiame seniūnijos pakraštyje įsikūrusį Krivonių kaimą. O pakeliui link jo (ties posūkiu kairėn kelyje į Krivonis) yra kaimas be gyventojų – **Paukščiai**. Buvęs ilgametis Žaslių vidurinės mokyklos direktorius Kazimieras Zubkus sugalvojo įamžinti kaimo atminimą – 2002 m. birželį pastatė nedidelį **paminklą** išnykusiam Paukščių kaimui atminti, kuriame iškalti žodžiai: „Čia buvo Paukščių kaimas".

Totoriškių kaime, prie pat kelio, yra gamtos paminklas – **Totoriškių akmuo**. Šis akmuo surastas melioratorių ir atvilktas į pakelę. Tai vienas ilgiausių Kaišiadorių rajono akmenų. Jo ilgis yra 4,1 m, plotis – 2,8 m, aukštis – 2,6 m, tūris – apie 3,7 m^3.

Totoriškių akmuo.
R. Gustaičio nuotr. 2006 m.

Kernavės bažnyčia (vėliau perkelta į Krivonis). XX a. pradžios atvirukas. *KšMA.*

Nors **Krivonių bažnyčia** buvo pastatyta palyginti neseniai – 1933 m., tačiau jos sienojai matė ne vieną šimtmetį. Kaip tai galėjo atsitikti? Taigi Žaslių klebono Mato Cijūnaičio pastangomis buvo nupirkta senoji Kernavės bažnyčia ir perkelta čionai.

Krivonių bažnyčia. *R. Gustaičio nuotr. 2006 m.*

69. Antkapis Krivonių kaimo kapinėse. *R. Gustaičio nuotr. 2006 m.*

Bažnyčioje dažną galėtų sudominti kai kurie interjero elementai – tai XX a. pradžioje Lenkijoje pagamintos sieninės lempos (neorokoko stiliaus), sietynas (secesijos stiliaus) bei suolai iš sinagogos maldų salės.

Netoli bažnyčios yra kapinės, kuriose palaidotas netoliese buvusio Samaliavos palivarko (dabar – Totoriškių kaimas) savininkas **Junevičius**. Prie kapinių – jau Krivonėlių kaimas, kuriame 1996 m. archeologinės žvalgomosios ekspedicijos metu buvo aptikta **Krivonių senovės gyvenvietė**. Ji įkurta dešiniajame Laukystos upės krante, netoli Laukystos ir Gamantos upių santakos esančioje neaukštoje kalvelėje. Žvalgomųjų tyrimų metu rasti radiniai rodo, kad gyvenvietė yra nevienalaikė. Gyvenvietėje rasti titnaginiai radiniai (gremžtukas, ašmenėlis), ruošiniai (skeltės), gamybos atliekos (skalda) rodo, kad joje gyventa III tūkstantmetyje pr. Kr. viduryje ir pabaigoje (vėlyvajame neolite). Tačiau pagal lipdytą ir apžiestą keramiką galima spręsti, kad šioje vietoje buvo gyventa ir I–II tūkstantmetyje po Kr.

Stabintiškių sankryžoje pasukus dešinėn – Čiobiškio kryptimi, privažiuojame **Kapčiškių** kaimą. Šiame kaime gimė trys žinomesni žmonės – kanauninkas, pedagogas ir poetas.

Kanauninkas **Kazimieras Miknevičius** (g. 1890 m.) mokėsi Žasliuose ir Vievyje, paskui privačiai Vilniuje. Tapęs kunigu, visą amžių darbavosi Molėtų krašte. 1956 m. vysk. T. Matulionis suteikė kun. K. Miknevičiui garbės kanauninko titulą. Mirė 1982 m., palaidotas Molėtų bažnyčios šventoriuje. „Pareigingas, svetingas ir draugiškas kan. Miknevičius kunigų ir pasauliečių mėgstamas. Vyskupas V. Sladkevičius kalbėdamas taikliai apibūdino velionio taikingumą bei taktą: „Tai žmogus, kuris neturėjo priešų!“ (iš kun. Stanislovo Kiškio parašytos K. Miknevičiaus biografijos).

Pedagogas **Julius Perednis** (g. 1899 m. vasario 7 d.). 1912 m. baigė Žaslių dviejų klasių pradžios mokyklą. Paskui vienerius metus mokėsi privačiai. 1914 m. rudenį išlaikė egzaminus Vilniuje į „Saulės“ mokytojų kursus, kuriuose mokėsi ketverius metus ir 1918 m.

balandžio 23 d. Voroneže juos baigė ir gavo mokytojo teises. 1919 m. Trakų apskrities švietimo komisija jį paskyrė Žaslių pradžios mokyklos mokytoju, o 1921 m. jos vedėju. Žinoma, kad dar 1928 m. rugsėjo mėn. dirbo Žaslių pradžios mokyklos mokytoju, o jau 1931 m. kovo mėnesį mokytojavo Kruonio pradžios mokykloje, bet gyveno Žasliuose.

70. Žaslių pradžios mokyklos vedėjas J. Perednis. *LCVA.*

Toje vietoje, kur kelias iš Mikalaučiškių į Stabintiškes daro staigų posūkį, ties kuriuo atsišakoja senais medžiais apaugęs keliukas – buvusi senojo Kapčiškių kaimo (iki išskirstymo į viensėdžius) gatvė – „ulyčia“, stovi Drėgvų sodyba. Dabartinis gyvenamasis namas pastatytas vietoje kito namo, sudegusio pirmomis karo dienomis. Tai – poeto **Edvardo Drėgvos** gimtoji sodyba. Jis gimė 1925 m. liepos 25 d., vidurinį mokslą išėjo Kaišiadoryse ir Vilniuje, dirbo buhalteriu Švietimo, Socialinio aprūpinimo ir Žemės ūkio ministerijose. Eilėraščius skelbė periodikoje, išleido poezijos vaikams (rinkiniai „Riešutauti aš ėjau“, 1974 m., „Vasaros kraitelė“, 1978 m.), parašė daug dainų tekstų. Jis mirė 2007 m.

Dabar šioje sodyboje šeimininkauja jo brolio (taip pat jau mirusio) žmona Česlova Drėgvienė (Peleckaitė). Jos gimtinė – šalia esančio Mikalaučiškių miško viduryje buvęs Barsukų kaimas. 1945 m. gegužės 25 d. abu jos tėvai ir du broliai (13 m. ir 22 m.) buvo nužudyti greičiausiai už tai, kad jos sesers vyras buvo „liaudies gynėjas“. Visi palaidoti Žaslių kapinėse. Ji liko gyva todėl, kad tąkart nebuvo namuose.

Keli kilometrai už Kapčiškių yra **Eiriogalos kaimas**. Šio kaimo rytinėje dalyje yra **alkakalnis.** Alkakalnis – bendrinis žodis, apibūdinantis šventus kalnus, susijusius su senąja baltų religija. Tai – senojo tikėjimo kulto, pagoniškų šventyklų vietos bei vietovės, susijusios su tam tikromis dievybėmis, mirusiaisiais ar kitais panašiais vaizdiniais. Eiriogalos alkakalnis vadinamas **Koplyčios kalnu**. Tai – nuolaidus, apie 2 ha ploto kalnas. Jis nuo seno laikomas šventu. Pasakojama, kad seniau šioje vietoje stovėjo koplyčia, augo ąžuolas, į kurį buvo įkeltas šv. Marijos paveiksliukas.

71. Eiriogalos koplytėlė 1937 m. *LNB RKRS.*

72. Atstatyta Eiriogalos koplytėlė. *O. Lukoševičiaus nuotr. 2006 m.*

Be to, yra užrašyta legenda, kad anksčiau šioje vietoje buvo Raguvos miestas. Šiame mieste stovėjo koplyčia, į kurią Kernavėje gyvenęs kunigaikštis Airys važiuodavo melstis. Pasakojama, kad tarp Kernavės ir Eiriogalos žemių buvo „mūro siena“. Vėliau Raguvos miestas nuskendęs, o jo vietoje atsiradęs ežeras; tačiau ir jis bėgant laikui išdžiūvęs. Likęs tik Koplyčios kalnas. Sakoma, kad dabartinis Eiriogalos kaimas yra buvusio Raguvos miesto šventyklos vietoje. O ir pats kaimo pavadinimas susijęs su kunigaikščio Airio važinėjamu keliu. Kadangi čia buvo Airio kelio galas, tai šią gyvenvietę pavadino Eiriogala (iš pradžių ji vadinosi Airiogala). Ši legenda įdomi dar ir todėl, kad asmenvardis Airys tikrai galėjo kažkada egzistuoti, nes ir netoli Kernavės yra kaimas Airėnai.

Iš Eiriogalos kilęs **kun. Stanislovas Pupaleigis** (1887–1967). Mokėsi Žasliuose, Trakuose. Baigęs keturias gimnazijos klases, 1906 m. įstojo į Peterburgo dvasinę seminariją. Kunigu įšventintas 1910 m. Kelerius metus vikaravo Peterburge, vėliau išvyko į Sibirą, kur buvo paskirtas Tomsko bažnyčios klebonu. Susipažino su profesoriumi K. Būga, studijavo

filologiją. 1920 m. grįžo į Lietuvą. 1922 m. dirbo Aukštadvario progimnazijos direktoriumi ir mokytojų kursų vedėju. Įkūrė šaulių organizaciją. Vėliau vikaravo Joniškyje ir Radviliškyje, nuo 1928 m. buvo Gegužinės klebonas, kur iki 1934 m. užbaigė mūrinės bažnyčios statybą – jis pats dar buvo ir architektas, studijavęs architektūrą Sorbonos universitete. Po to dirbo Kretingos pranciškonų gimnazijos direktoriumi. Pokario metais buvo ištremtas į Sibirą. Plačiau apie jį pasakojama Jono Laurinavičiaus knygelėje „Tremtiniai“ (III rinkinys, Kaišiadorys, 1991).

Vytauto Didžiojo jubiliejiniais metais, 1930 m. liepos 9 d., vietos šaulių rūpesčiu už gyventojų aukas Eiriogaloje pastatyta mūrinė **koplytėlė**. 1964 m. koplytėlę nugriovė sovietinė valdžia. 1990 m. vasarą Eiriogalos ir Mikalaučiškių kaimų gyventojų iniciatyva ji buvo atstatyta. Eiriogalos kaimo gale, kiek nuošaliau, stovi graži (tačiau jau apleista, nes senokai negyvenama) sodyba, apaugusi dideliais ir senais medžiais. Nuo šios sodybos kitoje Eiriogalos–Žibavičių kelio pusėje jau matosi neaukštoje kalvelėje esantis **Gansonių (Miškiniškių) senkapis.** Kalvelė vadinama Pinčiukų arba Pimpio kalnu. Žmonės pasakoja, kad kalne kadaise kariavo pinčiukai – maži žmogeliukai. Dėl to ši vieta greičiausiai ir praminta Pinčiukų kalnu. Žmonės pasakojo, kad šioje vietoje buvo rasta žmonių kaulų ir senovinių ginklų; taip pat, jog jame yra paslėpta prancūzų ginklų. 2002 m. senkapis buvo tyrinėtas. Archeologinių tyrinėjimų metu rasti trys griautiniai palaidojimai.

73. Gansonių senkapis.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

Mirusieji buvo palaidoti maždaug 1 m gylyje, karstuose, ką liudija ir tyrimų metu rastos karstų liekanos, vinys, pleištai. Į karstus tuo metu dar dėtos įkapės (daiktai dedami į kapą) – geležinis peilis, geležinė sagtelė, moliniai puodai. Kapuose taip pat rastos septynios monetos, pagal kurias senkapis datuotas XVI a. II puse – XVII a. I puse**.**

Netoli Eiriogalos yra **Mikalaučiškės** – viena didesnių seniūnijos gyvenviečių. Iš šio kaimo kilusio dailininko **Henriko Ratkevičiaus** pavardė turėtų būti pažįstama įdėmesniems Lietuvos pašto paslaugomis besinaudojantiems žmonėms. Mat daugelio Lietuvos pašto ženklų apatiniame dešinajame kampe užrašyta jo pavardė, H. Ratkevičius yra šių pašto ženklų autorius.

Mikalaučiškėse, priešais Neries g. 12 namą, kitoje gatvės pusėje, stovi medinis **kryžius** su įrašu: „Šioje vietoje 1918–1952 buvo Černiauskų šeimos sodyba“.

Ši šeima 1951 m. buvo ištremta į Tomsko sritį, o jų namas 1952 m. buvo sudegintas.

O šalia Neries g. 42 namo stovi medinis **kryžius** su įrašu: „Ačiū tau, o geras Jėzau, už skausmus ir tas kančias! 1990.07.14".

Už poros kilometrų nuo Mikalaučiškių į šiaurės rytus yra nedidelis **Rudžio ežeras**, kurio plotas 1,4 ha. Priėjimas prie jo kranto sunkus, nes ežeras yra natūraliai pelkėjantis. Kaip pasakodavo vietos gyventojai, ežero (anksčiau vadinto Rudze) pakraštyje kunkuliuoja geležingas šaltinis, kuriame moterys dažydavo plaukus. Prie ežeriuko kažkada buvo įsikūręs Rudžių kaimas, kurio dauguma gyventojų turėjo Rudžio pavardę. Kaimo būta nemažo – 1931 m. jame buvo suskaičiuota 17 sodybų; praėjus beveik 50 metų, nebeliko nei vienos.

Netoli Rudžio ežero yra **Litviniškių** kaimas. Jame gyvenanti Meškauskų šeima laiko didžiausią bityną Kaišiadorių rajone – per 80 šeimų.

Šiaurės vakarinėje Litviniškių kaimo dalyje, kairiajame Neries upės krante, yra **Rusių (Litviniškių) senovės gyvenvietė.** Ilgą laiką ji buvo ariama ir apnaikinta. 1996 m. archeologinių tyrinėjimų metu rastas žalvarinis žiedas, moneta, geležies šlako, lipdytos grublėtu ir lygiu paviršiumi ir apžiestos keramikos, pagal kurią gyvenvietė priskiriama I tūkstantmečio viduriui – XV a.

Už Mikalaučiškių yra **Skėriai**. Šiame kaime 1903 m. kovo 4 d. gimęs **Jonas Kareckas (Karys)**, būdamas šešiolikos metų, tapo

Jonas Kareckas (Karys). 1935 m. *LCVA.*

Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoriu; viename mūšyje buvo sužeistas. Tarpukariu kurį laiką buvo Kauno monetų kalyklos viršininkas. Karo pabaigoje emigravo į Vokietiją, vėliau – į JAV. Didžioji jo gyvenimo meilė buvo... pinigai – jis parašė keletą knygų apie senovės lietuvių pinigus. J. Karecko ankstyvos jaunystės laikais (1918 m.) Skėrių kaimas galėjo pretenduoti į nuošaliausios Lietuvos provincijos vardą. Mat J. Kareckas savo prisiminimuose apie atmintinus 1918 m. rašė, kad tuo metu gyveno Skėriuose, o žinia apie Lietuvos Tarybos Vilniuje vasario 16 d. paskelbtą Nepriklausomybę kaimą pasiekė tik apie vasaros vidurį...

Dar būtų galima paminėti, kad iš Skėrių kilusi Kardinolo Vincento Sladkevičiaus motina Uršulė Sladkevičienė (Kavaliauskaitė); ji palaidota Žaslių bažnyčios šventoriuje.

Buvusio Skėrių kaimo laukuose šiuo metu stovi medinis kryžius, pastatytas Kavaliauskų sodybos vietoje; jis gerai matomas vykstant iš Mikalaučiškių į Savarinę, pažvelgus dešinėn.

Savarinės kaimo vardas kilęs nuo asmenvardžio *Ksaveras*. Matyt, toks buvo *Ksaveryno* palivarko (dvaro) pirmojo savininko vardas. Apskritai nemažai Žaslių seniūnijos gyvenviečių vardų kilo nuo asmenvardžių. Kartais vietovardis taip būna nutolęs nuo pradinės savo formos, kad iš pirmo žvilgsnio sunku tą pirminę formą atsekti. Štai tokie seniūnijos gyvenviečių vardai, kaip Rasava (ant Žaslių ežero kranto), Samaliava (prie Krivonių) kilo nuo asmenvardžių *de Reusai* (kilmingos giminės pavardė) bei *Samuelis* (totoriaus vardas).

Už Savarinės žemyn besileidžiantis kelias po savim slepia dar greičiausiai caro laikais iš tašytų akmenų statytą **vandens**

Vandens pralaida Žaslių-Čiobiškio kelyje, Padalių kaime.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

pralaidą – technikos istorijos pavyzdį. Link jos per pievą eina kiek įstrižai supiltas per 100 metrų ilgio pylimėlis, iš kalno tekančių šaltinių vandenį nukreipiantis į šią pralaidą. Galima manyti, kad šis hidrotechninis įrenginys statytas XIX a. pabaigoje dėl to, kad būtų nusausinti plataus Neries slėnio dirbami laukai. Šiuo metu pralaida sausa, todėl įdomu pasilenkus pralįsti ja ir atsidurti kitoje kelio pusėje.

Apačioje, šalia Neries – **Padalių kaimas**. Įdomus šiose vietose Neries pakrantėse įsikūrusių žmonių požiūris į kitoje upės pusėje gyvenančius kaimynus: vieni kitus vadina užneriokais, ir save laiko šiek tiek geresniais už kitame krante gyvenančius. „Užneryje daugiau lenkiškai šnekėjo, o pas mus – lietuviškai. Užneriokus pažinsi iš parduoti atvežtų į turgų marškų, išaustų iš ryzų. O pas mus audė iš linų, pas mus buvo bagotesni. Jaunimas, nukeliavęs į užnerį, į šokius, su vietiniais mušdavosi“, – prisimena gretimo Budelių kaimo gyventoja Antanina Lekavičienė. Čiobiškio apylinkių gyventojai dar iki šiol atsimena šokiuose muštynes keldavusius Raudeliūnus iš Padalių. Tiesa, tame kaime beveik visi gyventojai turėjo Raudeliūno pavardę, tad atsirinkti, kurie iš jų dalyvaudavo muštynėse, dabar jau nebeįmanoma. Norėdami įrodyti, kad ne visi Raudeliūnai buvo mušeikos, galime trumpai papasakoti apie „padalioką“ **Vytautą Raudeliūną** (1930–2002). Vienodai laiko praleisdavęs tiek Lietuvos, tiek Lenkijos archyvuose, jis tapo abiejose valstybėse pripažintu teisės istorijos tyrinėtoju, Lietuvos statutų tyrinėjimų pradininku. Mokėsi Padalių pradinėje mokykloje, vėliau Čiobiškyje, Žaslių

Istorikas V. Raudeliūnas Krokuvoje.
KšMA.

Kryžius Padalių kaime.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

progimnazijoje (dvejus metus) ir įstojo į Kaišiadorių gimnaziją. 1948 m. buvo ištremtas; tremties dešimtmetį (iki 1958 m.) praleido Krasnojarsko, Irkutsko srityse bei Kazachstane. Grįžęs į Lietuvą, baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. Tai buvo savo darbui be galo atsidavęs žmogus. Būtų galima vardinti žymesnius jo veiklos faktus, tačiau, manome, užtektų ir to, kad jam mirus, Poznanės universiteto profesoriai, Vytauto kolegos Janas Jurkievičius ir Henrikas Visneris, lenkų istorikų bei lituanistų vardu pareiškė užuojautą, apgailestaudami, kad neteko „labai doro žmogaus, įžymaus, nepaprastai gabaus mokslininko“. V. Raudeliūnas, vykdant jo valią, buvo palaidotas netoli savo gimtojo kaimo – Paparčių parapijos kapinėse, šalia savo tėvų.

Nusileidus nuo kalno yra autobusų stotelė, šalia kurios stovi medinis **kryžius** su įrašu: „1991 Gyvojo Rožančiaus draugijos Marijos ir Lietuvos garbei“.

Ties ta vieta dešinėn suka keliukas link Budelių kaimo.

Padalių senovės gyvenvietė iš šiaurės vakarų pusės.
A. Grinkevičiūtės nuotr. 2006 m.

Neries pakrantės nuo senų laikų viliojo žmones įsikurti; ne išimtis ir **Padalių** kaimo laukai, kuriuose dar visai neseniai (1996 m.) buvo rastos **Padalių 1-oji ir Padalių 2-oji senovės gyvenvietės**. Jos buvo įsikūrusios Neries krante (priešais Neryje esančią salą), nežymioje kalvelėje greta dabar esančio jauno pušyno. Žvalgomųjų tyrimų metu rasti radiniai rodo, kad šioje vietoje buvo gyvenama maždaug nuo VII tūkstantmečio pr. Kr. Matyt, tai – trumpalaikės stovyklavietės, kuriose buvo apsistojama priklausomai nuo tam tikro ūkinės veiklos pobūdžio (medžioklės, žvejybos). Tai liudytų ir rasti radiniai: titnaginiai dirbiniai (gremžtukai, rėžtukai), ruošiniai (skaldytiniai, skeltės), gamybos atliekos (skalda), keramika, tinklo pasvarai. Vėlesniu laikotarpiu datuojami radiniai (molinis versptukas, keramika) rodo, kad šioje vietoje žmonės su pertraukomis gyveno iki II tūkstantmečio po Kr. pradžios. Tačiau norint įvertinti apgyvendinimo mastą, reikėtų platesnių tyrimų.

Apie ankstyvą šių vietovių apgyvendinimą liudytų ir kairėje kelio, vedančio link Budelių kaimo, pusėje esančiame lauke rastas geležinis siauraašmenis kirvis ir geležinis ietigalis. Radiniai būdingi

IX–XII a. pilkapiams. Tačiau apie jų buvimą šioje vietovėje kol kas duomenų nėra.

Kaišiadorių rajono, kaip ir Žaslių seniūnijos, šiaurine dalimi teka Neries upė, skirianti mūsiškį nuo Širvintų rajono. Kelio pabaigoje yra Padalių (Čiobiškio) **keltas.**

Nors keltas jungia Kaišiadorių ir Širvintų rajonus, tačiau priklauso Žaslių seniūnijai – jos pakraštyje esančiame Padalių kaime šis keltas stovi. Privažiavus prie kranto ir kelis kartus pyptelėjus, iš sodybos neskubėdamas išeis keltininkas ir perkels į kitą krantą. Kėlimasis per upę iš tikrųjų labai įdomus, nes tai vienintelis (todėl unikalus) išlikęs tokio pobūdžio lyninis keltas visoje Lietuvoje. Jis varomas upės srovės, o patį keltą prilaiko abiejuose krantuose pritvirtintas lynas – todėl jis ir vadinamas lyniniu keltu. Senais laikais keltas priklausė Čiobiškio dvarininkams Pilsudskiams. 1863 m. pavasarį, sukilimo metu, slapstydamasis nuo persekiojančios kariuomenės, per Nerį persikėlė Visloucho vadovaujamas sukilėlių būrys. Persikėlę jie sudegino keltą. 1912 m. caro valdžia nutarė pastatyti tiltą; 1914 m. viena jo puse jau leido važinėti, bet prasidėjo karas, ir rusai tiltą susprogdino. 1916 m. vokiečiai pastatė naują tiltą. Kai tiltas paseno, jį nugriovė, o jo vietoje vėl įrengė keltą. Pasakojama, kai Žasliuose būdavo turgūs, prie kelto išsirikiuodavo vežimų eilės. Vienu metu perkeldavo 5–6 vežimus su arkliais. Ir nors šiandien Žasliuose jau nebeliko turgadienių, tačiau keltas yra reikalingas. Jis tebetarnauja abipus Neries gyvenantiems žmonėms ir keliautojams, norintiems sutrumpinti

Padalių (Čiobiškio) keltas.
D. Tomkuvienės nuotr. 2007 m.

kelią. Kelto keliamoji galia – penkios tonos; gali perkelti du lengvuosius automobilius arba sunkvežimį. Jis kiekvienais metais pradeda veikti gegužės mėnesio pradžioje, jau pasibaigus pavasario potvyniams, o baigia rudenį, po Vėlinių

Jau minėtas keliukas iš pagrindinio kelio (ties Padalių stotele) veda į **Budelių kaimą**, kuriame yra įšlikusių įvairių laikmečių ženklų – nuo akmens amžiaus iki sunkių pokario laikų. Įvairių minčių kelia kaimo pavadinimas, bet jo keisti kaimo žmonės nenorėtų. Juk dėl to, jų manymu, nepasikeistų nei kaimas, nei jo žmonės.

Nors kaimas minimas dar 1662 metais (o šiose vietose gyventojas pavarde Budelis paminėtas metais anksčiau), tačiau radiniai žemėje rodo, kad pirmieji gyventojai šiose vietose apsigyveno ar laikinai apsistojo gerokai anksčiau. Galima remtis Padalių gyvenvietės pavyzdžiu. Atstumas tarp Padalių gyvenvietės ir Budelių kaimo yra mažesnis nei 1 km, o juk yra žinoma, kad akmens amžiuje mažosios šeimos medžioklės plotus apimdavo 10 km spinduliu esanti teritorija. Taigi šiose vietose turėjo gyventi tos pačios bendruomenės žmonės. Budelių apylinkėse rastas ir III-čio tūkstantmečio pr. Kr. pabaiga datuojamas laivinis kovos kirvis, siejamas su Virvelinės keramikos kultūra – pirmaisiais indoeuropiečiais. Apie kiek vėlesnį šių vietų apgyvendinimą ir jo mastą galima spręsti pagal Budelių piliakalnį. Bet apie jį kiek vėliau.

Pakeliui į Budelių piliakalnį, kaimo keliuko dešinėje pusėje, ant pakilumėlės yra senas sodas su nugriautos sodybos pamatais. Išlikęs **Edvardo Kanevičiaus gyvenamojo namo rūsys**, kuriame pokaryje slapstėsi Didžiosios Kovos apygardos vadas Jonas Misiūnas (slapyvardis Žalias Velnias). Tame rūsyje slėpėsi ir Bernardas Steponavičius (slapyvardis Milžinas), kuris apie tai ir papasakojo savo pusseserei, minėtajai Antaninai Lekavičienei. Stribai buvo kažką suuodę – E. Kanevičių buvo uždarę Trakuose, ten jį sumušė, tačiau šis nieko neišdavė. Paleistas namo, gal po pusantro mėnesio nuo sumušimų mirė. Bunkerio taip niekas ir nesurado, nors labai kruopščiai buvo ieškota. Taip stipriai stribai ieškojo, kad beieškodami partizanų, išlaužė A. Lekavičienės kraičio skrynią – „kuprelę, paimdami iš jos gražesnę skarelę ir senobinį sijoną, ant smerties pasiliktą“. O minėta skrynelė su taip ir nesutaisyta spyna – jau saugoma Kaišiadorių muziejuje ir turi dvigubą vertę – kaip liaudies buities eksponatas ir kartu kaip pokario meto įvykius įamžinęs daiktas.

Dar kiek paėjus keliuku ir perėjus Ravo upelį, įtekantį į Nerį, pasiekiamas (jau iš tolo matomas) **Budelių piliakalnis,** neabejotinai, turėjęs priklausyti didesnei socialinei ir gynybinei sistemai. Piliakalnis įrengtas kairiajame Neries krante esančiame aukštame kranto kyšulyje ir gerai įtvirtintas. Jo gynybinę sistemą sudarė trys apsauginiai pylimai ir du grioviai. Vakarinėje ir pietvakarinėje piliakalnio papėdėje maždaug 3 ha plotą užėmė gyvenvietė.

Pirmąsias žinias apie piliakalnį pateikė P. Tarasenka. Kadangi piliakalnis – apylinkėse itin ryškiai išsiskiriantis objektas, žmonės pasakojo įvairias su juo susijusias legendas ir istorijas. Piliakalnio atsiradimą jie siejo su prancūzų kariuomene; teigė, kad „piliakalnį kepurėmis supylę prancūzai“. Pasakojama, kad „piliakalnyje, neva, buvęs aukuro akmuo, kuriame deginta šventa ugnis“. Dar žmonės pasakodavo, kad seniau prieš vidurnaktį ant piliakalnio degdavusi ugnelė rodė, kad jame buvęs paslėptas užburtas lobis arba kitaip „skarbas“. Greičiausiai todėl piliakalnis ir imtas vadinti Skarbu, Skarbo kalnu. Žinomas pasakojimas, kaip Žaslių klebonas bandė pasisavinti užburtą lobį. „Klebonui prisisapnavo, kad galėsiąs pasiimti lobį, kai atlaikys piliakalnyje mišias. Jis taip ir padarė. Baigiant mišias, „skarbas“ jau pradėjęs kilti į paviršių, tereikėjo užgesinti žvakes. Tačiau buvo pamiršęs paimti įrankį, su kuriuo žvakės

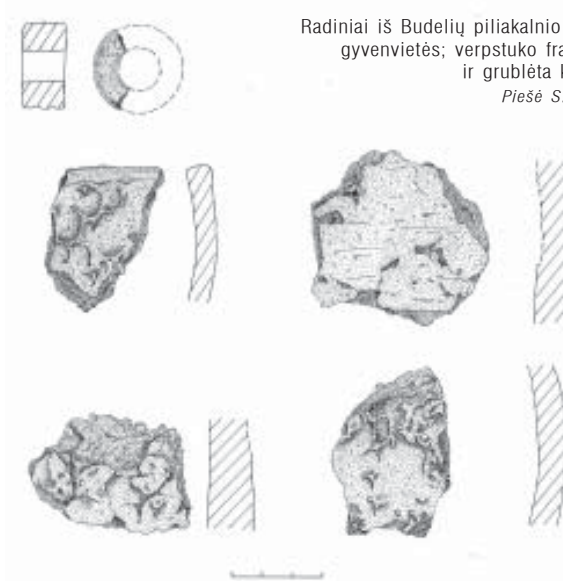

Radiniai iš Budelių piliakalnio papėdės gyvenvietės; verpstuko fragmentas ir grublėta keramika.
Piešė S. Mikšaitė.

Budelių piliakalnis iš šiaurės rytų pusės.
D. Tomkuvienės nuotr. 2006 m.

gesinamos, todėl zakristijonas jas užpūtęs. Tada kažkas sudundėjo, sugriaudėjo ir brangenybės nugrimzdo į gelmes. Kunigas bandęs dar kartą laikyti mišias, bet turtai jau nebeiškilę."

Minima, kad piliakalnyje iš tiesų buvo randama senovinių pinigų. Gal tai ir lėmė legendų apie piliakalnyje paslėptą lobį atsiradimą. Pačiame piliakalnyje nebuvo vykdyta sistemingų archeologinių tyrinėjimų. Radiniai buvo aptikti paviršiuje, į vakarus nuo piliakalnio esančioje gyvenvietės dalyje. 1971 m. archeologinių žvalgymų ir 1997 m. piliakalnio tvarkymo metu rasta lipdytos lygiu, brūkšniuotu, grublėtu paviršiumi keramikos, molinio verpstuko fragmentas, geležies šlako. Pagal radinius ir piliakalnio gynybinius įrengimus bei pobūdį manoma, kad čia buvo gyvenama I–II tūkstantmečio pradžioje. Atrodytų, kad Budelių piliakalnio papėdės ir Padalių gyvenvietė kurį laiką turėjo egzistuoti vienu metu.

Ne tik kaimo praeitis kupina istorijos įvykių. Stebina ir apylinkių

grožis. 1992 m. įsteigtas **Budelių kraštovaizdžio draustinis** (jo plotas 407 ha – panašų užima Žaslių ežeras, tik padauginus iš keturių). Jo paskirtis – išsaugoti Neries žemupio vingio kraštovaizdį ir archeologinius paminklus. Visą draustinio teritoriją galima aprėpti akimis nuo Neries pusės užkopus į Budelių piliakalnį. Galbūt kopiant įspūdis yra didesnis nei esant pačiame viršuje: kas keli metrai atsigręžiant galima stebėti, kaip keičiasi apylinkės, kaskart akimis atrasti kažką naujo – tai, ko būdamas keliais metrais žemiau, dar negalėjai pastebėti. Kelia įspūdį ir paties piliakalnio šlaito statumas – jo nelieka, esant kalno viršūnėje. Nors prieš keliolika metų visas piliakalnis buvo išvalytas, iškirsti krūmai ir medžiai, tačiau iš šiandien sužaliavusių šlaitų jau matome, kaip gamta kalną pasiima atgal į savo glėbį. Taigi apsidairykime nuo piliakalnio pylimo viršūnės: kairiau tolumoje matome baltuojančią Čiobiškio bažnyčią (projektuotą žymiojo L. Stuokos–Gucevičiaus), o arčiau, dešinėje, Neries vingį su stačiu šlaitu, vietos žmonių nuo seno vadinamu **Lazauka**. Dar XIX amžiuje šioje vietoje vaidendavosi – naktimis žmonėms kelią pastodavo ožiai ir balti katinai. 1925 m. didžiulis gabalas Lazaukos – apie 700 metrų ilgio bei 200 metrų pločio, paplautas Neries, kartu su storais alksniais ir krūmais krito žemyn – didžiulis trenksmas, kurį sukėlė tūkstančiai tonų į vandenį iš 40 m aukščio krentančios žemės, tąkart gerokai išgąsdino Budelių gyventojus.

PAPARČIŲ KRYPTIS

Ščiukiškėse buvęs dvaras keletą šimtmečių priklausė Stravinskių giminei. Dvaro savininkai buvo laidojami netolimose **Cineikių kaimo kapinaitėse**. Jose palaidoti aplinkinių dvarų savininkai – Matuševičiai iš Gabriliavos, Stravinskiai iš Ščiukiškių, Aleksandravičiai iš Krečiūnų. Išlikę dvarininkų antkapiniai paminklai, dauguma – iš XIX a. Taip pat kapinėse yra Lietuvos nepriklausomybės kovų savanorio, 2 pėstininkų pulko eilinio Stasio Kmelnicko, žuvusio 1920 m. rugsėjo 5 d., kapas. Jis žuvęs kitur, bet perlaidotas šalia artimųjų. Kapinėse laidojama ir dabar.

Cineikių kaimo apylinkėse yra rasti keturi akmeniniai įmoviniai kirviai.

Cineikiai yra prie pat Karsakų miško. Šiame miške, Kryžkeliu vadinamoje vietoje (joje susieina trys keliai), stovi senas **ąžuolas**

Kryžius ąžuole.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

su įaugusiu kryžiumi. Pasakojama, kad ten, „kur kryžius, buvo netoli Boleslavovos palivarkas. Tame dvare tarnavo tokia merga Zoska. Ji pasikorė iš meilės ant to ąžuolo. Dvaro ponia įsakė ant to ąžuolo pakabinti kryžių. Ir įaugo tas kryžius į ąžuolo kamieną – tik gabalas matosi."

Cineikių kaimo kapinės.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

Ščiukiškių dvarininko Kazimiero Stravinskio (mirusio 1864 m.) kapas Cineikių kapinėse.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

Žaslių bažnyčios choras su vargonininku Ferdinandu Jonausku kairėje. 1983 m. *KšMA.*

Tarpukariu išdalintose Ščiukiškių dvaro žemėse buvo įkurtas **Žuvų kaimas**. Pavadinimą gavo nuo šalia buvusių dvaro tvenkinių, kuriuose buvo veisiamos žuvys.

Šiame kaime gyveno vargonininkas, kraštotyrininkas, memuaristas **Ferdinandas Jonauskas** (1903–1990). Palaidotas Žaslių kapinėse.

Šiame dvare vykstant nepriklausomybės kovoms bolševikai buvo įsirengę karo ligoninę. 1919 m. pavasarį ją perėmė Trakų apskritis ir įkūrė joje apskrities ligoninę. 1920 m. ši ligoninė buvo perkelta į Kaišiadoris. Pirmasis ligoninės vedėjas buvo dr. Bieliūnas.

Žaslių policijos nuovados pareigūnas J. Žukauskas (antkapio nuotrauka). *R. Gustaičio nuotr. 2007 m.*

1934 m. kovo 7 d. Žuvų kaime susišaudymo su vienais garsiausių tarpukario Lietuvos plėšikų Jurgiu Armonu–Bleisu ir Juozu Miliniu metu žuvo Žaslių policijos nuovados vachmistras **Juozas Žukauskas** ir kriminalinės policijos Kauno apygardos vyresnysis policininkas Juozas Selmistraitis.

1934 m. kovo 9 d. rašte, išsiųstame Valstybės saugumo ir Kriminalinės policijos apygardų viršininkams, policijos vadams, geležinkelių policijos viršininkui ir nuovadų viršininkams, Lietuvos VRM kriminalinės policijos viršininkas pranešė: „Š. m. kovo mėn. iš 6 į 7 naktį kriminalinės policijos valdininkai su Žaslių policija buvo nuvykę pas Žaslių v., Žuvų vnk. gyventoją Šišką padaryti kratą. Atvykę Šiškos namie nerado ir jis namo parvažiavo tik kovo 7 d. ryte apie 6 val. su vežimu vogtų daiktų. Policija toliau darydama Šiškos namuose kratą, apie 9 val. pastebėjo per laukus ateinančius į Šiškos sodybą du asmenis. Jiems prisiartinus prie gyvenamo namo ir einant pro šalį, policija pareikalavo jų sustoti. Atvykusieji į policijos reikalavimą atsakė pistoletų šūviais, kuriais buvo sunkiai sužeisti Žaslių nuovados vachmistras Žukauskas ir krim. policijos Kauno apygardos vyr. polic. Selmistraitis, ir jie nuo žaizdų mirė. Atvykusieji atsišaudydami paspruko į netoli esamus krūmus ir pasislėpė."

Žmogžudžių paieškai, kuri vyko visoje Lietuvoje, buvo mestos didžiulės pareigūnų pajėgos. Jų išvyko ieškoti Kauno policijos mokykloje besimokantys policijos tarnautojai, daugelis kriminalinės ir viešosios policijos valdininkų, vadovaujami kriminalinės policijos Kauno apygardos viršininko Vitulskio. Rezultatų ilgai laukti nereikėjo – kovo 18 d. Raseinių apskrityje J. Armonas-Bleisas buvo nušautas, o J. Milinis – suimtas. Netrukus Karo lauko teismo sprendimu J. Milinis už policijos valdininkų nužudymą buvo sušaudytas – bausmė buvo įvykdyta jau kitą mėnesį po suėmimo.

1934 m. kovo 9 d. Žaslių policijos nuovados vachmistras J. Žukauskas iškilmingai palaidotas Kaišiadorių parapijos kapinėse.

Apie jo asmenybę žinoma nedaug. Gimė 1893 m., tad žuvo eidamas 41-uosius metus. Gyveno Žasliuose. Kurį laiką jis buvo didžiausios ir aktyviausios visuomeninės organizacijos Žasliuose – miestelio šaulių būrio valdybos pirmininkas, iki žūties likus keliems mėnesiams (1933 m. gruodžio 10 d.), išrinktas į Žaslių šaulių namų statybos komitetą. Priklausė ir Vilniaus vadavimo sąjungai. Jis buvo „uolus Vilniaus vadavimo kovotojas ir pavyzdingas tarnautojas", „stropus policijos valdininkas, tarnavęs policijoje apie 10 metų", – taip buvo rašoma pranešimuose apie jo žūtį. Jam žuvus, visiški našlaičiai (jis buvo našlys) liko trys mažamečiai vaikai.

Iš **Karsakų** kaimo kilęs žinomas išeivijos architektas **Edmundas Arbas-Arbačiauskas** (g. 1915 m. birželio 26 d.). Dar besimokydamas Kaišiadorių gimnazijoje, jis susidomėjo statybos menu. Po daugelio metų jis prisiminė: „Būnant gimnazijos antroje klasėje, Kaišiadoryse pradėjo statyti naujai įšventintam vyskupui Kuktai katedrą, kleboniją ir vyskupo rezidenciją. Po pamokų bėgdavau pro tvorą pažiūrėti vykdomų statybos darbų. Mačiau, kaip darbininkai kasė katedros fundamentams griovius, pylė betoną ir pastoliais nešiojo statybai plytas. Įdomu buvo stebėti, kaip darbų prižiūrėtojai mostagavo rankomis, kažką garsiai šaukdavo. Architektas tik kartais iš Kauno atvažiuodavo, labai norėjau jį pamatyti. Vaizdavausi kaip šventą, kuris sugeba tokius milžiniškus pastatus sukurti.“ Karo pabaigoje emigravo į JAV, kur tapo žinomas išeivijos architektas, suprojektavo daug visuomeninių ir gyvenamųjų pastatų vakarinėje JAV pakrantėje – Los Andželo mieste bei kitur. Jo žmona – žinoma lietuvių išeivijos poetė ir prozininkė Alė Rūta.

Edmundas Arbačiauskas – Kaišiadorių gimnazijos moksleivis.
LCVA. Kaišiadorių valdžios vidurinės mokyklos pažymėjimas, išduotas Edmundui Arbačiauskui, gimusiam Karsakų kaime, Žaslių valsčiuje.

Buvusio Karsakų dvaro svirno rūsys.
R. Gustaičio nuotr. 2004 m.

Karsakų dvaro vietoje išlikęs mūrinis svirnas su rūsiu mena garsius šio dvaro savininkus brolius **Edmundą ir Jurgį Kučevskius**, vienus iš 1863 sukilimo rengėjų bei dalyvių.

1853 m. Paparčių parapijos gyventojų sąraše įrašyta 5 asmenų dvarininkų Kučevskių šeima: Feliksas (52 m. amžiaus), jo žmona Juzefa (45 m. amžiaus) ir trys vaikai – dukros Liucina (16 m. amžiaus) ir Pranciška (14 m. amžiaus) bei sūnus Edmundas (18 m. amžiaus). Tuo metu vyresnysis sūnus Jurgis Rusijos kariuomenėje tarnavo artilerijos praporščiku. 1854 m. Edmundas Kučevskis buvo išvykęs iš Karsakų, nes neminimas parapijos gyventojų sąraše. 1861 m. Jurgis, išėjęs į atsargą, minimas kaip Karsakų dvarininkas. Jis iš karto įsiliejo į krašto politinį gyvenimą: 1861 m., per Sekmines, buvo pastebėtas Žaslių bažnyčioje kartu su kitais dvarininkais giedantis patriotinį himną. Trakų apskrities miškų praporščikas Kletas Koreva, vienas iš būsimų sukilimo vadovų, jam atvežė pirmąjį Varšuvos nacionalinio centro komiteto atsišaukimą, o 1862 m. pavasarį pakvietė dalyvauti atsargos karininkų organizacijoje. J. Kučevskis įsitraukė į sukilimą, kaimynams ir artimiesiems aiškino sukilimo idėjas.

1862 m. iš tarnybos Rusijos kariuomenėje Kaukaze į atsargą išėjo ir į Karsakus gyventi grįžo J. Kučevskio brolis Edmundas.

1862 m. spalį Vilniuje sušauktas vaivadijų atstovų pasitarimas (Vilniaus vaivadijai atstovavo J. Kučevskis ir A. Zaleskis iš Kasčiukiškių), kuriame buvo nutarta J. Kučevskį paskirti Vilniaus vaivadijos viršininko pavaduotoju. Nors jis manė, kad kovas pradėti dar per anksti, tačiau sukilime dalyvavo. Sukilimui pralaimėjus, pasitraukė į užsienį. E. Kučevskis prasidėjus sukilimui ėmė vadovauti K. Korevos, Trakų apskrities sukilimo viršininko, prie Neprėkštos k. 1863 m. vasarį suformuotam būriui. 1863 m. kovo 3 d. prie Užusalių (dabar Jonavos r.) šį sukilėlių būrį užpuolė Rusijos kareiviai. E. Kučevskis pateko į nelaisvę ir vėliau buvo nuteistas 12 m. katorgos. J. Kučevskis, būdamas emigracijoje, parašė atsiminimus, kurie buvo išleisti 1964 m. Maskvoje (rusų k.).

Kitas Karsakų dvaro savininkas buvo atsargos majoras **Adomas Drabatas** – Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris, apdovanotas Vyties kryžiaus ordinu. 1940 m. dvaras buvo nacionalizuotas. O 1941 m. birželio 14 d. A. Drabatas su žmona buvo ištremti į Sibirą; ten abu ir mirė.

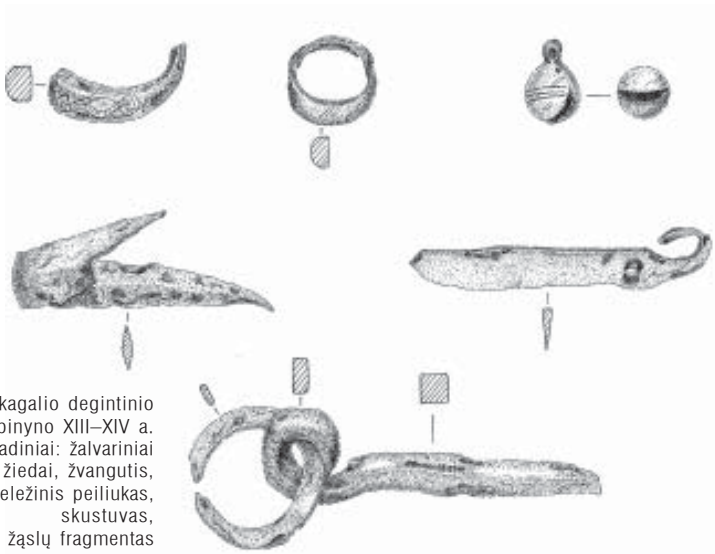

Laukagalio degintinio kapinyno XIII–XIV a. radiniai: žalvariniai žiedai, žvangutis, geležinis peiliukas, skustuvas, žąslų fragmentas
Piešė S. Mikšaitė.

Šiaurės rytinėje **Laukagalio** kaimo dalyje, maždaug 200 m į šiaurės rytus nuo Laukagalio–Mikalaučiškių kelio, nedidelėje, apie 5 m aukščio ir apie 29 m skersmens, apskritoje, kiek pailgoje kalvoje yra **degintinis kapinynas**. Anksčiau buvo manyta, kad čia buvo piliakalnis. Kalva vadinta Piliakalniu ar Pavalių piliakalniu. Be to, žmonės pasakojo, kad iš Rusijos besitraukianti prancūzų kariuomenė sumetė ginklus į vieną krūvą bei, norėdami juos paslėpti nuo rusų (kad jais nebūtų pasinaudota), kareiviai kepurėmis sunešę žemes ir supylę ant sukrautų ginklų. Taip ir

Laukagalio degintinis kapinynas.
R. Gustaičio nuotr. 2006 m.

buvo supilta ši kalva. Kalbama, kad vietiniai gyventojai piliakalnyje matę degant ugnį, kuri nepalikdavusi jokių ženklų. Vienas gyventojas pasakojo radęs apyrankę, pentiną ir sagą. Be to, minima, kad kalvos šlaite buvo išplautas aukso gabalėlis. Visgi po 2002 m. archeologinių tyrinėjimų paaiškėjo, kad ši kalva yra ne piliakalnis, bet XIII–XIV a. degintinis kapinynas. Tyrinėjimų metu aptikta daug išbarstytų kauliukų, įkapių, pastebėti degėsių sluoksneliai ir angliukai iš degintinių kapų. Rastas tik vienas nesuardytas kapas, kuriame sudeginti kauliukai ir įkapės buvo supilti į 45×70 cm dydžio ir iki 60 cm gylio nuo žemės paviršiaus duobę. Kapas 21 cm gylyje buvo apdėtas 10 cm storio molio sluoksniu, o iš vakarinės pusės – dar ir 3 akmenų puslankiu. Kape rastas geležinis peiliukas, skustuvas, vinutė ir penkios žiesto puodo šukės. Iš suardytų kapų surinkta geležinių žąslų fragmentas, apkalas, sagtis, žalvarinis žiedas pastorinta priekine dalimi, 3 žvangučių, apyrankės, segės, apkalėlių fragmentai.

Iš Laukagalio kaime esančių Bedugnės šaltinių Paparčių vienuoliai domininkonai buvo atsivedę kelių kilometrų ilgio vandentiekį, kurį sudarė tuščiaviduriai pušų rąstai, sujungti variniais žiedais. O kadangi buvusio vienuolyno tvenkiniai Paparčiuose vis dar pilni vandens, papartiškiai mano, kad šis vandentiekis dar veikia... Nors vargu – per šimtmečius bei apylinkėse vykdytą melioraciją vandentiekis turėjo sunykti.

Laukagalyje įkurtas **botanikos draustinis** (plotas 43 ha). Čia auga reti augalai – vėjalandė šilagėlė, paprastasis kardelis, plačialapė ir baltijinė gegūnės, pelkinis skiautalūpis, lieknoji plukė. Kai kurie draustinio augalai įrašyti į Lietuvos raudonąją knygą. Ąžuole rastas perintis pelėsakalis, o 1988 m. pastebėtas kitas retas Lietuvos paukštis – javinė lingė.

Šalia Laukagalio – **Prūdninkai**. Prie jų esančiame Kaišiadorių miškų urėdijos Žaslių girininkijos miške 2004 m. balandžio 24 d. buvo pasodintas **„Europos miškas"**. Taip pažymėtas Lietuvos Respublikos įstojimas į Europos Sąjungą. Kaišiadorių miškų urėdija paruošė plotą. Šalies valdžia prisidėjo prie akcijos. Sodinti medelių atvyko laikinai einantis Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas Artūras Paulauskas, laikinasis Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas, premjeras Algirdas Mykolas Brazauskas su žmona, keletas Seimo narių. Jiems talkino Seimo kanceliarijos darbuotojai, Seimo narių padėjėjai, šeimų nariai.

Europos miško sodintojai. 2004 m. balandžio 24 d.
K. Radlinsko nuotr.

Europos miško sodinimas. Tolumoje kairėje – buvusio Prūdninkų dvaro pastatai. 2004 m. balandžio 24 d.
K. Radlinsko nuotr.

Prūdninkuose išliko **dvaro** medinio gyvenamojo pastato griuvėsiai. Matosi akmenų mūro rūsio, buvusio po visu pastatu, sienos. Paskutiniai dvaro savininkai buvo Stravinskiai. Pasakojama, kad dvaro ponia Stravinskienė aplinkinių kaimų moteris mokė siūti; vasarą, kai būdavo karšta, jos eidavo siūti ten, kur vėsu, – į rūsį.

Į rytus nuo Prūdninkų dvaro, einant Prūdninkų–Laukagalio keliu, pasiekiamas **Laukagalio akmuo su dubenėliais, vadinamas Didžiuoju, Aukuro** arba **Velnio sostu**.

Tai – pailgas, 5,15 m ilgio, 4,1 m pločio ir iki 2,3 m aukščio, rusvo stambiagrūdžio granito akmuo. Jo šiaurinė dalis aukštesnė, pietinėje dalyje yra tarsi pakopa. Aukščiausioje (šiaurinėje) akmens dalyje išgludintos septynios duobutės, kurių išsidėstymas primena Didžiųjų Grįžulo ratų žvaigždyno struktūrą. Pietinėje akmens dalyje – nulyginta plokštuma (altorėlis (?), jo pakraštyje yra iškalti trys 10–12 cm pločio grioveliai (latakai) plokščiu dugnu. Vienas jų yra horizontalus, kiti du grioveliai – iškalti nuo šio griovelio galų ir eina akmens šonu žemyn. Anksčiau buvo pasakojama, kad ant šio akmens buvo kūrenama ugnis, aukojami gyvuliai. Kalbama, kad šis akmuo buvo senovinis aukuras, o aplinkui augęs ąžuolynas. Žmonės prisimena, jog ąžuolynas buvęs dar ir XX a. pradžioje, tačiau dabar likęs tik vienas ąžuolas. Ažuolų šaknų dar neseniai buvo randama ariant žemę. Be to, žmonės pasakojo legendą, kad ant akmens sėdėdavo velnias ir šildydavosi prieš saulę. Kai kurie žmonės prisiminė, kad 20 m į rytus nuo

Laukagalio akmuo su grioveliais ir duobutėmis, dar vadinamas Didžiuoju, Aukuro arba Velnio sostu.
D. Tomkuvienės nuotr. 2004 m.

akmens buvo nedidelis tvenkinys. Nežymūs jo pėdsakai (10–12 m skersmens) dar likę. O į šiaurės vakarus esančiuose laukuose buvusi kūdra, vadinama Karosnyku, kuri atsirado vietoj nuskendusios bažnyčios.

1977 m. aplink akmenį vykdyti archeologiniai tyrinėjimai. Šalia akmens (į pietus nuo jo) buvo aptiktos dvi laužavietės, kurių chronologija neaiški. Jose rasta akmens nuoskalų, greičiausiai sutrupėjusių nuo karščio.

Maždaug 1,4 km į šiaurės rytus nuo šio akmens yra **Laukagalio akmuo su „Žmogaus pėda"**. Pastarasis akmuo yra pailgas, trikampio formos, 2,2 m ilgio, 1 m pločio ir 0,5 m aukščio. Akmens viršuje yra 22 cm ilgio, 8 cm pločio ir 2 cm gylio „pėda". Apie akmenis su pėdomis pasakojami gana panašūs padavimai. Pasak jų, pėdas akmenyse paliko Dievas, Jėzus Kristus, Marija, velniai ar kiti mitologiniai asmenys, vaikščioję po Žemę, kai akmenys dar buvo minkšti. Tai pabrėžiama daugelyje padavimų, pasakojančių apie pėdų kilmę akmenyse.

Laukagalio akmuo su „Žmogaus pėda". *R. Gustaičio nuotr. 2005 m.*

ŽASLIŲ GELEŽINKELIO STOTIES KRYPTIS

Plentas nuo Žaslių link Žaslių geležinkelio stoties nutiestas 1905–1907 m.

Važiuojant iš miestelio Žaslių geležinkelio stoties gyvenvietės link, maždaug už 1 km, dešinėje pusėje, stovi trys medinės skulptūros ir meniškai išdrožta rodyklė, rodanti kelią į **Žaslių girininkiją**.

Dar už kilometro, taip pat dešinėje pusėje, matyti mūriniai ūkinių pastatų stulpai ir senų medžių guotai – tai **Rasavos dvarvietė**. XVIII a. dvaras priklausė de Reusams, o tarpukariu jį valdė Žultauskai.

Toliau kelias staiga nusileidžia į Dumsio upelio slėnį ir vėl pakyla. Šis upelis įteka į Žaslių ežerą. Prieš pat geležinkelio pervažą dešinėn pusėn vedančiu lauko keliuku galima pasiekti už keliasdešimt metrų esančią **Guronių vandens pralaidą** po geležinkelio

Rasavos dvaras.
Kairiajame viršutiniame kampe matosi Žaslių miestelis. XX a. 3-4 dešimtmečiai. *LNM IS.*

Vandens pralaida Guronių kaime.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

pylimu. Po sankasa tekantis upelis prieš karą buvo žinomas kaip Brastelis. Kiek palypėjus geležinkelio pylimu aukštyn, atsiveria gražus reginys į Žaslių ežerą ir bažnyčią. Netoliese prie pat geležinkelio pylimo stovintis senas mūrinis pastatas – tipiškas carinės Rusijos XIX a. pabaigoje statytas **geležinkelio darbininko gyvenamasis namas**.

Šiose vietose yra rasti du akmeninių kirvių fragmentai. Tikslios radimo vietos nėra žinomos.

Už pervažos esantis kelias suka kairėn ir jau siekia pirmąsias Žaslių geležinkelio stoties gyvenvietes.

Kardinolo V. Sladkevičiaus tėviškė Guronių k.
D. Tomkuvienės nuotr. 2005 m.

Vykstant tiesiai vedančiu keliu, už kelių šimtų metrų nuo pervažos esantis **kryžius** žymi Kardinolo Vincento Sladkevičiaus gimtinę – **Guronių** kaimo vietą (iki išskirstymo į viensėdžius 1938 m.).

Vincentas buvo jauniausias vaikas šeimoje. Būdamas 9 metų neteko tėvo. Mokėsi Žaslių pradinėje mokykloje, 1932 m. įstojo į Kaišiadorių gimnaziją. 1933 m. perėjo į Kaišiadoryse įsteigtą katalikišką gimnaziją. 1934 metais įstojo į Kauno jėzuitų gimnaziją. Nuo 1939 m. mokėsi Kauno kunigų seminarijoje.

1944 m. kovo 25 d. Kauno arkivyskupo metropolito Juozapo Skvirecko įšventintas kunigu. Dirbo vikaru Kietaviškėse, Merkinėje, Aukštadvaryje. 1946 m. paskirtas Kaišiadorių gimnazijos kapelionu.

Paveikslas „Guronių miškas“. Apie 1993 m. Autorius Vytautas Vaicenavičius.

Kaišiadorių vyskupas Vincentas Sladkevičius sugrįžęs iš Romos, kur buvo įšventintas Kardinolu. 1988 m. liepos 8 d. *KšMA.*

Vėliau dirbo klebonu Čiobiškyje, Nedzingėje, Šešuoliuose, Kuktiškėse, Inturkėje. 1952 m. tapo Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos prefektu ir dvasios tėvu, dėstė dogminę teologiją.

1956 m. Kaišiadorių vyskupas Teofilius Matulionis suteikė kunigui V. Sladkevičiui garbės kanauninko titulą. 1957 m. gruodžio 2 d. popiežius Pijus XII paskyrė Kaišiadorių vyskupo sosto *augziliaru sedi datus*. 1957 m. gruodžio 25 d. Birštone konsekruotas vyskupu. Tuometinis religijų reikalų įgaliotinis V. Sladkevičiui neleido eiti vyskupo pareigų. Valdžia jį kaltino ekstremizmu, sekė, draudė kitiems kunigams su juo susitikinėti.

Iki 1959 m. gyveno privačiame bute Kaune, vėliau (iki 1976 m.) ištremtas į Nemunėlio Radviliškį (Biržų r.). Nuo 1970 m. ėjo Nemunėlio Radviliškio ir Suosto parapijų klebono pareigas. 1975 m. davė amžinuosius įžadus marijonų vienuolijoje. 1976 m. civilinės valdžios perkeltas į Pabiržę. 1982 m. tapo Kaišiadorių vyskupijos apaštališkuoju administratoriumi.

1988 m. paskirtas Lietuvos Vyskupų Konferencijos pirmininku (pareigas ėjo iki 1993 m.). 1988 m. gegužės 29 d. popiežiaus Jono Pauliaus II pakeltas kardinolu (antrasis kardinolas per visą Lietuvos istoriją). 1989 m. vasario 7 d. paskirtas Kauno arkivyskupu.

1995 m., laikydamasis bažnytinės teisės nuostatų, atsistatydino iš Kauno arkivyskupo pareigų ir nuo to laiko gyveno Kaune kaip emeritas. Palaidotas Kauno arkikatedroje bazilikoje.

1998 m. apdovanotas Vytauto Didžiojo I laipsnio ordinu bei Santarvės premija už nuopelnus Lietuvos dvasinio gyvenimo taurinimui. Apie kardinolo gyvenimą ir veiklą išleistos kelios knygos.

2000 m. rugpjūčio 21 d. kryžių Guronių kaime pašventino Kauno arkivyskupas metropolitas S. Tamkevičius. Asfaltuotu keliu vykstant toliau, kairėje pusėje, kiek nuošaliau nuo kelio, ant pamiškėje esančio kalnelio matyti Guronių kaimo **kapinaitės**, kuriose yra palaidotas Kardinolo tėvas Mykolas (miręs 1929 m.), brolis Jonas bei giminaičiai.

Kiek į šiaurės vakarus nuo kapinių, kitoje kelio pusėje, matosi dvi neaukštos kalvelės – **Guronių alkakalniai**. Vienas jų vadinamas Pajautos kapu arba Kiškių bažnyčia, kitas – Zvaninyčia.

Pirmasis, **Pajautos kapu** arba **Kiškių bažnyčia** vadinamas alkakalnis – tai nedidelė, pilkapį primenanti kalvelė. Prie pagrindo jos skersmuo – 28 m, aukštis – 3–3,5 m, šlaitai gana statūs. Anksčiau kalvelę beveik iš visų pusių juosė pelkės, kurios dabar numelioruotos.

Pajautos kapu vadinamas alkakalnis siejamas su pagonišku kultu. Jis priskiriamas vadinamajai „Herojų“ kalnų grupei. Tokių alkakalnių šventumą lėmė tai, jog, kaip teigia istorinė ir pasakojamoji tradicija, ten buvo palaidoti žymūs asmenys – herojai. Pajautos kapas aprašytas jau XVI a. Lietuvos metraščio legendinėje dalyje. Joje pasakojama legenda, jog mirus kunigaikščiui

Guronių alkakalnis, vadinamas Pajautos kapu arba Kiškių bažnyčia.
D. Tomkuvienės nuotr. 2004 m.

Guronių alkakalnis, vadinamas Zvaninyčia.
D. Tomkuvienės nuotr. 2005 m.

Kerniui 1097 m. pagonišku papročiu jo kūnas buvo sudegintas prie Žaslių ežero, o pamiškėje supiltas pilkapis. Dar būdamas gyvas Kernius išleido savo dukterį Pajautą už savo giminaičio Živinbudo, kuris tapo jo įpėdiniu. Po Živinbudo mirties kunigaikščiu tapo jo sūnus Kukovaitis. Pastarasis, mirus motinai Pajautai, pagal jos išvaizdą padarė stabą ir pastatė ties Žaslių ežeru. Šis stabas buvo garbinamas, o jam supuvus, imtos garbinti jo vietoje išaugusios liepos.

Taip pat pasakojama, kad kalvelė yra karžygio Pajauto kapas. Kunigaikštis žuvo per čia įvykusį mūšį. Kareiviai jam su šalmais supylė kapą. Kadangi čia palaidotas Pajautas, tai artimiausias kaimas pavadintas Pajautiškėmis. Dar kalbama, kad čia yra šventa buvusios bažnyčios vieta.

Užrašytas dar vienas padavimas. Pasakojama, kad kažkada tose vietose gyvenęs kunigaikštis Žaslas. Mūšio su priešais metu jis žuvęs. Artimieji jo raudoję, apverkę. Ten, iš kur ėmė žemę jo kapui supilti, likusi duobė. Jo sužadėtinė Pajauta priverkusi pilną duobę ašarų. Toje vietoje nuo to laiko yra ežeras, vadinamas Žaslo vardu. Ten, kur buvo palaidotas kunigaikštis Žaslas, supilta kalva. Pajauta, jo sužadėtinė, labai gedėjusi ir iš sielvarto mirusi. Ji ir palaidota kartu. Taip pat manoma, kad alkakalnyje galėjusi būti pagoniška šventykla. Visi šie padavimai gerai atspindi šventvietės įkūrimą ir jos tolesnę raidą.

Apie 120 m į pietvakarius nuo Pajautos kapo yra **Zvaninyčia** vadinamas alkakalnis. Jis taip pat siejamas su pagonišku kultu. Padavimas pasakoja, kad šioje kalvoje buvęs varpas, kuriuo buvo skambinama puolant priešui.

Rožinio slėpinių parko atidarymas 2006 m.
Priekyje dailininkas Antanas Kmieliauskas.
O. Lukoševičiaus nuotr.

Visai greta minėtų alkakalnių Kaišiadorių vyskupo Juozapo Matulaičio iniciatyva ir sprendimu yra kuriamas **Rožinio slėpinių kelias ir parkas**. 2002 m. Popiežiui Jonui Pauliui II į rožinio maldą įtraukus dar vieną – Šviesos slėpinių – dalį, Kaišiadorių vyskupo sprendimu Guronių kaime, Kardinolo Vincento Sladkevičiaus tėviškėje, pradėtas kurti sakralinis Rožinio slėpinių kelias ir parkas. Vieta parkui parinkta ieškant būdų įamžinti šio garbingo Ganytojo, itin branginusio rožinio maldą, atminimą. Penkias Rožinio slėpinių kelio koplytėles su freskomis, vaizduojančiomis biblines scenas bei Lietuvos katalikų gyvenimo istorinius įvykius ir Švč. Mergelės

Memorialinis akmuo, skirtas kardinolo V. Sladkevičiaus tėviškei atminti.
R. Gustaičio nuotr. 2005 m.

Koplytėlės Rožinio slėpinių parke.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

Švč. Mergelės Marijos skulptūra Rožinio slėpinių parke.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

Marijos statulą kuriamame Rožinio slėpinių parke 2006 m. rugpjūčio 5 d., minint Kaišiadorių vyskupijos 80-mečio sukaktį, pašventino Kaišiadorių vyskupas. Skulptūros ir freskų autorius – prof. Antanas Kmieliauskas.

V. Sladkevičiaus tėvams priklausiusios žemės pakraštyje stovi **memorialinis** lauko **akmuo**, žymintis kardinolo V. Sladkevičiaus tėviškę.

Žaslių geležinkelio stoties gyvenvietė negali pasigirti gilia istorija – tai viena vėlyviausių Kaišiadorių rajone atsiradusių gyvenviečių.

Rusijos caro 1857 m. sausio 26 d. įsaku Vyriausiajai Rusijos geležinkelių bendrovei leista statyti geležinkelį iš Sankt-Peterburgo į Varšuvą per Vilnių. Ši linija laikyta svarbiausia iš kitų Rusijos geležinkelių. Be pagrindinės savo paskirties – sujungti Rusijos sostinę su Lenkijos karalyste, ši linija turėjo atšaką, žinomą Kenigsbergo vardu. Ji nuo pagrindinės geležinkelio linijos atsišakojo ties Lentvariu, ėjo per Rykantus, Vievį, Žaslius, toliau per Kauno guberniją į Virbalio miestelį prie sienos su Rytų Prūsija, kur jungėsi su Kenigsbergo geležinkeliu.

Žaslių geležinkelio stotis.
R. Gustaičio nuotr. 2005 m.

1860 m. dalis geležinkelio jau veikė (Sankt-Peterburgo–Pskovo ruožas), dalis buvo nutiesta, bet traukiniai dar nevažinėjo (Pskovas–Daugpilis), o ruože tarp Daugpilio ir Virbalio, taip pat ir Žaslių apylinkėse, geležinkelio tiesimo darbai buvo pačiame įkarštyje.

1862 m. geležinkelis buvo atidarytas, netoli Žaslių, **Dumsių kaime**, buvo pastatyta geležinkelio stotis. 1862 m. keleivinis traukinys Vilnius–Virbalis sustodavo naktį (atvykdavo 4 val. 52 min. ir stovėdavo 10 minučių) bei vidurdienį (atvykdavo 12 val. 50 min. ir stovėdavo 20 minučių). Be keleivinio, vieną kartą ryte sustodavo ir prekinis traukinys (atvykdavo 9 val. 45 min. ir stovėdavo 20 minučių). Prekiniu traukiniu pirkliai gabendavo žemės ūkio produktus, gyvulius bei įvairiausias prekes. Traukinių tvarkaraštis Vilniaus kryptimi nežinomas, tačiau galima spėti, kad jis buvo tokio pat intensyvumo kaip ir Virbalio link.

Kadangi geležinkelis buvo nutiestas už 3 km į pietus nuo Žaslių miestelio, daugeliui vietinių gyventojų buvo keista, kodėl ne per patį Žaslių miestelį. Dar ir šiandien seni žasliečiai pasakoja, kad inžinierius, vadovavęs geležinkelio projektavimo darbams, iš Žaslių žydų buvo užsiprašęs kyšio, kad geležinkelis būtų tiesiamas per miestelį, tačiau šie atsisakė mokėti, todėl taip ir išėjo. Deja, tai tik legenda. Kita versija teigia, kad Žaslių žydai buvo prieš geležinkelio tiesimą per miestelį, nes traukiniai galėjo gąsdinti jų tuo metu gausiai augintas ožkas.

Atstumas nuo miestelio iki geležinkelio stoties buvo nedidelis, ir ateitis parodė, kad miestelio gyventojams geležinkelis daug pasitarnavo vystant prekybą ir amatus. Kai dar nebuvo geležinkelio, prekes žydai atsiveždavo arkliais. Nutiesus geležinkelį, traukiniu jas veždavo iki Kaišiadorių ar Žaslių geležinkelio stočių, o tada perkraudavo į vežimus ir atsiveždavo iki miestelio – taip būdavo pigiau ir greičiau.

Žaslių geležinkelio stotis su garvežių depu ir dirbtuvėmis tapo didžiausia stotimi tarp Vilniaus ir Kauno. 1871 m. nutiesus dar vieną geležinkelį iš Romnų į Liepoją, traukinių eismas pro Žaslių stotį suintensyvėjo. Tiesa, 1874 m. depas ir dirbtuvės buvo perkelti į Kaišiadoris, kurie nutiesus antrąjį geležinkelį tapo svarbiu geležinkelių mazgu.

Prie Žaslių geležinkelio stoties įsikūrė ir ėmė augti gyvenvietė, į kurią iš aplinkinių gyvenviečių (daugiausia iš Žaslių miestelio) ėmė keltis nauji gyventojai.

Pajautiškių pradžios mokykla (Stoties g. 8) pastatyta tarpukario metais pagal specialiai mokyklai sukurtą projektą. Įsikūrimo pradžioje veikė Pajautiškių kaime, o vėliau persikėlė į gyvenvietę ir pavadinimas išliko.

Stoties g. 52 namas, esantis prie pat geležinkelio stoties – tipinis carinės Rusijos geležinkelio darbininkų pastatas, pastatytas greičiausiai dar XIX a. II pusėje.

Ties geležinkelio stotimi nuo Stoties gatvės atsišakoja Pajautiškių gatvė, vedanti link Pajautiškių kaimo.

Vandens pralaida po geležinkeliu ties Talpūnų kapinėmis – saugomas paveldo objektas. Kairėje pusėje, šalia geležinkelio, stovi **koplytstulpis** traukinių katastrofos aukoms atminti.

1975 m. balandžio 4 d. Žaslių geležinkelio stotyje įvyko didžiausia traukinių katastrofa Lietuvoje. Keleivinis traukinys susidūrė su naftos cisterna ir užsidegė. Žuvo 20 žmonių. 1991 m. rugpjūčio 31 d. katastrofos vietoje pašventintas 6 m aukščio koplytstulpis (autorius V. Kapačiūnas iš Žiežmarių). Jo apačioje

Paminklas 1975 m. traukinių katastrofos aukoms (dešinėje) ir jo fragmentas.
R. Gustaičio nuotr. 2007 m.

išraižyta: „1975 m. balandžio 4 d. Žasliuose traukinių avarijoje žuvusiems atminti“. Vėliau (1995 m. balandžio 4 d.) šalia koplytstulpio pastatyta paminklinė lenta su žuvusiųjų pavardėmis. Koplytstulpio pastatymo iniciatoriai – Žaslių gyventojai V. ir A. Garniai, kurių sūnus Arvydas (g. 1955 m.) žuvo šioje katastrofoje, gelbėdamas iš degančių vagonų keleivius. Po mirties A. Garnys apdovanotas medaliu „Už narsumą gaisro metu“.

1991 m. kovo 26 naktį šioje stotyje įvyko ~~dar viena~~ prekinio traukinio avarija. Tada nuo bėgių nuvažiavo 13 vagonų.

1998 m. rugpjūčio 30 d. įvyko dar viena traukinio avarija: nuo bėgių nuriedėjo greitojo traukinio „Baltija“ šeši vagonai. Žuvusiųjų ir sužeistųjų nebuvo.

Priešais koplytstulpį pastatytas **kryžius** su įrašu: „Viešpatie, globok visus, esančius kelyje“.

Priešais koplytstulpį, kitoje gatvės pusėje, nuo seno veikė medžio apdirbimo įmonės (**Stoties g. 60**). Vokiečių dar I pasaulinio karo metais įkurtoje lentpjūvėje karo belaisviai ir vietos gyventojai gamino geležinkelio pabėgius. 1923 m. įsteigta akcinė bendrovė „Miškas“ tarpukariu buvo didžiausias Lietuvoje vėtyklių ir svarstyklių fabrikas. 1934 m. „Miško“ fabrike, užėmusiame 6 ha plotą, buvo lentpjūvės, medžio apdirbimo, šaltkalvių ir kalvių skyriai ir malūnas. Malūne buvo malami įvairių rūšių miltai ir daromos

Įrašas ant kryžiaus, stovinčio prie paminklo 1975 m. traukinių katastrofos aukoms.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2007 m.

kruopos. Dalis lentpjūvėje išpjautų lentų buvo eksportuojamos užsienin, kita dalis buvo perdirbamos pramonės fabrikams ar parduodamos vietoje. Medžio apdirbimo skyriuje buvo gaminamos medinės dalys vėtyklėms, svarstyklėms, langams, durims; buvo įrengta džiovykla lentoms džiovinti. Metalo apdirbimo skyriuje specialiomis mašinomis buvo apdirbama geležis, ketus ir varis, kurie buvo reikalingi bendrovėje gaminamoms vėtyklėms, svarstyklėms it kt. produkcijai. Pradėjus gamybą, žymiai sumažėjo šios rūšies gaminių įvežimas iš užsienio, nes vietiniai vartotojai buvo įsitikinę, kad šie gaminiai ne blogesni už atvežtinius.

1934 m. kilęs didelis gaisras viską sunaikino, tačiau po kelerių metų (1938) jau buvo atstatytas dviejų aukštų mūrinis malūnas ir lentpjūvė. Ruošta miško medžiaga savo poreikiams, vežta Kauno pirkliams ir eksportuota į Vokietiją. 1940 m., SSRS okupavus Lietuvą, įmonė buvo nacionalizuota ir pavadinta mašinų fabriku „Miškas“. Karo pabaigoje besitraukiantys vokiečiai išsivežė geriausius įrengimus. Pokario metais įmonė vadinosi valstybinis fabrikas „Miškas“, vėliau – gurguolinių dirbinių fabrikas „Spartuolis“. Gaminta daug kas – medinė tara, vaizdinės mokymo priemonės, darbastaliai mokykloms, baldai bei kitkas.

Priešais geležinkelio stotį esanti Pajautiškių gatvė veda į **Pajautiškių kaimą**, kuris žymus tuo, kad jo apylinkėse 1919 m. balandžio 3 d. įvyko mūšis tarp Lietuvos kariuomenės Atskirojo bataliono (vėliau V pėstininkų LDK Kęstučio pulko) ir Raudonosios armijos dalinio.

Lietuvos kariai savanoriai pakeliui į Vilnių sustojo Žaslių geležinkelio stotyje. Apie 1920 m.
LCVA FS.

Visą dieną Pajautiškių ir Strošiūnų kaimų laukuose truko sunkios kautynės. Bolševikų gretos buvo kelis kartus gausesnės. Jie tris kartus puolė bataliono kuopas ir jau buvo beapsupą, bet mūsų savanoriai ne tik apsigynė, bet dar išmušė bolševikus iš jų pozicijų ir privertė atsitraukti Vievio kryptimi. Batalionas užėmė daugelį kaimų ir Žaslių miestelį. Mūšyje prie Pajautiškių kaimo tądien žuvo I kuopos kareiviai V. Marcinkevičius ir J. Danielius. Kautynių metu pavyzdžiu kareiviams ir karininkams buvo bataliono vadas karininkas K. Škirpa, sunkiomis kovų akimirkomis įkvėpęs jiems pasitikėjimą. Šio Lietuvos kampelio gyventojai džiaugėsi, žiūrėdami į pirmuosius savo išvaduotojus (apie tai skaitykite Žaslių aikštės aprašyme).

Dešinėje kelio Baruoliai–Kalniniai Mijaugonys pusėje, Baruolių miške, yra **Baruolių senkapis**. Žmonės šią vietovę anksčiau vadino Smėlio kalnu (dabar ji apaugusi), o senkapį – Prancūzkapiu ir aiškino, jog čia buvo prancūzų kapinės. Kalbama, kad prieš karą čia buvo iškasti pentinai, taip pat rasta ginklų dalių. 2002 m. vykusių archeologinių tyrinėjimų metu kapų nebuvo aptikta. Rasta tik vėlyva geležinė sagtis. Spėjama, kad čia yra buvusio pilkapyno ar kelių mirusiųjų palaidojimo vieta.

Žaslių geležinkelio stotis stoties gyvenvietė.
O. Lukoševičiaus nuotr. 2005 m.

Vitražas Žaslių bažnyčioje.

Rengiant leidinį naudota šiuose archyvuose, muziejuose ir bibliotekose saugoma medžiaga

KšMA – Kaišiadorių muziejaus archyvas
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LCVA FS – Lietuvos centrinio valstybės archyvo Fotodokumentų skyrius
LNB RKRS – Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius
LNM IS – Lietuvos nacionalinio muziejaus Ikonografijos skyrius
LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
MAB RSS – Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyrius
NČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

ŠALTINIAI

Lietuvos žemės vardynas. Lietuvių kalbos instituto Vietovardžių kartoteka.

Lukavičienė (Sladkevičiūtė) Janina, Jono, g. 1945 m., gyvenanti Kaune. Užrašė Vytenis Almonaitis, 1996 m. V. Vaitkevičiaus asmeninis archyvas.

Petrulis J. Muziejinių išvykų dienoraštis. LNB RKRS. F. 127-82. L. 66–67.

Šapranauskaitė G. Apie tautinius santykius Žaslių miestelyje XX a. 3–4 dešimtmetyje. 1994 m. Lietuvos liaudies buities muziejus. B. 10188.

Šidiškis T. Įvairių kultūros vertybių registravimas Kaišiadorių rajone. Mitologiniai ir sakraliniai objektai (ataskaita, žemėlapiai). Vilnius, 1994. KšMA. B. 256.

Tautavičius A. 1971 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita (duomenys apie Kėdainių, Jonavos, Kauno, Kaišiadorių, Prienų, Alytaus, Trakų, Švenčionių, Raseinių ir Vilniaus rajonų archeologinius paminklus). Lietuvos istorijos instituto rankraštynas. B. 313.

Urbanavičius V. Žvalgomieji kasinėjimai Anykščių, Utenos, Kaišiadorių, Šilalės rajonuose (1976 ir 1977 m. ataskaitos). Lietuvos istorijos instituto rankraštynas. B. 679.

Zubkus K. Žaslių karių kapinės. 1984 m. KšMA. B. 132.

Žaslių miestelio urbanistikos ir architektūros paveldo tyrimų medžiaga. Kauno technologijos universitetas, Kraštotvarkos centras / vad. j.m.d. Vilma Karvelytė Balbierienė, doc. Edmundas Isevičius. – Kaunas, 2007.

Žaslių miestelio žydai (Žaslių gyventojų prisiminimai). Užrašė Stasė Ratkevičienė, Kaišiadorių rajono viešosios bibliotekos Talpūnų filialo vedėja. – Talpūnai, 2002 (mašinraštis).

Taip pat naudotasi Lietuvos centriniame valstybės ir Lietuvos valstybės istorijos archyvuose saugoma medžiaga.

LITERATŪRA

Abromavičius S. Vargonininkai. – Kaunas, 2001.

Baubonis Z., Zabiela G. Lietuvos piliakalniai. T. 1. Atlasas. – Vilnius, 2005.

Dakanis B. Nauja archeologinių akmenų grupė Lietuvoje // Jaunųjų istorikų darbai, Kn. 5. – Vilnius, 1984.

Dakanis B. Žvalgomieji archeologiniai tyrimai Laukagalio kaime // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2002 metais. – Vilnius, 2005.

Dakanis B., Baubonis Z. Baruolių kapinynas // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais. – Vilnius, 2005.

Dakanis B., Baubonis Z. Gansonių (Guvelių, Miškiniškių) senkapis // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais. – Vilnius, 2005.

Daugudis V. Laukagalio aukuras // Kultūros barai, 1972, Nr. 3.

Girininkas A. Nauji archeologijos paminklai Kaišiadorių rajone // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais. Vilnius, 1996.

Girininkas A. Nauji archeologijos paminklai Kaišiadorių rajone // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais. Vilnius, 1998.

Girininkas A., Lukoševičius O. Archeologinių paminklų paieškos Kaišiadorių rajone // Baltų archeologija, Nr. 3(6), 1995.

Gustaitis R. Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas. – Kaišiadorys, 2001.

Ivanauskas E. Kapinynų ir gyvenviečių žvalgomieji tyrinėjimai Vidurio ir Rytų Lietuvoje // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais. – Vilnius, 1998.

Kaišiadorių rajono gamtos paminklai. – Kaunas, 1996.

Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas. – Vilnius, 2006.

Kavaliauskas Č. Pažadėtoji žemė. – Vilnius, 2000.

Kiškis S. Kristaus pašauktieji. – Kaišiadorys, 1996.

Klimka L., Vaitkevičius V. Laukagalio apeiginis akmuo // Paparčių ir Žaslių apylinkės. Kaišiadorys, 1997.

Laurinavičius J. Kaišiadorių krašto žmonės: 100 biografijų. – Kaišiadorys, 2002.

Laurinavičius J. Tremtiniai (III rinkinys). – Kaišiadorys, 1991.

Laurinavičius J., Petkevičius B. Guronys. – Kaišiadorys, 1995.

Laurinavičius J., Sabonytė N. Žaslių bažnyčia. – Kaišiadorys, 1997.

Lietuvos architektūros istorija (Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.). T. 3. – Vilnius, 2000.

Lietuvos TSR archeologijos atlasas. T. 1. Akmens ir žalvario amžiaus paminklai. – Vilnius, 1974.

Lietuvos TSR archeologijos atlasas. T. 2. Piliakalniai. – Vilnius, 1975.

Lozoraitis V. Kaišiadoriečių kančių keliai. 1940–1953. – Kaišiadorys, 1999.

Lukoševičius O., Malinauskas V. Žasliai. – Vilnius, 2002.

Marburgietis V. Naujoji Prūsijos kronika. – Vilnius, 1999.

Matulis R. Istoriniai akmenys. – Vilnius, 1990.

Miškinis A. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. II tomas. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. I knyga. – Vilnius, 2002.

Nukentėję paminklai / sud. ir red. M. Skirmantienė, J. Varnauskas. – Vilnius, 1994.

Paparčių ir Žaslių apylinkės: straipsnių rinkinys / sud. J. Mačiokienė. – Kaišiadorys, 1997.

Petkevičius B. Vareikonių metai. – Kaišiadorys, 2002.

Šaulys V. Beglobis akmuo // Kultūros barai, 1968, Nr. 9.

Tarasenka P. Alko akmenys Trakų apskrityje // Kultūra, Nr. 1, Šiauliai, 1923.

Tarasenka P. Ieškojimai Neries ir Šventosios santeklyje // Mūsų senovė, Kn. 4/5, Tilžė, 1922.

Tarasenka P. Mūsų piliakalniai // Lietuva. – 1932, balandžio 26.

Tarasenka P. Pėdos akmenyje. – Vilnius, 1958.

Vaitkevičius V. Alkai – baltų šventviečių studija. – Vilnius, 2003.

Vanagas V. Lietuvių rašytojų sąvadas. – Vilnius, 1987.

Zabiela G. Lietuvos medinės pilys. – Vilnius, 1995.

TURINYS

ŽASLIAI

Bažnyčios gatvė 17
Kaišiadorių gatvė 23
Vytauto gatvė 26
Bažnyčia ir šventorius 36
Koplyčia 41
Kapai šventoriuje 41
Vilniaus gatvė 60
Naujažerio gatvė 79
Žaslių kapinės 83

ŽASLIŲ APYLINKĖS

Čiobiškio kryptis 84
Paparčių kryptis 103
Žaslių geležinkelio stoties kryptis 114

Šaltiniai 129
Literatūra 130